

★ ساڱيھ جا سور ★

(نظمن جو مجموعو)

* مصنف *

عبدالڪريم گدائي.

ڇپائيندڙ:

ضلع ترقياتي ائسوسئيشن جيڪب آباد.

نهايت خلوص ۽ محبت سان

پنهنجي پياري پيار دوست جناب تنوير عباسيءَ

جي خدمت جنهن جي زندگيءَ بهشت مثل لڳي

گيتن ۾ ويندي اصلي سنڌ جي روح کي ڇهندڙ

۾ سمايل ڏسجي ٿو آهي.

عبدالڪريم - گدائي

حيدرآباد

١٠ فيبروري 1966

★ ساڏيهہ جا سور ★

(نظمن جو مجموعو)

* مصنف *

عبدالڪريم گدائي.

ڇپائيندڙ:

ضلع ترقياتي ائسوسئيشن جيڪب آباد.

☆ سانڀيهه جــــا سور ★

ڇاپو .... پهريون

سال ١٩٦٥ع

ڪاپيون .... هڪ هزار

قيمت .... ٣-٠٠ روپيه

ملڻ جو هنڌ

* مومن بوڪ اسٽور *

ڪاشيرام پل - حيدرآباد.

★ فهرست ★

Printed by:— Ghanshamdas. H. Panjabi.
Manager Azad Printing Press, Shahi Bazar,
Jacobabad.

AND

Published by:— District Developement
Association, Jacobabad.

★ ساڻيهه جا سور ★

سور سيئن کي پاھنجو، پنهنجو پنهنجو پور.
کن جو عشق الله سين، کي مجازي منصور.
ڪوڙين ڪوڙي ڏيک تي، ورنه ٿيا وهلور.
ڪوني ڳولهي رات جو، سجدن منجهه سرور.
پنهونءَ ڪارڻ سسئي، ٿي روهن ۾ رنجور.
ساڻيهه تنهنجو سور، ڇمي چايم چاھ مان.

"گدائي".

انتساب

پنهنجي مٺڙي امڙ مرحومہ جي نالي جنهنجي گود ۾ مون کي ننڍي هوندي ئي انساني درد ۽ دک ۾ ڀاڱي ڀائيوار ٿيڻ ۽ ٻئي جي غم کي پنهنجو غم ڪري سمجهڻ جو پهريون سبق مليو.

عبدالڪريم . گدائي.

نوٽ.

★

هن ڪتاب جي ڇپائي درحقيقت نومبر ١٩٦١ع ۾ شروع ڪئي ويئي هئي ۽ اميد اها هئي ته ڪتاب مارچ ١٩٦٢ع ۾ مڪمل ٿي شايع ٿي ويندو. ليڪن ڪتاب جي پريس ۾ وڃڻ بعد جيڪي رنڊڪون ۽ تڪليفون پيش آيون انهن جي اپٽار ڪرڻ نهايت تڪليف ده آهي. بهرحال ڪتاب هينئر الڪل ساڍن ٽن سالن جي ناقابل برداشت تاخير کان پوءِ پڙهندڙن جي هٿن ۾ آهي. هن مرحلي تي آءٌ جناب سيد عيسن شاه آنريري سيڪريٽري ضلع ترقياتي انسوسئيشن جيڪب آباد ۽ جناب شيخ احمد خان چيئرمن ضلع ترقياتي انسوسئيشن جيڪب آباد جو نهايت شڪرگذار آهيان جن جي ادب دوستي ۽ ڪوشش سان هيءُ ڪتاب اڄ پڙهندڙن جي هٿن تائين پهتو آهي. جيڪڏهن جناب سيد عيسن شاه جهڙي پرخلوص ۽ ادب دوست شخصيت جون همدرديون شامل ـ حال نه هجن ها ته هيءُ ڪتاب شايد ڪڏهن به شايع نه ٿئي ها.

جيڪب آباد.
٣١ مارچ ١٩٦٥ع

عبدالڪريم گدائي

پيش لفظ.

مون هميشه سوچيو آهي ته زندگيءَ جي آئينه خاني ۾ ابتدا به حيرت آهي ۽ انتها به حيرت؛ پر جڏهن انهيءَ پوري آئينه خاني تي ڪٽ چڙهي وڃي ٿي، تڏهن حيرت جي ڪائي گنجايش نه ٿي رهي ۽ جيءَ ۾ اچي ٿو ته يا ته هر آئيني کي پڇي ٽڪرا ٽڪرا ڪري ڇڏجي يا ته آن تان ڪٽ هٽائي وڃي جيئن روح وري زندگيءَ جي پر اسرار حسن ۽ حقيقت ۾ محو ٿي وڃي. انڪري هر عظيم فنڪار، جو حسن ۽ حق جو امين آهي، پنهنجو اهو فرض ٿو سمجهي ته نه فقط سياسي ۽ سماجي زندگيءَ جو پر فريب لباس ڦاڙي، آن کي ننگو ڪري بيهاري، پر هنجو فڪر ۽ فن هڪ پاڪيزه معاشري جو تخيل به پيش ڪري. ڪنهن ڪنهن وقت ابدي حقيقت مانيءَ پور کان مٿي نه آهي ۽ فلسفي کي اقتصاديات کان زياده اهميت نه آهي. زندگيءَ جي تڪميل لاءِ اقتصادي انصاف ابتدا آهي ۽ فلسفياني حيرت انتها آهي ۽ اقتصادي انصاف ۽ سياسي انصاف ڪيتريءَ حد تائين لازم ملزوم آهي.

اهو لازمي نه آهي ته هر عظيم فنڪار هڪ عظيم مفڪر به هجي ۽ معاشري جو منطقي ۽ مثبت (Positive) تخيل پيش ڪري سگهي. پر جيڪڏهن هو معاشري جي منفي (Negative) پهلوءَ جي عڪاسي ڪري سگهي ۽

پڙهندڙ ۾ انجي هر برائي لاءِ نفرت پيدا ڪري سگهي ته هنجو رول به گهٽ انقلابي نه آهي ۽ هنجي فن کي به پاينده اهميت آهي. مغرب جي حقيقت پسند ادب جي مڪتبي (Realist School of Literature) اهڙي حقيقت پسند فن جي تخليق ڪئي آهي ۽ ان مڪتبي ۾ ڊڪنز (Dickens)، ايملي زولا (Emlie Zola) وغيره اچي وڃن ٿا ۽ برصغير جي شاعريءَ ۾ "نظير" اڪبرآباديءَ کي اهو فخر حاصل آهي. سان فخر سان چوان ته اسانجي "گدائيءَ" ۾ معاشي حقيقت ايترو ته جرڪي رهي آهي جو ڪنهن به جوهريءَ جي جهول کي مات ڏيئي سگهي ٿي. "گدائي" "بيوس" جو همعصر آهي ۽ جڏهن جميعت الشعرا جا مشاعري باز شاعر قافيا ڪبوترن جئن اڏائيندا ها، ۽ جڏهن لاڙڪاڻي ۾ عروض جي انڌي گهوڙي ڪل ۾ ڏوڪيندي ويندي هئي، جڏهن اديب سنڌ جي ابي ادبي انهيءَ حد تي پهتي هئي جو "شراب خالص"، "آب خالص" ۽ "جلاب خالص" جهڙي قافئي ۽ رديف تي ناموزون طبيعتون پنا ڪارا ڪنديون هيون ۽ حواس باخته شاعر ڪنهن "ڪانو" جي تلاش ۾ هوندا ها جنهن کي آڏامندي ڪنهن به نه ڏٺو هو، جڏهن پنگ جي "گهرڙ گهوٽ" "گهرڙ گهوٽ" فاعلات فاعلات ڪندي رهندي هئي ۽ امرد پرست شاعر محبوب جي خط کي سبزي سان تشبيهه ڏيندا ها (جيتوڻيڪ تشبيهه ۾ مڪاني رنگ پيدا ڪرڻ لاءِ خط کي پنگ جي ٻوٽيءَ سان تشبيهه ڏيڻ گهرجي هئي)، جڏهن ڪل ٽيهه چاليهه لفظ ۽ انهن

جي ڦير گهير شاعريءَ جي اوري ڪائنات هئي ۽ شاعر زندگيءَ جي اندي کوه جا ڏيڏر ها، تڏهن "بيوس" ۽ "گدائي" جهڙا باشعور شاعر هڪ نئين ادب جو بنياد رکي رهيا ها. انهيءَ ادب ۾ نه فقط فن جي فرسوده روايتن سان بغاوت هئي ۽ پنهنجي معاشري جو گهرو شعور ۽ انجي اظهار جي جرات به هئي. بيوس سامراج خلاف نظم لکيا ۽ حب الوطن ۽ آزاديءَ جي شعلي کي ڀڙڪايو، هنجي مڪتبي جا ڪچو، شاعر فاني، دکايل ۽ دلگير انهيءَ چر جون اهي چيڀون هيون جنکي اڃا تائين وقت وساني نه سگهيو آهي، ۽ "گدائي" جي شعور ۾ جو سماج جو آدرش آهي، اهو "بيوس" ۾ به نه آهي. هنجو مجموعو هڪ جراح جي ميز آهي جنهنتي ماحول جو ناسور زده عضوو عضوو پکڙيو پيو آهي. پنهنجي محدود تعليم جي باوجود، "گدائي" جي ڪلام ۾ جا نظر جي وسعت ۽ زبان تي قدرت ملي ٿي، اها انجي گواه آهي ته فن جي ڪمال لاءِ زندگيءَ جي ڪتاب جو مطالعو ڪيترو نه ضروري آهي. جڏهن هو تقدير جي آلوءَ، ملا يا واعظ ڏانهن اشارو ڪري چوي ٿو ته دسترخوان ٿي هنجو دين آهي ۽ هو "ڪٽي چار نڪتا، پراڻا شڪاري" چئي، سياست جي مڪر ۽ فريب جي نقاب ڪشائي ڪري ٿو، تڏهن هنجي شاعري اڪبر الله آباديءَ جي مسخري نه ٿي لڳي، پر سٽ سٽ هڪ زهر آلوده تير بڻجي سماج جي سنڌ سنڌ ۾ چڀي وڃي ٿي.

هنجو ڪلام جي ٿي وڏبرڪي رنگ ڍنگ، ڏيل ڏول، رعب تاب جو ڪارٽون آهي ۽ ڪٿي هنجي هرسٽ ٽري نات ٽري جي گولي آهي جا هن ڏ ٻڙدونس ۽ ڀڪرپومات واري ماحول کي دون ۾ لڳي ٿي. جاگيرداري نظام جي اندرين کوکلائپ جي اهڙي ڀرلطف عڪاسي شايد ئي ٻئي ڪنهن سنڌي شاعر ڪئي هجي. مون کي "گدائيءَ" جو ڪلام پڙهي گوگول (Gogol) ۽ گويا (Goya) جي ياد ايندي آهي ڀهرين جي روسي ناول ۽ ٻئي جي هسپانوي مصوريءَ ۾ به ساڳي زهر ڀري طنز آهي. ادبي طنز همدرديءَ جي اڱڻ ڄائي ڌيءَ آهي. گدائيءَ جي اها همدردي سنڌ جي انهيءَ اڌ-بکايل، اڌ-ننگي عوام سان آهي جو هن دلوراءَ جي ننگريءَ ۾ ڪيتريءَ مدت کان ڪهرج جي گهائي ۾ پيڙبو آيو آهي. اها شاعري پروپئگنڊا نہ آهي ۽ نہ ڪنهن سياسي پارٽيءَ جي منشور جي نعري بازي آهي.

هر حقيقت پسند شاعر "ڪنول پاڙون پاتار ۾" وارو مثال آهي. هو ذڪ جي ذاتي جو گهونگهٽ هٽائي، انجو پيانڪ روپ پسائي ٿو ۽ اهو سوچي تہ انهيءَ ذاتي جي ذات ڪنهن ڪنهن کي رڙڪي چڪي آهي، هن جو هانءُ هجي پوي ٿو. جيتوڻيڪ گدائي ۾ اها دوررس لڳاءُ نہ آهي، جا صديون پٺتي ۽ اڳتي ڏسي، تاريخ جو هڪ صحيح تخيل قائم ڪري سگهي ۽ سياسي قدر طئي ڪري سگهي (۽ ان لاءِ هن تي ميار بہ نہ آهي چوتہ جنهن دور جي هو پيدائش آهي تنهن ۾ سياست

جي اهميت جذباتي نعره زنيءَ کان زياده نه هئي ۽ ان دور ۾ ايترو به تاريخ ۽ سياست جو شعور جيترو گدائي ۾ ملي ٿو وڏي غنيمت آهي) شال هنکي اچا به عمر دراز ملي ۽ هن کان پوءِ شاه صاحب جي اها سٽ بي اختيار زبان تي اچي ويندي:—

ڪال گڏيو سون ڪاپڙي، پا بو بان بري.

گدائيءَ جي قلبي واردات جي شاعريءَ ۾ "ڪينجهر هندورو ٿئي" واري ڪيفيت آهي ۽ نه ان ۾ خواص جي جي گت آهي نه گت فقط هڪڙي پيڙي سڙه سنباهي، لهرين تي لهواري وڃي رهي آهي ۽ شايد ئي ڪنهن ٻئي بزرگ شاعر فارسي بحر و وزن ۾ ٺيٺ سنڌي ايتريءَ رواني ۽ فصاحت سان ڪم آندي آهي. گدائيءَ جي ڪلام ۾ نه ڪن - رهڙيندڙ رينگٽ آهي ۽ نه هٿ ٺوڪيون ترڪيبون انجو ڏينگوئي ڏيري ڪن ٿيون. سٽ سٽ مالهه جو ڦيرو آهي جنهنجي مٿي اوت ذات ۽ ڏانو جي پياس پچهائي ٿي. ائين آهي ته مجموعي جو جيڪڏهن اڌ نه، ته ٽيون حصو شعر پنهنجي ادبي ذوق کي نه آئڙيو پر جي اوهان به مون وانگر ڪنڪر هٽائي هيرا ڏسندءَ ته اوهان کي يقين ٿي ويندو ته گدائيءَ جو ڪلام اسان جي ادبي ورثي ۾ هڪ املهه اضافو آهي.

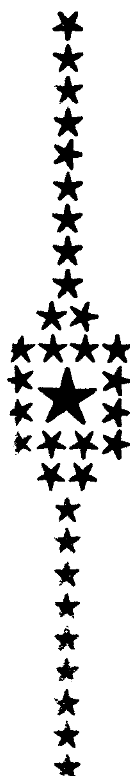
سکر
تاريخ ۷ جون ۱۹۶۵ع

شيخ اياز

* پيش لفظ *

اها هڪ رسم ٿي چڪي آهي ته هر ڪتاب مجموعي، يا ديوان جو مصنف پنهنجي ڪتاب ۾ شايع ڪرايل مواد متعلق پنهنجا تاثرات پيش لفظ طور ضرور اظهار ڪري الڪري ٿو ۽ آءٌ به اهڙيءَ رسم پوري ڪرڻ لاءِ هن مجموعي بنسبت ڪجهه نه ڪجهه پنهنجي متعلق هن ڪتاب جي پڙهندڙ اصحاب کي ٻڌائڻ لاءِ مجبور آهيان.

پنهنجي متعلق پنهنجي والدين کان ٻڌلدو هوس ته منهنجي پيدائش سال ١٩٠١ع جي جنوري واري مهيني ۾ ٽل کان اڍائي ميلن جي مفاصلي تي هڪ ننڍڙي زميندار ڳوٺڙي ڪريم آباد ۾ ٿي هئي. منهنجو خاندان اڻ پڙهيل هو ۽ منهنجو والد صاحب، منهنجي پيدائش کان ستت ئي پوءِ، ڪريم آباد کان لڏي اچي ٽل شهر ۾ سڪونت اختيار ڪري ويٺو ۽ هاڻ ٽل تعلقه مختيارڪار جي آفيس ۾ پٽيوالي جي ملازمت اختيار ڪيائين. انهن ڏينهن ۾ پٽيوالي جو ماهوار پگهار فقط ٩-٠-٠ روپيه هوندو هو، مگر مونکي ياد آهي ته انهيءَ قايل پگهار ۾ ستن ڀاتين هولدي به اسانکي ڪڏهن هونديون هيون ۽ کير، مکڻ ۽ ڏڌ جام هولدو هو ۽ اسانجي ڪٽنب جوگذارو چڱو سفيد پوشي جهڙو هولدو هو. اٽڪل ساڍن ڇهن سالن جي عمر ۾ بابي سائينءَ مونکي ٽل جي پرائمري اسڪول ۾ داخل ڪيو ۽ غريبيءَ هوندي به، منهنجي والدن مونکي انگريزي تعليم مشترڪ تائين ڏياري. ليڪن سال ١٩١٨ع ۾ ڪانگريس ۽ خلافت تحريڪ کان متاثر ٿي آءٌ سکر جي ميونسپل هاءِ اسڪول منجهان مشترڪ ڪلاس منجهان تعليم کي ترڪ ڪري پوريائين خلافت هلچل ۽ پوءِ ڪانگريس تحريڪ ۾ شامل ٿي ويس.

منهنجي والده مرحومه هڪ نهايت ئي درد دل رکندڙ

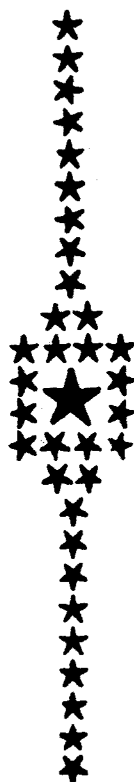
حساس خاتون هئي ۽ ڪنهن ٻه ٻکئي ڏکئي انسان جي ڏک ۽ تڪليف کي پنهنجو ڏک ڪري سمجهندي هئي ۽ سندن تربيت قرب ۽ محبت منهنجي دل ۾ ٻه ننڍي هوندي کان ئي ستم زده غريبن لاءِ همدرديءَ ۽ درد منديءَ جو احساس پيري ڇڏيو ۽ الهيءَ ننڍي وهيءَ ۾ ئي آءٌ ٻئي ماڻهوءَ جو دک ۽ تڪليف ڏسي بيقرار ٿي ويندو هوس. پنهنجي والده محترم کان ورثي ۾ مليل اهو انساني درد جو احساس، هن پيرسنيءَ جي عمر ۾ ٻه منهنجي دل ۾ اڃا سوڌو موجود آهي.

ڌارئي انگريزي راڄ خلاف مولڪي نفرت جو احساس خلافت ۽ ڪانگريس تحريڪن ۾ شامل ٿيڻ بعد پيدا ٿيو.

سال ۱۹۲۲ع کان ۱۹۲۶ع تائين وارو عرصو مون ضلع جي هڪ وڏي زميندار جي ملازمت ۾ گذاريو جتي غريب هارين نارين تي روزمره ٿيندڙ زميندار زبردستين، بي انصافين، ڏاڍاين ۽ هاري طبقي جي مظلوميت ۽ بي وسيءَ جو مونکي عملي مشاهدو ٿيو الهيءَ عرصي ۾ مونکي برادرم لطف الله بدوي صاحب شڪارپوري جي صحبت پڻ ميسر ٿي جو انهن ڏينهن، اتان جي ڳوٺ جي سنڌي اسڪول ۾ هيڊ ماستر هو ۽ ان وقت سندن تخلص جوڳي هوندو هو. سندن ئي صحبت جي اثر هيٺ آءٌ ٻه گدائي پنجي غزل ۽ ڪافيون لکڻ لڳس.

ديس جي ڪروڙين غريب هارين نارين ۽ مزدورن تي ڌارئي راڄ هيٺ ٿيندڙ بي انصافين ۽ ڏيڙدونس منهنجي دل تي نهايت گهرو اثر ڪيو ۽ آءٌ گل و بلبل، رخسار و ابرو واري خيالي ۽ فضول شاعريءَ کي ترڪ ڪرڻ تي مجبور ٿي ويس ۽ ۱۹۲۷ع، ۱۹۲۸ع کان منهنجي شاعري هڪ نئون ۽ حقيقي موڙ اختيار ڪري قومي ٻجي ويئي. انهيءَ ئي دور جا مشاهدات ۽ تاثرات اڄ آءٌ پڙهندڙن جي خدمت ۾ پيش ڪري رهيو آهيان.

هتي هن حقيقت جو اظهار ڪرڻ ٻه بلڪل ضروري ٿو سمجهان ته آءٌ نڪو شاعر آهيان نه وري ڪنهن ٻه استاد - فن

(ب)

وڌان علم عروض جي تعليم حاصل ڪئي اٿم. منهنجا ٿل
قلمي ڪاوشن ۽ ڪوشش جي صورت ۾ ١٩٢٧ع کانوٺي سنڌ ايراضيءَ
جي اڪثر بلند پايه ۽ معياري روزنامن، هفتي وار اخبارن ۽
ماهيانه رسالن ۾ وقت بوقت شايع ٿيندا رهيا آهن، جن مان
الوحيد روزانه، لوائي سنڌ روزانه، عبرت روزانه، هلال پاڪستان
روزانه، هاري حقدار هفتيوار، سنڌو ماهوار، مهران سه ماهي ۽
نئين زندگي قابل ذڪر آهن.

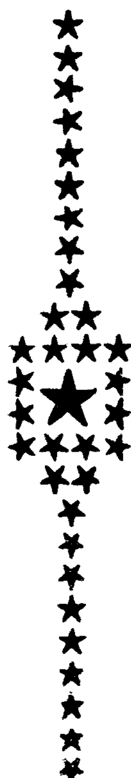
وطن عزيز جي آزاديءَ بعد يقين هو ته پنهنجي ديس
جون حڪومتون مرحوم قائد - اعظم ۽ مرحوم قائد - ملت
جي واضح ڪيل اصولن ۽ نظرين تي عمل ڪندي وطن عزيز
۾ هڪ اهڙي معاشره جي تشڪيل ڪنديون جنهن ڪان ديس
جي ڪروڙن هارين ناربن، مزدورن ۽ مارن ڌرين مان بک
بيروزگاري، اقتصادي عدم مساوات ۽ بي انصافي دور ٿيندي ۽
عام ماڻهوءَ جو معيار - زندگي بلند ٿيندو. مگر انقلاب
آڪٽوبر ١٩٥٨ع کان اڳ برسر - اقتدار وڏيره شاهي حڪومتن
جي خود غرضين، شخصي مفاد ۽ سندن باهمي اقتدار جي
ڇڪتاڻ انهيءَ حسين خواب کي به سچ ثابت ٿيڻ نه ڏنو.
انهن ڏهن سالن ۾ ملڪ ۽ ملڪ جي مظلوم هارين،
ناربن، ساڻيهن ۽ سنگهارن تي جيڪي ڪي گذريو، انهيءَ
جي تصوير، پڙهندڙن کي هن مجموعه - ڪلام "ساڻيهہ جا سور"
۾ صاف نظر ايندي - آءٌ اها دعوا ته نٿو ڪري سگهان ته
انهيءَ دور ۾ ساڻيهہ جي ساڻيهن مان ٿيندڙ سڀ سور ۽
ستم آءٌ نظم ڪري سگهيو آهيان بر ايترو ضرور چوندس ته
انهيءَ دور ۾ مون جيڪي اکين ساڻ ڏٺو ۽ محسوس ڪيو
آهي، انهن مشاهدن ۽ احساسن کي پنهنجي محدود علم ۽
استعداد آهر نظم ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي اٿم جنهن ۾ علم
عروض، بحر، وزن، قافيه ۽ رديف وغيره جون ڪيتريون ئي
خاميون معزز پڙهندڙن ۽ استادان - فن کي نظر اينديون جن
لاءِ آءٌ درگذر ۽ معافي جو خواستگار آهيان چو ته آءٌ اڳ ۾ ئي

سالهه جا سور.

عرض ڪري چڪو آهيان ته آءٌ نه شاعر هجڻ جي دعوا ٿو ڪريان نه وري مون ڪنهن به استاد ـ فن ڪان ٿي علم عروض جو سبق پڙهيو آهي.

پنهنجي ملڪ جي مارشل لا کان اڳ جي حڪومتن کي نه پنهنجي شخصي مفاد کان سواءِ، ديس جي علم و ادب، اديبن ۽ شاعرن جي خدمات جي همت افزائي ڪرڻ جو خيال به تصور ۾ اچي نه ٿي سگهيو، مگر خدا ڀلو ڪري باني ـ انقلاب فيلڊ مارشل محمد ايوب خان جو جنهن اقتدار اينديئي ملڪ جي ڪرلدڙ معيشت کي بحال ڪرڻ، زرعي سڌارا آڻي هارين نارين کي ڪجهه قدر خوشحال ڪرڻ ۽ ٻين سماجي برائين جي پاڙن پٽي ڪيڏن جو عزم ڪيو ۽ انهن سڌارن سان گڏو گڏ هن جليل القدر انسان ملڪ جي اديبن ۽ شاعرن کي به نه وساريو ۽ سال ١٩٥٩ع جي ماه مئي ۾ هن پاڪستان جي مختلف زبانن جي اهڙن انن اديبن ۽ شاعرن کي پنهنجي خاص فنڊ مان هڪ سال لاءِ وظائف ڏيڻ جو اعلان ڪيو، جن پنهنجي تعميري ۽ تخليقي شاعري ۽ ادب جي ذريعي ملڪ ۽ قوم جون خدمات انجام ڏنيون هيون ۽ جي هينئر پنهنجي پيرانه سالي ۽ ضعيف العمري جي ڪري پنهنجي ۽ پنهنجي ڪٽمب ۽ ٻارن ٻچن جي قوت گذران لاءِ پورهيو ڪرڻ کان لاچار هوا. انهن انن اديبن ۽ شاعرن ۾ وظيفا حن سنڌي زبان جي اديبن ۽ شاعرن کي مليا تن مان هڪ وظيفو سنڌ جي مايهٔ ناز مورخ جناب رحيمداد خان مولائي شيدائيءَ کي مليو ۽ ٻيو وظيفو هن نيازمند کي مليو جي هڪ سال برابر ملندا رهيا ۽ سال ١٩٦٢ع ۾ به جاري آهن.

پنهنجي پيرانه سالي، اقتصادي پريشاني ۽ غريبيءَ جي ڪري آءٌ ته اهو تصور به نه ٿي ڪري سگهيس ته آءٌ پنهنجي هنن ڀڳل ٽٽل نظمن جو مجموعو پنهنجي خرچ تي ڇاپرائي پڌرو ڪرڻ جي قابل به ٿي سگهندس مگر خداوند ڪريم ڀلو ڪري محترم جناب مسرور حسن خان، سي ـ ايس ـ پي ڊپٽي ڪمشنر

(ب)

جيڪب آباد جھڙي ادب نواز، ڪريم النفس، غريبن جي همدرد ۽ درد ـ دل رکندڙ عظيم انسان جو جنجي ذات والا صفات ”ڊسٽرڪٽ ڊيولپمينٽ ائسوسيئيشن“ جي فنڊ منجھان هڪ گرانقدر مالي امداد منھنجي هن مجموعي ”سانڍيھ جا سور“ جي طباعت لاءِ منظور ڪري، نہ رڳو سنڌي زبان ۽ سنڌي علائقائي ادب بلڪ پنجاہ لک سنڌي ڳالھائيندڙن تي هڪ احسان عظيم ڪيو آهي. نہ رڳو ايترو بلڪ هن عظيم بي لوث ۽ ادب دوست انسان منھنجي ٻن ٻارڙن (جي هن وقت گورنمينٽ هاءِ اسڪول جيڪب آباد ۾ زير ـ تعليم آهن) کي هر هڪ لاءِ ويھہ ويھہ روپيا ماهياني اسڪالرشپ بہ ضلع جي ترقياتي ائسوسيئيشن جي فنڊ مان ڏيئي، مون جھڙي غريب ۽ پيرسن کي ڪجھہ قدر تہ پنھنجي ٻارن جي تعليم جي اخراجات کان بہ بي نياز ڪري ڇڏيو آهي. اهڙي محسن، عظيم ۽ ڪريم النفس انسان جا احسان آءٌ تا زندگي وساري نہ ٿو سگھان ۽ سندن حق ۾ غريب گدائي ءَ جي دل منجھان هردم دعائون نڪرنديون رهنديون. خداوند ڪريم کين هميشه بامراد، شاد ۽ آباد رکي. آمين!

جناب مسرور حسن خان جي احسانن سان گڏوگڏ آءٌ پنھنجي ضلع جي هڪ تعليم يافتہ، لائق ۽ محنتي شخصيت جناب اوستہ دوست محمد خان (آنرري سيڪريٽري ضلع ترقياتي ائسوسيئيشن) جو بہ ممنون احسان آهيان جن جي ذات والاصفات مون جھڙي ضعيف العمر جي جائز امداد لاءِ هروقت مستعد ٿي رهي آهي. خداوند ـ برتر کين شاد ۽ آباد رکي ـ مٿين صاحبن کان سواءِ آءٌ انهن ٻين اصحاب جو مشڪور آهيان جن منھنجي ضعيف العمري ۽ ادبي خدمتن جي قدرافزائي ڪندي وقت بوقت مون ڏانھن پنھنجي مالي امداد جو هٿ پئي ڊگھيريو آهي. هتي محترم جامي معصومي ۽ برادرم شاد احمد سومري جي مهربانين جي ذڪر ڪرڻ کان سواءِ بہ رهي نٿو سگھان جن مان ٻنھين صاحبن هن مجموعي ـ ڪلام ”سانڍيھ جا سور“ جي نظمن ۾ عروضي غلطين جي تصحيح ڪرڻ ۾ پنھنجو قيمتي وقت سيڙائي

سائيم، جا مور.

مون تي احسان ڪيو ۽ برادرم شاد احمد سومري هن سموري مجموعہ - ڪلام کي پريس ۾ ڏيڻ لاءِ ٻہ دفعا خوش خط ڪري ۽ لکي نقل ڪيو. سندن اهڙي بي لوث خدمت جو اڄ معاوضو ڏيئي نٿو سگهان.

آخر ۾ اهو عرض ڪرڻ ضروري آهي تہ مون هن مجموعہ جي ترتيب ڪنهن بہ صنفي يا فني لحاظ سان ڪانہ ڏني آهي بلڪ تاريخوار ترتيب رکي آهي جنهن سان منهنجو مقصد هي هو تہ جيئن سنڌ جي هاڻوڪن پڙهندڙن خواہ مستقبل جي مورخن کي سنڌ علائقي جي وقت بوقت ڦرندڙ گهرندڙ سياسي سماجي ۽ اقتصادي حالتن ۽ ان وقت جي ماحول جو پتو لڳي جنهن ماحول ۽ جن سياسي ۽ اقتصادي حالتن کان متاثر ٿي مون اهي نظم لکيا آهن.

آخر ۾ وري بہ ايترو عرض ڪرڻ ضروري ٿو سمجهان تہ اڄ ڪو شاعر ڪونہ آهيان انڪري منهنجي هن پيگل ٽٽل نظمن ۾ جيڪڏهن ڪي بہ علم - عروض جون غلطيون ۽ فني خاميون نظر اچن تہ براہ ڪرم مبتدي سمجهي مونکي معاف ڪيو وڃي - فقط والسلام.

نيازمند
عبدالڪريم - گدائي
جيڪب آباد.

ابتدا

١- انهيءَ سان ابتدا ڪريان ٿو، جو ربِ عظيم آهي.
ازل کان ئي اڳي موجود جو قادر قديم آهي.

٢- نهان جنهنکان نہ ڪجهہ آهي، ٿو ڄاڻي ظاهر و باطن.
اهو ربِ جليل آهي، اهو عالم عليم آهي.

٣- هميشه جنهن جي رحمت جو سهارو آه پانهي کي.
گنهگارن تي ٻاجهارو ۽ رحمان و رحيم آهي.

٤- ڪلام ان جو هدايت، آهہ بيشڪ هر زماني ۾.
چراغِ راهِ جنت ۽ صراطِ مستقيم آهي.

٥- سنڀاري روز جو روزي ڏئي ٿو دشمنن کي پڻ.
اهو پروردگار آهي رحيم آهي ڪريم آهي.

٦- ڏسي ٿو ۽ ٻڌي ٿو حال هر دل جو عيان ان تي.
هميشه حاضر و ناظر ۽ هر دل ۾ مقيم آهي.

٧- انهيءَ جي رحمتن جو آسرو آهي گدائي کي،
جو مالڪ آهہ محشر جو ۽ پانهي تي ڪريم آهي.

نعت

احمد ـ مرسل جو پروانو زمانو تي ويو.
باغ ـ يثرب بلبلن جو آشيانو تي ويو.

شافع ـ هر دو جهان جڏهين ڪيو پا در رڪاب،
جنتي براق دلبر لئہ دوزانو تي ويو.

آسمان وارا بہ حيرت جي بحر ۾ غرق ٿيا.
دم جنهين دلدار داور ڏي روانو تي ويو.

خاڪ ـ يثرب ڪي چمي چشمن جو سرمون مان ڪريان.
جيڪڏهن ڪڏهين مديني آب ودانو تي ويو.

من ڪڏهن قسمت مديني ڏي پهڪي، ماڻهو چون،
شوق زيارت ۾ گدائي پي روانو ٿي ويو.

* مرحوم خانصاحب بهادر خان کوسہ *

(۱۹۲۵ع ۾ ٻچڙي جي ڳوٺ ۾ لکيو ويو)

هن دنيا اندر ڪروڙين خاندان پيدا ٿيا.
۽ انهن ۾ مرد سورهہ پهلوان پيدا ٿيا.
ڪيترا غازي، ڪئين فخر - زمان پيدا ٿيا.
خلق جا صاحب سوين گوهر فشان پيدا ٿيا،
اڄ بہ جن جي ڪارنامن کان جهان معمور آه.
صفحہ - هستي تي جن جي شخصيت مشهور آه.

اي بهادر خان تنهنجي ذات ۾ هڪ راز آ!
جنهن ۾ پنهان زندگي جو درد و سوز و ساز آ.
تنهنجي هستي ۾ وڏيرا باعث - صد ناز آ.
اصل ۾ چا هئين ۽ هاڻي چا سنڌ ۽ پرواز آ.
اڻ پڙهيل هوندي بہ آهين مخزن - علم و هنر!
تنهنجي فطرت بي ريا، هر بات تنهنجي با اثر!

پنهنجي ڪوشش سان ڪيو توڪين ڪي ٿا هي گهٽو.
تو ڪيو انبار ان ڪي، جو هيو ڌڪڙو ڪٽو.
بي بها، بيشڪ بلوچن جا بهادر تون مٽيو.
خانگيڙه کان رند واهي، هئين فقط هڪڙو چٽو.
تنهنجي محنت سان وري سر سبز ٿيو ۽ شاد ٿيو.
جهنگل و دشت و بيابان آ ڦري آباد ٿيو.

تو قدامت ڪي ڇڏيو ڪڏهين نہ اي عالي وقار!
پر ڪئي سهڻي روش پنهنجي وڏن جي اختيار.
سو ڏکهو چولو، اهائي زيب ده دستار يار!
گر زماني رنگ بدليو، پر بلوچن جا مزار!
ڪين ڪي هرگز ڇڏيءَ اسلاف جي آئين ڪي.
تو هنئين نوڪر نڪي ٿوڪي دنيا رنگين ڪي.

سائيهہ جا سور.

گهٽگهرو مخلوق جو آهين صدا بي امتياز.
تو سند و دست - سخاوت هر سوالي تي دراز.
جستجو تنهنجي حياتي، تنهنجي فطرت بي نياز.
فڪر تنهنجي جو هميشه آسمان تي شاهباز.
عزم تنهنجي جو هميشه رقص ۾ آهي سمند.
تو سندي تقليد ڪان ٿيو هر بلوچي بهرمند.

جن بلوچن ۾ هوا جاري سدا جنگ و جدل.
قتل و خونريزي ۽ جهڳڙا جنجي عادت هئي اصل.
صدين ڪان ٿي ويا ها جي وڏيرا بي عمل.
جنجي عادت قتل و خون هئي جنجي فطرت بي بدل.
با همي تڪرار ۾ جي ها هميشه مبتلا،
جنگجو وحشي ڪرائڻ سي زراعت آشنا!

ليوڪس پارڪ سکر .

(١٩٢٧ع)

هي باغ حسن جي هڪ، بازار آ سکر ۾ .
هي پارڪ اهل- دل لئه، آزار آ سکر ۾ .
هر وقت هت دلين جي، ڦرمار آ سکر ۾ .
آيو هتي سو ڦاٿو، هي ڄار آ سکر ۾ .

آهي ڪليل سڀن لئه، اڌ نيڻ هجي يا اعليٰ .
هر جاءِ تي لڳن ٿا، نشتر سوين نرالا .
ڪنهنکي ڪمان هٿ ۾، ڪنهنکي هٿن ۾ ڀالا .
ڪنهن جو بيان ڪجي هت نازڪ ٿيا نرالا .

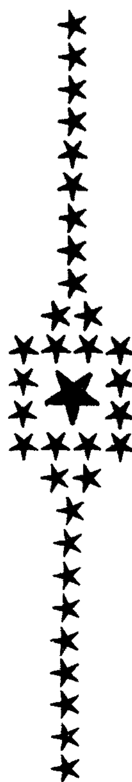
مستانه چال سان هت، رشڪ- قمر ڦري ٿو .
نظرن ڪان عاشقن جي، ڪيئن بيخبر ڦري ٿو ؟
هن جاءِ تي هو عاشق، خسته جگر ڦري ٿو .
سهڻي جو دل ۾ سانديو تير- نظر ڦري ٿو .

هر وقت هت هزارين، ماه- جبين اچن ٿا ؟
هن باغ جي چمن ۾، هردم حسين اچن ٿا .
دنيا جي نازڪن کان، نازڪ ترين اچن ٿا .
ڇا هت به تنهنجا جلوه، پرده نشين اچن ٿا ؟

اي بي پناه جلوه، مجنون کي تو رلايو !
فرهاد جي مٿي تي، تيشو به تو هلايو !
سرمد جو خون دهلي اندر به تو وهايو !
سکر جي اهل- دل کي عاشق به تو بنايو !

حورون بهشت واريون ، آيون لهي زمين تي .
ليوڪس جو پارڪ آ يا جنت بٽيو زمين تي .
صد نازسان تلي ٿو ، ناوڪ فگن زمين تي .
پرواز آسمان تي ، آهي بدن زمين تي .

ڇا جنگجو هليو آ ، سهڻو نهي سپاهي ،
ڪنهنکي ڪري ٿو گهايل ، ڪنهنکي وجهي ٿو ڦاهي .
اڄ اوچتو اچي وئي ، دل جي مٿان تباهي ،
سامهون آ شاه - خوبان ، ڪر خير يا الاهي .

پيدا ٿيو گدائي ، سيني ۾ سوز ساڙو !
ليوڪس جي سر زمين تي ، دل تي لڳي ويو ڌاڙو !

* خيرو ڳڙهي *

(١٩٢٧ع)

چا چوي شاعر تہ چا اسرار آ خيرو ڳڙهي!
حسن سان معمور هڪ گلزار آ خيرو ڳڙهي!
عشق وارن لئہ عجب آزار آ خيرو ڳڙهي!
خون ـ عاشق جي گرم بازار آ خيرو ڳڙهي!
ڳوٺ هي پوٺي جي دامن ۾ عجب اسرار آ!
هر ڳلي ڪوچي اندر جاري ڪسڻ جي ڪار آ!

حسن چا ۽ ناز چا انداز ۽ اعجاز آ!
مھ جبينن نازنينن جو هتي پرواز آ!
عشق وارن کان پڇو هي هڪ عجائب راز آ!
اهل ـ دل وارن ۾ هت جاري اهو آواز آ!
هاءِ گھايل تو ٿئي ڪو ناز جو انداز جو.
ڪو ٿئي ٿو صيد هت ڪنهنجي خرام ـ ناز جو.

ڪيئن ڪري توليون ٿلن ٿا نازسان نازڪ بدن؟
هڪ عجب انداز سان گل ٿا ٿين غنچہ ـ دهن!
چا ڪري چمڪات ٿا چمڪن سندن در ـ عدن!
چٽڪ بجليون عاشقن جي دل متان ٿيون راند ڪن!
حسن جو هڪڙو تماشہ ـ گاه آ خيرو ڳڙهي!
دامن ـ ڊيزرٽ ۾ وه، واه آ خيرو ڳڙهي!

پر وڏو افسوس، جو پاڻي سندو هت ڪال ٿيو.
جو بنا پاڻي، رهاڪن جو برو آ حال ٿيو.
ڪي ورهيہ ٿيندا خدا چاڻي پريشان مال ٿيو.
پر نہ پلجي پي ڪڏهن سرڪار کي خيال ٿيو.
حيف پاڻي کان سوا، گلزار ويران ٿي ويو.
اهلڪارن جي روش تي عقل حيران ٿي ويو.

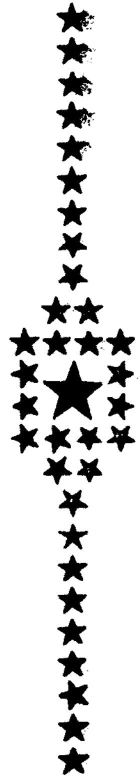
ساٹيھ جا سور.

هان اگر، اڄ ٻي ڪٿي انجنير ڪيڪو خيال ٿئي.
ٽوپ پل ڪان جي ڪٿي ڪاٽڻ جو قيل و قال ٿئي.
پوءِ ٻي شايد زميندارن جي دل خوشحال ٿئي.
ملڪ جو ويران آ، شايد تہ مالا مال ٿئي.

يا خدا انجنير جي دل تي ڪٿي وجھہ ڪو اثر!
جيئن غريبن جي مٿان ڪجھہ ڏور ٿئي تنهنجو ڏمر!

گهر دعا اڄ تون گدائي ملڪ شل آباد ٿئي!
ڏرت، ڏولائو، ڏڪر مولا ڪري برباد ٿئي!
جئن وري هر هڪ حسين خندان ٿئي دلشاد ٿئي!
دردمندن جي بہ دانهن جو خدا وٽ داد ٿئي!

ٿئي هتي پاڻي گهڻو، خيرو گهڙهي گلزار ٿئي!
حسن وارن جي هتي پيٽي گرم بازار ٿئي!

جوانيءَ کان پوءِ

(١٩٢٨ع)

حسرت نہ آہ رنج و الم آرزو نہ آ.
مضمونِ حسن و عشق تي ڪا گفتگو نہ آ.
دل آہ، ڪيس ڪنھن جي مگر جستجو نہ آ.
ھن گھر اندر مقيم ڪوئي خوبرو نہ آ.
شيشو پيو آ، ھاءِ مئي، مشڪبو نہ آ!

جنھن عشق کي ازل کان مليو اضطراب ھو.
۽ بارگاہِ حسن ۾ جو باريِاب ھو.
نا ڪامياب ھو تہ ڪڏھن ڪامياب ھو.
پرپور مئڪدہ ھوا، دورِ شراب ھو.
ڇا جو شراب، اڄ تہ جگر ۾ لھو نہ آ؟

سو حسن جو جھان ۾ ڪڏھن لاجواب ھو.
۽ ھر قدم تي جنھن جي بپا، انقلاب ھو.
پر لطف خواب ھو يا ڪنھين جو شباب ھو.
سي ڏينھن ئي ويا جو پگھر ۾ پي گلاب ھو.
اڄ عطر ۾ مکي تہ محبت جي بو نہ آ!

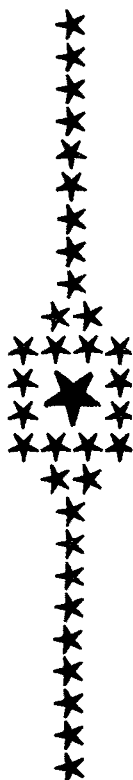

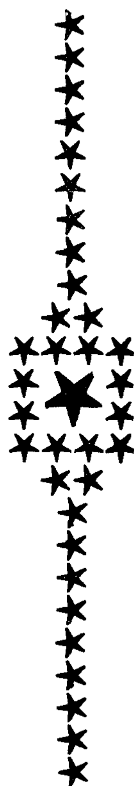
ز ٻهڙ ترف ڀيڙوڄ ۾ ڏينهن.

(ڊسمبر ١٩٣٥)

شاعر ڪري تعريف چيا.
هر چيز آهي دلربا.

مهنو ڊسمبر جو هيو
سردي ۾ ڏاڍي زور تي
برسات جون بوندون هيون
بادل ها مائل شور تي
اهڙي فضا ۾ شام جو
ڊيڙي شهر ۾ ٿيو گذر
اڄ اوچتو ڪنهن سانگ سان
مجبور، ٿيو ايڏهن سفر
وه واه ڊيڙي جي زمين
آ رشڪ - فردوس - برين
هرهڪ هتان جي چيز کي
قدرت بڻايو آ حسين
مونتي وڏو احسان ٿيو
سيد جي مهماني ملي
جيڪا مقدر ۾ هئي
مقصوم سا ماني ملي
بي گهر مسافر جي مٿان
سيد جي ٿي چشم - عطا
لڪ قرب مهماني ڏنا
سيد سندي دست - سخا
هت شاعرن جون پاڻ ۾
وه واه جو باتيون ٿيون
دلچسپ ۽ رنگين پڻ
مٺڙيون ملاقاتون ٿيون

چرچا، ٽنوليون، مسخريون
۽ ڦٽيءَ تي اشعار ٿيا
شاعر سخن جي فڪر ۾
ڪي شعر کان بيزار ٿيا
ڪنهن ڦٽيءَ جي تعريف ڪئي
۽ ڪنهن ڦٽيءَ واري سندي
موضوع هي سارو مگر
هو وندر بيڪاري سندي
هيءَ رات سيني جي وئي
اهڙو ڦٽيءَ رولو وڌو
هن ڳوٺ ساري ۾ ڦٽيءَ
چئو طرف چؤپولو وڌو
هت ڳوٺ چا اوطاق ۾
سيد جي سرداري ڏٺم
اهل ـ سخن جي باهمي
هت گرم گفتاري ڏٺم
چئو طرف ساري ڳوٺ جي
وڏراه وٿهاري ڏٺم
باغات کان اولهه طرف
برباد گلزاري ڏٺم
هر شئي کي مون جاچي ڏٺم
هاري ڏٺم، ناري ڏٺم
پر نانءُ جنهن جو نؤ لکي
تنهن ۾ فقط واري ڏٺم
مون ڳوٺ جي بازار ۾
هر رنگ جا ماڻهو ڏٺا
چرسي، سوالي، مسخرا
حجام موچي ڇا ڀڻيا

اولهہ طرف اوطاق جي
ٽيو صبح جو جڏهين گذر
پر شور شهرين کان پري
هو ماٺ وارن'' جو شهر
بي فڪر – دنيا کان ڇٽي
هت پيا سڀهي آرام ۾
هي دور دنيا کان صفا
نا صبح ۾ نا شام ۾
مخمل ۾ جي ملبوس ها
۽ ها ڪڏهن افلاڪ تي
هتڙي مگر ڏسجي پيو
سينو جو بستر خاڪ تي
هي شهر - خاموشان سچو
اڄ سانت سان سرشار آهہ
هتڙي هنن جو ڀاڳ ۾
جهڳڙو نڪو تڪرار آهہ
دنيا اندر جن جا سدا
تڪرار ۽ جهڳڙا هوا
زر ۽ زمين تي باهمي
جهيڙا جهتا رڳڙا هوا
دنيا اندر سڀ ڪجهہ هيو
پر هاڻ ڪجهہ ڀي ڪين آ
دولت نڪو ڪو ديد ٻو
گهوڙو نہ زرين زين آ
جهوٽو هوا جو دوستو!
آهي اسانجي زندگي!
هڪ دم گذر جي واسطي،
ڪيڏي ڪريون ٿا گندگي؟

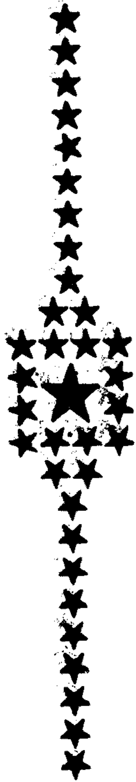

نادان، ھي قبرستان نہ آ،
آ زندگي جـو پيو ورق،
ھي "ماٽ وارن" جو شھر،
ڏئي ٿو ھي عبرت جو سبق،

ڪھڙو؟

ساري خـدائـي سربسر،
آھـي گدائي دم گـذرا

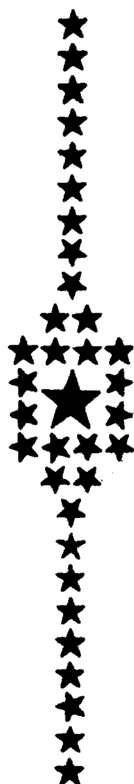

* ڳـــولا *

(١٩٣٤ع)

جواني جي اچڻ سان، دل اندر طوفان ٿيو پيدا،
نئون نت سور جاڳيو ۽، نئون ارمان ٿيو پيدا،
ڪنهين جي ديد جو، دل ۾ چپيل پيڪان ٿيو پيدا،
عجب هڪ انتظاري جو، اچي سامان ٿيو پيدا،
لهو دل جو تري آيو اکين ۾ يار جي خاطر،
وڃائي ديد مان رئندي ڪنهين دلدار جي خاطر-

جبل جيڏيون ڏکيون راتيون گذاريم، بيقراري ۾!
ورهه جوڏينهن هڪ هڪ ٿي لنگهي ويو، انتظاري ۾!
ڪتيون، ٽيڙو ڪئين آپري لهي ويا، آه وزاري ۾!
مزا مون درد جا ورتا اڪيلا، رات ڪاري ۾!
سٺم سڀ ڪا مصيبت، حسن جي سرڪار جي خاطر،
اجائي پر ڪيم اختر شماري، يار جي خاطر!

نمازي ٿي، ڪڏهن مون يار کي مسجد اندر ڳولهيو،
ڪليسا جي اندر ڪنهن دم، وڃي مون آلٽر ڳولهيو،
ڪڏهن مندر شوالو ۾، ڪڏهن مون جهنگ جهر ڳولهيو،
شهر جي هر گهٽيءَ ۾، يار کي مون دربدر ڳولهيو،
گداگر ٿي پيس مان، من گهرئي منٺار جي خاطر،
ڍڪي ڪفني فقيرن جان، هليس غمخوار جي خاطر،

پهاڙن ۾ به ٻئجي تيشوي، مون يار کي ڳولهيو،
لڱين لائي ڀڀوتي، مون ڪڏهن سرڪار کي ڳولهيو،
ڪڏهن سپنن جي دنيا ۾، به مون دلدار کي ڳولهيو،
غرض هر رنگ ۾، مون پنهنجي پالڻهار کي ڳولهيو،
ملايو خاڪ ۾ مون پاڻ کي دلدار جي خاطر،
ڪيو ڇا ڇا نه مون، هڪ يار جي ديدار جي خاطر!

تڪبر کي ترڙي، جو اصليت پنهنجي سڃاتي مون.
دوئي کي دور اڇلي، دل اندر جهاتي جو پاتي مون.
جڳهه دلدار جي، تڏهين وڃي آخر ته ڄاتي مون.
مثل دل جي اندر محسوس گويا ڪئي حياتي مون.
لڌم دل جي اندر آخر، رليس جنهن يار جي خاطر.
گدائي ڏ ربد ر مون ڪئي عبث ديدار جي خاطر!

اکيون کولي اندر ڇون، مان جڏهن گردن جهڪايان ٿو.
يگاني يار کي دل جي اندر، هر وقت پايان ٿو.
خوشي جا گيت مستي ۾ اچي تنهن وقت ڳايان ٿو.
هميشه ناٿ سان مان نينهن جو ناتو نڀايان ٿو.
ڀلي جي سر وڃي ته ٻه دوستو دلدار جي خاطر.
گدائي ساه پنهنجو وقف، آهي يار جي خاطر.

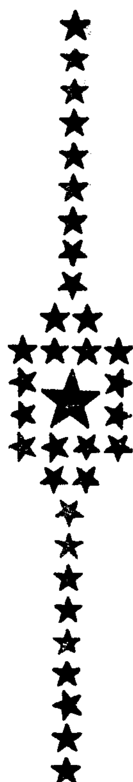

* ٻهار جو زلزلو *
(۱۹۳۷ع)

ٿو موت هن جهان ۾ نوشه ۽ مير ماري ۔
پيڪ - اجل هزارين پير و فقير ماري ۔
جمشيد شـاه جهـڙا ارڏا امير ماري ۔
ڪنهن جا صغير ماري ڪنهن جا ڪبير ماري ۔
انسان جـي حياتي جهونڪو فقط هـوا جو ۔
پاڻيءَ جي ڦوٽڙي ڪي، باقي غرور ڇا جو؟

ٿو سلطنت جا مالڪ، عالي وقار ماري ۔
مائن جي گود ۾ ٿو، معصوم ٻار ماري،
ڪٿ ٿو ڪپائي هڪڙو، ڪٿ ٿو هزار ماري ۔
آهي ڦهار اهـڙو، ٿـو بيشمار ماري ۔
هردم نظر جي سامهون منظر ٿيو فنا جو!
پاڻيءَ جي ڦوٽڙي ڪي بـاقي غرور ڇا جو؟

دنيا شڪارگاه آ، ۽ مـوت آ شڪاري ۔
محلات ۽ منهن ۾ ان جو شڪار جاري ۔
مالڪ هجي يا نوڪر، مزدور يا ڪم هاري ۔
ڪمدار يـا وڏيرو ديهه دار يا ٻڪاري ۔
ڪو دير ڪو سويرو، لقمون ٿئي قضا جو ۔
اڻ ٽر اصل کان نالو آهي انهيءَ بلا جو ۔

جا شئي هجي يقيني، تنهن کان هي عار ڇو آ؟
لرزي ٿـو جسم سارو، دل بيقرار ڇو آ؟
ساري بدن ۾ ڏڪڻي، پوءِ بار بار ڇو آ؟
فاني دنيا سان ايڏو، پنهنجو پيار ڇو آ؟
دلڪش دنيا جو منظر ٿو پاڻ ڏي ڇڪي پيو ۔
هرڪو تڏهن **گدائي** ٿو موت کان لڪي پيو ۔

خواب.

(١٩٣٢ع)

ڪهڙو پڇو ٿا حال دل۔ پرعذاب جو؟
طوفان آه جنهن ۾ ٻپا اضطراب جو.

هڪڙو حسين و [illegible] نازنين ڏٺم،
ڪٿ تي دراز هوس ۽ عالم هو خواب جو.

نازڪ مزاج و رشڪ۔ قمر ۽ ڪبڪ خرام.
ڇا ڇا ڪيان بيان، مجسم شباب جو.

هڪ پيڪر۔ جمال نظر جي هو روبرو.
شرمنده حسن جنهن جي اڳان آفتاب جو.

ڇا سرو همسري قد۔ دلدار جي ڪري،
شمشاد کي پيي رشڪ اچي ويو جناب جو.

هو مصحف۔ رخ غيرت۔ گلزار هر نشين!
هو چشم۔ نرگسي ۾ اثر نيم خواب جو.

زلفون سياه نانگ يا سنبل جا گل هوا.
ڳاڙهو لبن تي رنگ هو خونين گلاب جو.

رخسار لعل ڇا چوان ڪشمير جا ها سيب.
غنچه۔ دهن ۾ رنگ ڀريل هو عناب جو.

ٿي بيقرار دل وئي تاب۔ جمال کان،
خانو خراب شال ٿئي اضطراب جو.

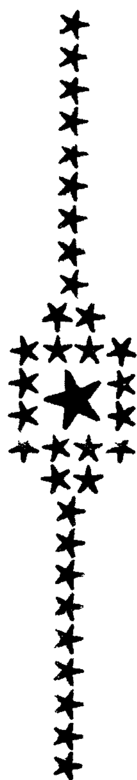
بيتاب ٿي جو عرض گذاريو مون حال۔ دل،
ٿي پيڪر۔ حسين ويو، پيڪر حجاب جو.

رخسار - گلعزار تي سرخي اچي وئي،
سارو پگھر ۾ ويو پسي رخ آن جناب جو.

قطرا پگھر جا چاه - ذقن تي ڏسي چيم،
صحن - چمن ۾ حوض پريل آ گلاب جو.

نقاش - ازل کھڙو عجب نقش آ چٽيو،
قدرت خدا جي آه يا عالم شباب جو.

آخر فدا.

(١٩٢٧ع)

(ڳڙهي خيري ۾ "ديوان جي باغ" جي سير ڪان متاثر ٿي لکيو ويو.)

هلڪي اونداهي رات هئي — چوڌار اچا ظلمات هئي
مٺڙي پکين جي لات هئي — هڪڙي خدا جي ذات هئي.

باد - صبا هئي سرد تر.
جنهن دم ڇڏيو مون پنهنجو گهر.

ٽڪڙو ويم مڪتب اندر — جنهن ۾ رهيو ٿي ماستر.
ساٿي هيو ۽ هم سفر — انکي چيم سستي نه ڪر.

اٿ سير لئه تيار ٿيءُ!
ڇڏ بسترو بيدار ٿيءُ!

وڻندڙ هئي ٿڌڙي هوا - ۽ هو سمورو ٻن جا نظرا،
هر چيز دلڪش، دلربا — پر پيات ماٺيٺي فضا،

ڇا وقت هو سهڻو ادا،
آئي ٿي، هؤهؤ جي صدا!

ڪو ننڊ ۾ هو بيخبر — ڪو ڪنهن خيال - خام ۾.
ڪنهن درد واري جي بسر — ٿي رات هئي آلام ۾.

ڪو هو خدا جي ياد ۾.
ڪو دانهن ۽ فرياد ۾.

چپ چاپ، ٿي هڪبئي پنيان — ٻاهر هليا سون شهر ڪان،
ورتو سون رستو باغ جو [illegible]لندا هليا سين نهر ڪان،

هستي ڪان پنهنجي بيخبر.
وياسين اسين گلشن اندر.

-انيهه جا سور.

دلڪش نہ ڇا گلزار آه — رنگين چمن بازار آه.
هر سمت رونق دار آه — خوشبوءِ جو هبڪار آه.

سهڻو سهانو وقت آه.
گل جو وڇايل تخت آه!

گل جو وڇايل تخت آه — سوسن کي پيالو دست آ.
نرگس نشي ۾ مست آ — ڇا جانفزا گل گشت آ!

قمري پئي ڪوڪو ڪري!
بلبل پئي هو هو ڪري!

ڇا نازبو جو ناز آ — گل جو عجب انداز آ،
قدرت جو گويا ساز آ — هي ساز جو آواز آ.

ڪهڙو؟

گلزار جي نشو و نما،
هڪ ڏينهن ٿي ويندي فنا.

جنهن دم خزان جي واءُ گهلي — ٿيندو فنا، هر گل ڪلي.
سڀ خاڪ ۾ ويندا ملي — هڪبئي پنيان ويندا هلي.

رهندي نہ بلبل جي نوا!
پئونرو نہ قمري جي صدا!

رهندو نہ گل جو ڪو نشان — بلبل نہ قمري جو بيان،
مکڙي نہ گل ۽ گلستان — رهندو فقط هي داستان،

ڪهڙو؟

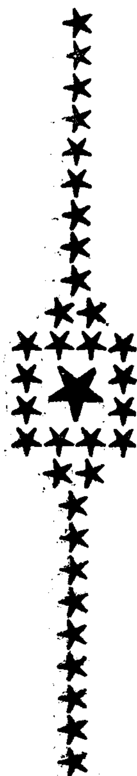
هت باغ هو ديوان جو،
ديوان عاليشان جو.

گلزن جو بارو سي فنا! — رنگين نظارو سي فنا!
گورو ۽ ڪارو سي فنا! — عالم ۾ سارو سي فنا!

رهندو نه هت ڪوئي بشر،
ڪوجهو هجي يا خوبتر!

آهي نه هت ڪنهن کي بقا — مهمان سي شاهه و گدا،
قدرت جو هي دستور آ — "آخر فنا، فنا!"

سارو جهان هي سربسر،
آهي گدائي دم گذر!

وطن جي اڏاوت.

(۱۹۴۳ع)

[ٻي جنگ-عظيم جي پڇاڙي آڌر لاءِ لکيو ويو]

وطن جي اڏاوت جو سامان ڪر تون.
آتي مرد مشڪل کي آسان ڪر تون.

ڇڏي خواب-غفلت تي بيدار ها ٿي.
وڃن تنهنجا متجي نہ آثار ها ٿي.
ائين ڪين هلندو هي وهنوار ها ٿي.
سڏي وقت توکي پيو يار ها ٿي.

گلستان کي پنهنجي نہ ويران ڪر تون!
وطن جي اڏاوت جو سامان ڪر تون!

لکڻ ۽ پڙهڻ ۾ نہ توکي مهارت.
زماني ۾ مشهور تنهن جي جهالت.
صفائي کان عاري، گهرن ۾ غلاظت.
اجا ڪيترو وقت، هلندي هي حالت.

آتي مرد مشڪل کي آسان ڪر تون.
وطن جي اڏاوت جو سامان ڪر تون.

نہ دولت آ تو وٽ، نڪو ڪو هنر آ.
نہ ڪپڙو ڍڪڻ لئہ، رهڻ لئہ نہ گهر آ.
تمدن جي توکي نہ ڪائي خبر آ.
نہ سينو آ روشن، نہ دل ۾ نظر آ.

هتي سان نہ گهر پنهنجو ويران ڪر تون!
وطن جي اڏاوت جو سامان ڪر تون!

تو واپار پنهنجو ڇڏيو آ وساري.
هنر خواه حڪمت ڇڏيا تو ڏڪاري.
سڄي ۾ ڪٻي ڏس، تہ موڳا نهاري.
دکي ديس تنهنجو، ٿو توکي پڪاري.

آئي حال پنهنجي تي، ارمان ڪر تون!
وطن جي اڏاوت جو سامان ڪر تون!

نئين سر سان، دنيا جي تعمير ٿيندي.
نئون فڪر ٿيندو ۽ تدبير ٿيندي.
نرالي زماني جي تصوير ٿيندي.
نئين ٽئنڪ، بندوق، شمشير ٿيندي.

نئين آن پيدا، نئون شان ڪر تون!
وطن جي اڏاوت جو سامان ڪر تون!

هي واپار وهنوار آسان ٿيندو.
۽ ڪاڏو ۽ ڪپڙو فراوان ٿيندو.
عجب ڪارخانن جو فيضان ٿيندو.
هي هر ڳوٺ بغداد تهران ٿيندو.

هنر ساڻ هر ڳوٺ جاپان ڪر تون!
وطن جي اڏاوت جو سامان ڪر تون!

پراڻا هي اوزار برباد ٿيندا.
هي هر ڦار، گهوڙا ڪڏهن ڪم نہ ايندا.
هي گاڏيون ۽ ڪيٽيون بہ ڪڙمي ڇڏيندا.
نئين هڪ نموني تي بستيون اڏيندا.

تدبر سان دنيا کي حيران ڪر تون!
وطن جي اڏاوت جو سامان ڪر تون!

هنر باغباني جا، ايجاد ٿيندا.
غم و رنج و حرمان برباد ٿيندا.
بيابان، شاداب و آباد ٿيندا.
دکي ديس وارا، ڦري شاد ٿيندا.

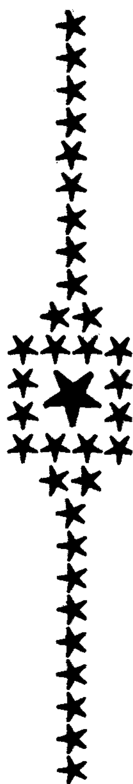
آتي خارزارن کي بستان کر تون!
وطن جي اڏاوت جو سامان کر تون!

بدلبي اچوکي هي حالت سراسر.
اچوکو نہ هاري، نہ هاري جو هي گهر.
اچوکو نہ پٽکو، نہ چولو، نہ چادر.
اچوکو نہ جوتو، نہ بوڇڻ، نہ بستر.

آتي اوچ رهڻي جو اعلان کر تون!
وطن جي اڏاوت جو سامان کر تون!

جهالت سندي پاڙ پٽبي سراسر.
وديا وان ٿيندو، قبيلي جو هر گهر.
کلي ويندا هر هنڌ اسکول اڪثر.
وديا سان سڀئي ڳوٺ ٿيندا منور.

پسن کي علم ساڻ انسان کر تون!
وطن جي اڏاوت جو سامان کر تون!

پکيون صاف سڙکون، کٿي کوه جاري.
کٿي واه، نهرون، کندا آبياري.
کٿي کٽک، جانيان، کٿي ونڻ ساري.
عجب ديس پنهنجي ۾، ايندي بهاري.

بيابان، شاداب و خندان کر تون!
وطن جي اڏاوت جو سامان کر تون!

سيئي ڳوٺ، بجلي سان ٿيندا منور.
پڪا روڊ سيمينٽ جا، ساڻ ڏامر.
ٻه رويہ وڻن جون قطارون برابر.
مٿان تن جي هر وقت، لارين جي فرفر.

تصور ۾ جنت جو امڪان ڪر تون.
وطن جي اڏاوت جو سامان ڪر تون.

مٺي علم سان جلد سرشار ٿيندين.
هنر ۽ سياست ۾ هوشيار ٿيندين.
زراعت ڪندين جي تہ زردار ٿيندين.
سچائي مان نڪري، دنيادار ٿيندين.

اٿي چشم-دنيا کي حيران ڪر تون!
وطن جي اڏاوت جو سامان ڪر تون!

بهادر، دلاور، سدا شير نر تون.
ڪري جلد دشمن کي زير و زبر تون.
عدوءَ جي مقابل ۾ ٿي بي خطر تون.
شجاعت سان ڪر سوي نزديڪ تر تون.

ڪمر ڪش اٿي جوش-ايمان ڪر تون.
وطن جي اڏاوت جو سامان ڪر تون.

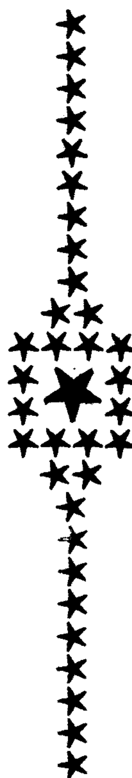
اگر تنهنجي دل ۾، آ الفت وطن جي،
وگر جي گهرين تون اڏاوت وطن جي.
جيئارڻ جي چاهين ٿو، صنعت وطن جي.
مبدل ڪرين جي تون حالت وطن جي.

اٿي وير ويرين کي ويران ڪر تون.
وطن جي اڏاوت جو سامان ڪر تون.

هليو شان سان وڃ، وطن جا سپاهي!
خدا تنهنجو حافظ، وطن تنهنجو واهي!
سگهو آڻ دشمن جي سر تي تباهي!
ڏئي سوڀ جي ٿو گدا ڳي گواهي!

دوبالا وطن جو وڃي شان ڪر تون.
اٿي مرد مشڪل کي آسان ڪر تون.

رنگين دوکو .

(۱۹۴۳ع)

محبت دوستي ، اخلاص همدردي ، نڪوڪاري ،
اها دولت ڪٿي آيس ، مان انسانن جي بستي ۾ .

مون سمجهو ٿي ، تہ هيءَ دولت پياري آہ دنيا کي ،
ضرورت سخت هوندي ، ان سندي هن بزم - هستي ۾ .

دلين ۾ دوستيءَ جا هت سوين ارمان پيو هوندا ،
هي انسانن جي دنيا آ ، هتي انسان پيو هوندا .

مگر افسوس ! منهنجو تجربو سارو غلط نڪتو ،
غلط فهمي تي پنهنجي ، آہ مونکي اڄ پشيماني .

وڏي غلطي هئي منهنجي ، سڄا تہ ڪين دنيا کي ،
تماشا ٿو ڏسان انجا ، ۽ آهي سخت حيراني .

" نڪوڪاري " جي پردي ۾ سيہ ڪاري جو جلوہ آہ ،
مقدس خانقاهن ۾ ، گنهگاري جو جلوہ آہ !

هتي نالو محبت ، آہ جسماني تعلق جو ،
حقيقت ۾ " وفاداري " فقط رنگين دوکو آہ !

غرض جو نانءُ هت ، مطلب پرستن دوستي نا هيو !
حقيقت دوستي جي هت ، رڳو کهنبي جو چٽکو آہ !

سرشتو آہ هت جاري ، اجا سرمايہ داري جو ،
۽ عورت ، اقتصادي طور مردن جي غلام آهي !

نڪمو ٿو سڄا ماڻهو ، مري مزدور ۽ هاري ،
اجا مفهوم - آزادي کان عورت تشنہ ڪام آهي !

بکن جي خوف کان لاچار ، مجبور - وفا آهي !
سندس دل ڪين چاهي پل ، تڏهن پيو مرد کي چاهي .

— ✻ —

وطن آزاد ڪر پنهنجو.

(۱۹۴۳ع)

(ٻي جنگ عظيم جي خاتمي آئڻ لاءِ لکيو ويو)

لڳي دشمن جي دلبي تي، نہ گهر برباد ڪر پنهنجو.
ڏيئي صياد کي سيکت، چمن آزاد ڪر پنهنجو.

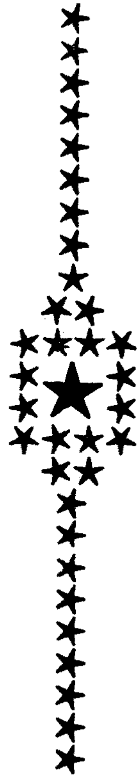
بکن ۾ پاه آهن، دربدر، بي گهر وطن وارا!
وطن جا پاسبان آءِ تون، وطن آباد ڪر پنهنجو!

نہ رهہ لاچار ۽ مجبور تي، هن باغ - دنيا ۾،
هواءِ برق تي قبضو ڪري، صياد ڪر پنهنجو.

مجاهد ٽيپو ۽ ٽيپو ڪروري پيدا تون محفل ۾،
وساريل ويرتا وارو، سبق اڄ ياد ڪر پنهنجو.

شجاعت تو سنڌي ڪان شان هندستان جو اعليٰ،
ڪري پامال دشمن کي، وطن اڄ شاد ڪر پنهنجو.

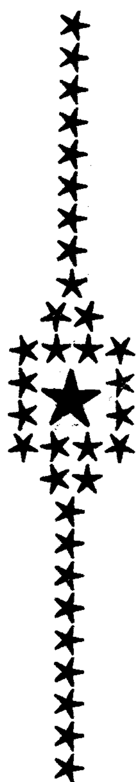
ملائي خاڪ ۾ اڄ محوري طاقت جا منصوبا،
گدائي خون ڏيئي تون، وطن آزاد ڪر پنهنجو،

اٿ اي جوان هندي.

(٢٤ فيبروري ١٩٤٥ تي بزم - ادب نل جي مصرع - طرح „اٿ اي جوان هندي، سر جي لڳاءِ بازي" تي پڙهيو ويو)

نالو بهادري ۾ مشهور - عام تنهنجو
مردان - صف - شڪن ۾ اوچو مقام تنهنجو
هر فرد ڀيم، ٽيپو، رستم ۽ سام تنهنجو
تون هند جو مجاهد، روشن آ نام تنهنجو
محمود بت شڪن تي، ڇو تو ڪرين ايازي؟
اٿ اي جوان هندي، سر جي لڳاءِ بازي!

ڇو فرض منصبي تو، پنهنجو ڇڏيو وساري.
هر هڪ وطن جو ٻچڙو، تو ڏانهن ٿو نهاري.
او ديس جا سپاهي، اڄ ديس ٿو پڪاري
„آهي ڪو لعل منهنجو جو دشمنن کي ماري"
ٽيپو جي حميت کي، ٿ آزماءِ غازي
اٿ اي جوان هندي سر جي لڳاءِ بازي.

اٿ ديس جا محافظ للڪار دشمنن کي
ڏيکار پنهنجو جوهر تن ڪورٻا طنن کي
بندوق توب سان ڪر بيڪار رهزنن کي
ويجهو نہ ڇڏ وطن جي جاپان و جرمنن کي
طاقت سان دشمنن کي ماري ڪراءِ آزي
اٿ اي جوان هندي، سر جي لڳاءِ بازي.

" آزاد ايشيا " جو جن ڍونگ آ رچايو
" برما نواسين " جو جن خون آ وهايو.
" فلپين ۽ ملايا " جن زور سان ڦٻايو
مظلوم " چينين " سان تن پائمال ڇا ڪيو؟
ڪنهن جي گرفت آهي، سو ما ترا تي تازي؟
اٿ اي جوان هندي، سر جي لڳاءِ بازي

ظلم و درندگي ۾، آهن سفاڪ پيئي
جمهوريت جا رهزن، هي خوفناڪ پيئي.
وحشانيت ۾ يڪسان هي هولناڪ پيئي
ڪر ديس جي زمين کان هي صاف و پاڪ پيئي

في النار ڪر جهاني، ماري مجاءِ نازي.
اٿ اي جوان هندي سر جي لڳاءِ بازي.

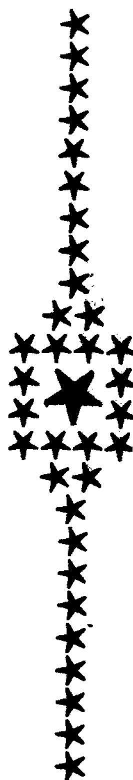
ڇا حوصلو آ ڪنهن جو، هندوستان تي ڪاهي؟
اتر طرف هماليہ، ڏکڻ سمونڊ آهي.
ايران ٻئي طرف کان ٿو دشمنن کي ڊاهي
۽ ٽيئين طرف کان چيني بينا محاذ ناهي.

چوٿين طرف آ جو ڏا، تنهنجي جوان بازي.
اٿ اي جوان هندي، سر جي لڳاءِ بازي.

اڄ محورين جهان کي هڪ باه آ لڳائي!
انسانيت پريشان، تهذيب تنگ آئي!
نفرت نفاق واري، آئيون نہ وات وائي.
اٿ ڳاءِ ايڪتا جو ڪو گيت اي **گدائي**!

آزادگي جو نسخو، ناهي سواءِ سازي.
اٿ اي جوان هندي، سر جي لڳاءِ بازي.

" جنگ جو خاتمو "

(١٩٤٥ع)

(ٻي عالمگير جنگ جي خاتمي تي لکيو ويو)

مبارڪباد، جو اڄ دور آيو شادماني جو.
ٻڌو اتحاد ين سهرو، فتح ۽ ڪامراني جو.

مبارڪباد، جو اڄ ظلم جون پاڙون ويون پٽجي.
مبارڪ، خاتمون ٿيو جنگ جي بيدردباني جو.

مبارڪ اڄ، دنيا جي بيڪس ۽ بي زبانن کي.
مبارڪ فخر، هندي نوجوانن کي جواني جو.

هميشه روسين جي ضرب رهندي ياد هٽلر کي.
ٿڙڪندو قبر ۾ پيي لاش بر گولن جي باني جو.

ٻکن ۾ پاھ ٿيندڙ بي زبانن کي مبارڪ آ.
ٿيو جو خاتمون دنيا جي اڄ درد- نهاني جو.

گدائي ديس وارن کي مسرت ڪا ملي دائم.
مبارڪ دور دورو ٿئي، دنيا ۾ شادماني جو.

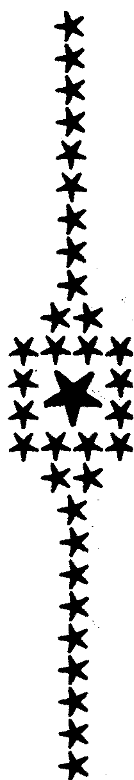

”ڀوتار نڪري پيا“

(١٩٤٦ع) (اليڪشن تي لکيو ويو)

وري آئي اليڪشن، ۽ وري زردار نڪري پيا.
چڙي طره ڪلهن تي، قوم جا پڳدار نڪري پيا.
چڙي بنگلا، بخاريون گرم، هن سردي ۽ پاري ۾.
غريبن جي ڀلي جي واسطي، ڀوتار نڪري پيا.
چڙن هي نرم بستر ڪين ها، هن سخت سردي ۾،
مگر مخلوق جي خدمت جي خاطر، يار نڪري پيا!
هنيا جن سو ڏهن جا ڏنگ تي هردم غريبن کي،
سي ٻئجي قوم جا همدرد ۽ غمخوار نڪري پيا.
سدائين جن ڪيون هارين ۽ مزدورن جون بربادين،
اهي ٿي قوم جا خادم ۽ خدمتگار نڪري پيا!
ڇهن سالن اندر ڪوئي نه هاري ڪان پڇڻ آيو،
هزارين اڄ مگر هاري سندا حقدار نڪري پيا!
وڏيرن جي حڪومت جي حفاظت ۾، غضب آهي!
ڪرايه جا سوين سيد سوين حبدار نڪري پيا!
اوهان جي ووٽ تي ڌاڙو هڻڻ جي لاءِ اڄ هاري،
سوين ملا، مشائخ، مولوي، چوڌار نڪري پيا!
ڪڏهن اجلاس جي اندر نه ورتئون نالو هاري جو
هزارين پر وري اڄ ووٽ جا حقدار نڪري پيا!
پروڊا جي حمام اندر، ته سڀ ننگا نظر آيا!
ٽيو جي فيصلو ظاهر، ته سڀ بدڪار نڪري پيا!
امانت ووٽ جي هاري، سنڀالڻ آه اڄ مشڪل،
انهيءَ جي هٿ ڪرڻ جا، ڪيترا هٿيار نڪري پيا!
اچي پيتي اندر هاري سنڀاري ووٽ وجهه پنهنجا!
سنڌ ۽ ووٽن تي ڌاڙي لئي سوين خونخوار نڪري پيا.
ٽئي تو فاش پردو خوب اڄ سرمايه دارن جو،
گدائي سان گهٽائي محرم - اسرار نڪري پيا!

★★★★★

اجان ڪجهہ گيت ڳائڻ ڏي !

(١ مارچ ١٩٤٧ع)

اجا رک بند پنهنجي ميڪده ۾ جام اي ساقي !

اجا ساز - بغاوت تي مونکي ڪجهہ گيت ڳائڻ ڏي !
وطن جي ذره ذره کي اجا باغي بڻائڻ ڏي .

مٽائڻ ڏي مونکي نام و نشان ظالم حڪومت جو .
اجا پيغام ڏيڻو آ مونکي گهر گهر اخوت جو

غلاميءَ جي پرستارن کي پيرن ۾ لتاڙڻ ڏي .
ڪنڌ اسپ راه - آزادي سندا مونکي پٽارڻ ڏي.

بهادر شاه جو بدلو اجان مونکي چڪائڻ ڏي .
سر - مغرور مغرب جو اجا مونکي جهڪائڻ ڏي .

اجا وٺڻو آ مونکي خون بها جهانسي جي راڻي جو.
شهيد — حريت سلطان ٽيپو جي جواڻي جو .

اجا ڪجهہ خون سان پيي کيڏڻيون آهن مونکي هوليون.
اجا سيني تي کائڻ ڏي مونکي انگريز جون گوليون .

اجا صياد کان کسڻو وڙهي آ گلستان پنهنجو .
اجا آزاد ڪرڻو ديس آ جنت نشان پنهنجو.

نه وٺ هاڻي خدا لڳ جام و مئي جو نام اي ساقي!

اجا رک بند پنهنجي ميڪده ۾ جام اي ساقي !

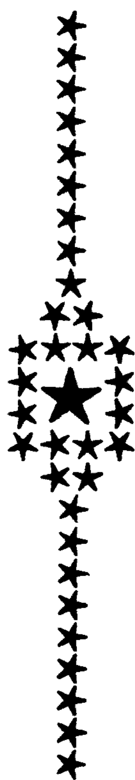

”دورنگي“

(١٩٥٠ع)

دورنگي زماني جي مشھور آھي.
ڪٿي رات ڪاري، ڪٿي نور آھي.
ھزارين ڪمائن، ڪري عيش ھڪڙو!
اھا ڳالھہ انصاف کان دور آھي.
زميندار، ڪڙميءَ جي ڪاڻي ڪمائي!
الا جي ڪٿان جو ھي دستور آھي؟
گراني ۽ بيروزگاري کان ھر ڪو،
پريشان ڏاڍو ۽ رنجور آھي!
پٽيوالو، منشي، سپاھي، معلم،
بکن جي مصيبت کان مجبور آھي!
وڪامي ٿي عصمت جوئر جي ڪٿن تي.
قليجو ٿو ڦاٽي جگر چور آھي!
غريبن جي فاقن اندر، عيد گذري!
اميرن جي دنيا تہ مسرور آھي!
اجا امتياز — غريبي اميري؟
اجا يار! دھلي گھڻو دور آھي!
اجھو جام - بيداد، چلڪيو **گدائي**
تيو جو ڪنن تائين پرپور آھي.

”زندگيءَ جا ٽي دور“

(١٩٥٠ع)

خبر ڪانہ ڪا هئي تہ غم ڇا بلا آ؟
چون سور ڇا ڪي الم ڇا بلا آ؟
جفا ڪنهن جو نالو ڪرم ڇا بلا آ؟
حسينن جو جورو جفا ڇا بلا آ؟

هوا همجليسن سان گانا بجانا!
صبح شام، لب تي خوشيءَ جا ترانا!

هيس بي خبر، عشق و الفت کان بلڪل.
جهان جي حسينن جي عادت کان بلڪل.
رهيس دور همدم، محبت کان بلڪل.
رقيبن جي هردم رقابت کان بلڪل.

صبح سنجهہ ساٿين سان ”اڪ پوٽ“ رانديون.
مٺي ننڊ راتين جي پانهون سيرانديون.

نہ ڪا انتظاري نہ ڪا بيقراري.
نہ ڇا ٽان ڪجي ڪيئن اختر شماري.
پرڻ سرد آهون، ڪرڻ آه و زاري،
مزي سان ٿي زندگي سون گذاري.

خوشيءَ جا ڏهاڙا! مسرت جون راتيون!
نہ ڪو دل ۾ ڪينو، عداوت نہ ڪاتيون!

"جواني"

جواني اچڻ سان، عجب رنگ لاتو.
تيو روح ڪنھن سان ملڻ لاءِ آتو.
اچي دل ۾، ڪنھن دلربا پير پاتو.
ڪنھين سنگدل سان، لڳو نينھن ناتو.

ويا ياد وسري، خوشيءَ جا ترانا.
ٿيا خواب، سڀ ھم جليسن جا گانا.

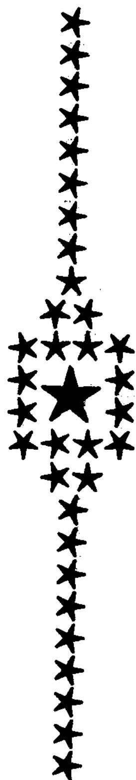
اچانڪ ٿيو دل ۾ طوفان پيدا.
خوشي جي جڳھ رنج وحرمان پيدا.
عجب انتظاري ۽ ارمان پيدا.
ٿيا بيقراري جا سامان پيدا.

اسان ۽ جدائي جون راتيون ۽ ڏينھن.
صبح شام آه و فغان سرد ھون.

جنھين بيوفا لاءِ گھر مون لٽايو.
انھيءَ سنگدل ڪين ناتو نڀايو.
مون پنھنجي ھٿن سان سڀ ڪجھ وڃايو.
ڏکئي وقت سو پيي مگر ڪم نه آيو.

ڇڏي ويو اچانڪ ڪري بيوفائي.
ڏيئي ويو اچانڪ سو درد- جدائي.

"جواني ڪان پوءِ"

نہ ارمان دل ۾ نڪا آرزو آ
نہ عشق و محبت سندي گفتگو آ
نہ ڪنهن بيوفا جي هينئر جستجو آ
نڪي دل جي اندر وري خوبرو آ

شراب - محبت جو شيشو آ خالي !
سڄي گهر جو ڪوئي نہ وارث نہ والي .

نہ ڪنهن ساڻ واعدو نہ ڪا بيقراري .
ڪجي هاڻ ڪنهن لاءِ اختر شماري ؟
نہ دانهون نہ آهون نہ فرياد زاري .
شب و روز آهي عبادت گذاري !

پيچي ڏند پيا، هاڻ چا سان چباڙيون ؟
ندامت جا ڳوڙها ٿا شب روز ڳاڙهيون !

ڪٿي همنشينن جا گانا بجانا !
ويا ياد وسري خوشيءَ جا ترانا !
عيا شيءَ ۾ خالي ڪيا سون خزانا !
پون ٿا جڏهن ياد سپنا سهانا !

پري سرد آهون ٿو ڳوڙها وهايان .
هميشه گدائي ٿو هي شعر ڳايان .

عجب چيز هئي نئو جواني لٽايم .
جواني جي صدقي جواني لٽايم .

”حادثہ - ڪربلا“

(١٩٥٠ع)

محرم ۽ ايڪهٺ هجري، قيامت جي تمازت آ !
عرب ۾ سخت گرمي آ، تپش آهي، قيامت آ !
بنا پاڻي جيئڻ پل پل، مصيبت ۽ هلاڪت آ !
بيابانن جو هر ذرو جهنم جي علامت آ !

زمين - سرخ تي تاندن جو گويا آه وسڪارو.
سبق آموز - جرئت، حادثو آ ڪربلا وارو!

بلا جي آه حدت، آه طوفان سخت ڪربل ۾.
لهي ٿو، مختصر هڪ قافلو، ان وقت ڪربل ۾.
زمين - خشڪ جو جاگي اٿي ٿو بخت ڪربل ۾.
رسول الله جو ناموس آهي دشت ڪربل ۾!

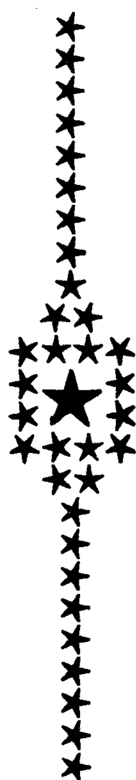
ڇڏي ٿو درس دنيا لاءِ، جو صبر و رضا وارو.
سبق آموز - جرئت، حادثو آ ڪربلا وارو!

زمين - شام تي ابليس جي فرمانروائي آ.
مقابل حق پرستن جي يزيدين جي گهٽائي آ.
انهيءَ کان پيي زياده ڇا اجان ڪا بي بدائي آ؟
محمد جي نواسي ساڻ باطل جي لڙائي آ!

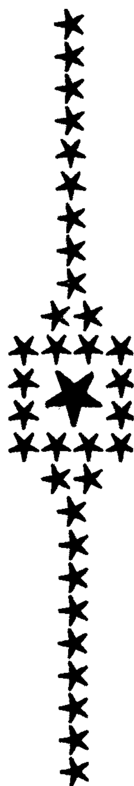
ڇڏي ٿو جو سبق دنيا جي لئہ صدق و رضا وارو.
سبق آموز - جرئت، حادثو آ ڪربلا وارو!

با هتر آدمي ۽ لشڪر - جرار جي سامهون!
حسين - ابن - علي، باطل سندي تلوار جي سامهون!
پيمبر جا پيارا، تشنہ لب، ڪفار جي سامهون!
گلستان - نبي طوفان - آتش بار جي سامهون!

زمين خاموش آهي! آسمان سڪتي ۾ آ سارو!
سبق آموز - جرئت، حادثو آ ڪربلا وارو

متان دريا جي پهرو، سخت بينل آ ڪفارن جو.
صفان بستم، هتيارن ساڻ، لشڪر شهسوارن جو.
پيا سو ٿو لڇي، هر هڪ پڇو ايمان وارن جو.
گلو آ خشڪ گرمي کان، پيمبر جي پيارن جو.
ڦڙي پاڻي جي لئي ترسي، نبي جو خاندان پيارو!
سبق آموز- جرئت، حادثو آ ڪربلا وارو.
جهڪيو هرگز مجاهد ڪين، پر بدڪار جي آڏو.
شهيد- حق هليو، ٿي بي خطر، ڪفار جي آڏو.
نر يءَ تي سر رکي، آيو هليو تلوار جي آڏو.
ڪياٿين خم فقط سر پنهنجو هڪ غفار جي آڏو.
صداقت جي بلنديءَ لئي ڪياٿين ڪين سر پيارو.
سبق آموز- جرئت، حادثو آ ڪربلا وارو.
حسيني- ابن- عليءَ جي هئيءَ عاليشان قرباني!
بشر جي زندگي جو ڪارنامون آهه لاثاني!
جهڪيو هرگز نہ باطل جي اڳيان، انصاف جو باني!
نشان ظالم جو ڪٿي نهي ڪو، مگر مظلوم لافاني!
لڳي حق و صداقت جو، پيو هر سال ٿو نعرو.
سبق آموز- جرئت، حادثو آ ڪربلا وارو.
اٿو محنت ڪشو! مظلوم انسانو! اٿو ڪاهي.
موافق آهي پاڻي، ۽ هوا پڻ سازگار آهي.
اوهانجي عزم و همت جي اڳيان ڪنهنجي مجال آهي؟
هٽي نعرو حسيني، ڪوٽ ڏاڍن جا وجهو ڏاهي!
وجهو فوج- يزيدي ۾، وجي چو طرف ڪان مارو
سبق آموز- جرئت، حادثو آ ڪربلا وارو

خطا ڪهڙي ؟

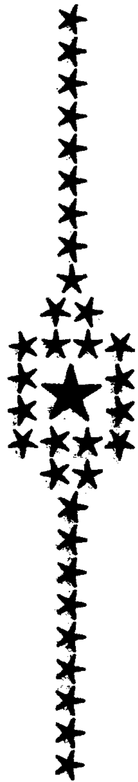
(١٩٥١ع)

زماني جي روش بدلي، چمن بدليو هوا بدلي .
عشاقن جي وفا ۽ مهہ جبينن جي ادا بدلي .
گلن جو رنگ بدليو، بلبل - رنگين نوا بدلي .
مگر ظالم ! نہ تو پنهن جي اها خوئي - جفا بدلي .
” پيلا محنت ڪشن تنهنجي ڪئي آهي خطا ڪهڙي ؟ “

ڪري ڌرتي جو سينو صاف، هو جنت بنائن ٿا .
عجب ترتيب سان ٿا هي بنا وارڙ وهائن ٿا .
پڳهر پنهنجو ڏيئي سر سبز هي پوکون پچائن ٿا .
ڏيئي خون - جگر، انبار ڪڻڪن جا اپائن ٿا .
” مگر تن کي مشقت جي ملي آهي جزا ڪهڙي ؟ “

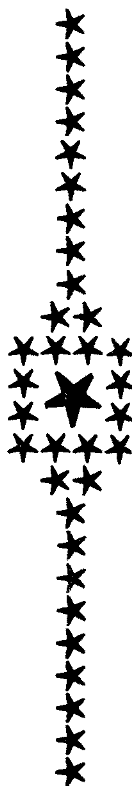
ٺڏيءَ ڪوسيءَ سپن نانگن ۾ هر پنهنجو هلائن ٿا .
اگهاڙا پاڻ آهن پر هو ننگن کي ڍڪائن ٿا .
بکون ڪاٽي زماني کي اهي روزي رسائن ٿا .
مگر افسوس ! محنت جو ثمر هو ڪو نہ کائن ٿا !
” خبر ناهي اميرن جي، غريبن ڪئي خطا ڪهڙي ؟ “

تو پنهنجي سادگي ۾ آهہ سمجهو غمگسار آهي .
پيو جي وقت ڪو توتي تہ هو ساٿي ۽ يار آهي .
مگر موڳا ! اوهان کي خواب - غفلت جو خمار آهي .
جو تنهنجو خون چوسي ٿو ! اهو جاگيردار آهي .
” رسايو زخم جنهن توکي، ڪندو تنهنجي دوا ڪهڙي ؟ “

حياتي قيد آهي هت، اجا فولاد آهن ٿا!
سبق اخلاق سوزي جا، ملن ٿا درسگاهن ۾!
مقدس عصمتون وڪرو ٿين ٿيون شاهراهن ۾!
گنهگاري جو جلوو آ، مقدس خانقاهن ۾!
" اها جي ابتدا آهي، ته ٿيندي انتها ڪهڙي ؟ "
سليقو آهه هت جاري اجا دربار داري جو!
اجا پيي بول بالا آهه هت، سرمايه داري جو!
نڪمون خون چوسي ٿو اجان مزدور وهاري جو!
ملي مزدور کي چا ٿو، عيوض خدمتگذاري جو!
" ڀلا محنت مشقت کي ملي ٿي هي سزا ڪهڙي ؟
اٿو اي شاعرو هاڻي ادب کي زندگي بخشيو!
گلن کي رنگ بخشو ۽ چمن کي تازگي بخشو!
سڪل ٻوٽن، وڻن کي، ۽ ٻنن کي زندگي بخشو!
۽ جيڪي خسته حال آهن انهن کي ڪا خوشي بخشو!
" اوهانکي ڪئي سخن جي سوکڙي قدرت عطا ڪهڙي! "

”جمهور کي خطاب“

(١٩٥١ع)

اٿي اڄ قافلي جو ڪو نئون منهندار پيدا ڪر!
رسائي جو سرِ منزل اهو سالار پيدا ڪر!

خدائي پاڪ بخشيو آهه پاڪستان پاڪن کي!
عدل صالح هجي جنهن جو، اهو سردار پيدا ڪر!

هوا بدلي زماني جي مگر تنهنجي نه خو بدلي!
دلِ پر آرزو ۽ ديدهءِ بيدار پيدا ڪر!

زليخائون سنڌ ۾ جنسِ محبت تي سوين مرنديون!
جمالِ يوسفي ۽ مصر جي بازار پيدا ڪر!

معطر مشڪ پنهنجي ساڻ ڪر ساري زماني کي!
سوادِ سنڌ ۾ تون آهوءِ تاتار پيدا ڪر!

اهي رنگ و نسب وارا صنم في النار ٿي ويندا!
مساوات و اخوت جو علمبردار پيدا ڪر!

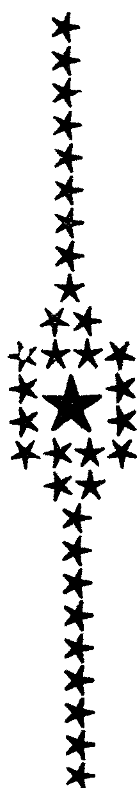
نه جهڪ هرگز ڪنهين پي ظالم و جابر جي چائٺ تي!
حسين ابنِ علي جو پاڻ ۾ ڪردار پيدا ڪر!

حياتِ جاودان چاهين ته مثلِ قائدِ ملت
فدائي قوم تي ۽ جذبهٔ ايثار پيدا ڪر!

هزارين، برڪتن جون بارشون ٿينديون گلستان تي!
جمالِ آدميت جو، فقط جنسار پيدا ڪر!

خدايا! زندگي جمهور جي جنسي جهنم آ!
غريب و غمزده جو اڄ ڪوئي غمخوار پيدا ڪر!

گدائي خونِ دل سان تون چمن جي آبياري ڪر!
وطن جي گوشي گوشي ۾ گل و گلزار پيدا ڪر!

"ملڪ جو معمار"

(١٩٥١ع)

جهالت ۽ غربت ۾ هردم رهي جو،
سڄو سال سانده ڏکن جيان وهي جو،
ڏڏي خواه ڪوسي صعوبت سهي جو،
بکئي پيٽ هردم وهي ۽ گهي جو،
اهو ملڪ پنهنجي جو معمار آهي.
اهو ديس پنهنجي جو سينگار آهي.

سڄي عمر جيڪو ٻين لئه ڪمائي،
ٻين لاءِ محلات ماڙيون بنائي،
ڪلون ڪارخانه ٻين لئي هلائي،
پيو جو زماني کي روزي رسائي،
اهو ملڪ پنهنجي جو معمار آهي.
اهو ديس پنهنجي جو سينگار آهي.

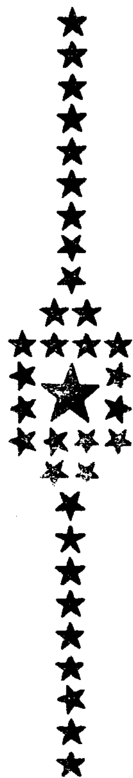
وتي جو وڏيرن جي در تي وڪاٽو،
ڏکي انگ تي جو ڦراٽو سراٽو،
ميسر نه جنهنکي ڪا رلهي، وهاڻو،
جماعت ۾ ڪوڏي ڏي جنهنکي اياڻو،
اهو ملڪ پنهنجي جو معمار آهي.
اهو ديس پنهنجي جو سينگار آهي.

[١٩٣]

نه اٽو جنهين کي، نه اجهو ميسر،
نه ٻارن کي چولو، نه عورت کي چادر،
نه پنهنجي بدن تي لنگوٽي برابر،
نه ڪوسي ڏڏيءَ ۾، ڪو پيرن ۾ پادر،
اهو ملڪ پنهنجي جو معمار آهي.
اهو ديس پنهنجي جو سينگار آهي.

سا ٽيھہ جا سور.

جنھين جند پنھنجي، پين لئہ گنوائي،
سڄي عمر ڪا ڏي پگھر جي ڪمائي،
جڙي ڪين جنھن وٽ، ڪڏھن ڪين پائي،
ڏئي خون جو ٿو پين لئہ **گدائي**،
وساري جو تنھنکي خطاڪار آھي.
اھو ملڪ و ملت جو غدار آھي.

* خبر پئي آهه ڪا توکي؟ *

(هاريءَ کي خطاب)

(١٩٥٢ع)

خبر پئي آهه ڪا توکي ته تنهنجو محنتي بازو،
زمين چيري، منجهائنس لعل ۽ گوهر آپائي ٿو؟

مقدس ڦار تنهنجي هر سندو دشت و بيابان کي،
عجب رنگين دلڪش باغ ۽ بستان بڻائي ٿو.

پچا تنهنجا بکون ڪاڻن، مرن سردي ۽ پاري ۾،
وڏيرو تنهنجي دولت تي، مگر رنڊيون نچائي ٿو.

اوهانجي ووٽ تي، پهچي وڃي ٿو هو وزارت تي!
هوا بندر ۽ بندر روڊ تي موجون مناڻي ٿو!

سندءِ لخت ـ جگر جا ڪوفتا ۽ قورما کائي،
سندءِ خون ـ جگر هو جيب پنهنجي ۾ جلائي ٿو.

نمڪ کائي ٿو صبح و شام، تنهنجو ئي ادا هاري!
تڏهن پئي سؤ ڏهن جا ڏنگ، هو توکي هڻائي ٿو!

اوهان جي قوت ۾ آهي، بقائي ـ زندگي ان جي!
اوهانکي پاڻ ۾ مقصد جي خاطر هو وڙهائي ٿو!

وڏيرن جو ڪرايہ دار ملا، روز جمع تي،
ڪري تقدير جو واعظ توکي آلو بڻائي ٿو!

چوي ٿو برڪتون الله جون آهن. وڏيرن تي،
حديثون شڪر جون ۽ صبر جون توکي ٻڌائي ٿو!

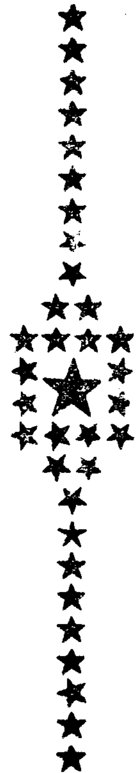
ٻڌائي ڪين ٿو نسخو، اوهانکي زندگي وارو!
فقط روزن نمازن جو سبق توکي پڙهائي ٿو!

ساٿيهه جا سور.

خدا جي آه هي قدرتي، مگر هي ”پير ۽ ملو“
آنهي جو پيٽ خاطر، مير کي مالڪ بنائي ٿو!

نه لڳي دشمن جي دلبي تي ذرا هوشيار ٿي ساٿي!
زمانو آه هي تنهنجو، آٿي بيدار ٿي ساٿي!

* رحمت - پروردگار! *

(١٩٥٢ع)

صدين کان زندگي آ امن لاءِ منتظر.
دنيا ۾ مگر جنگ ۽ جهيڙو فساد و شر.
بندن جي دانهن ڪوڪ سموري ٿي بي اثر.
شيطان جو بہ آهي ندامت کان هيٺ سر.
آيو نہ جوش رحمت - پروردگار کي!

پورهيو وجي ٿو کائي تونگر غريب جو.
رڙڪي ٿو خون ماس هي تاجر غريب جو.
پرسان حال ڪين ڪو بيزر غريب جو.
رت پي ويو اگرچ ستمگر غريب جو.
آيو نہ جوش رحمت - پروردگار کي!

ڏيءَ ماءُ ڀيڻ جي هتي عصمت بزار ۾،
وڪرو ٿئي ٿي عام شرافت بزار ۾.
حق جي هلي ڏسو، تہ حڪومت بزار ۾،
شيطان کي ٿئي ٿي ندامت بزار ۾!
آيو نہ جوش رحمت - پروردگار کي!

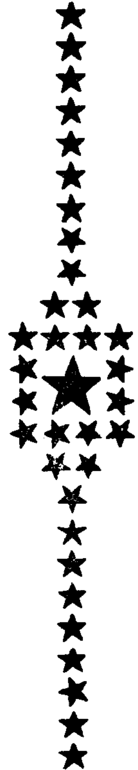
لٽجن ٿيون هر گهڙي، هتي انمول عصمتون،
سرمايہ دار تي ٿيون وسن، روز رحمتون.
نادار لاءِ فاقہ ۽ فڪرات زحمتون.
مزدورسان اگرچ ٿين ٿيون عقوبتون،
آيو نہ جوش رحمت - پروردگار کي!

آئي مگر آ غيرت - مزدور جوش ۾.
بيهوش جو هيو اڳي، آيو آ هوش ۾.
هڪ بحر بيڪران اٿيو، جوش و خروش ۾.
زردار گار آه مگر نا و نوش ۾.

ساڻيهہ جا سور.

چٽلينج ٿو ڪري هو خدائي ڦهارڪي!
آيو نہ جوش رحمت ـ پروردگار ڪي!

"آت خوش نصيب دهقان"

(١٩٥٢ع)

آت خوش نصيب دهقان، آيو سنڌ ۾ زمانو!
ٽڪڙو ڦري رهيو آ، دنيا جو ڪارخانو،
هرهڪ زبان تي آهي اڄ تو سندو ترانو،
تنهنجي مصيبتن جو دنيا ۾ آ افسانو.
ابر - بهار بڻجي، دنيا تي ڇائنجي وڃ!
آت باوقار بڻجي، دنيا تي ڇانئجي وڃ!

سستي ڇڏي ڏي سادا، بيدار ٿي اٿي پئو.
فرعونيت جي سامهون، تلوار ٿي اٿي پئو.
غفلت ڇڏي ڏي غافل، هوشيار ٿي اٿي پئو.
هاري هڪل ڪري تون، حقدار ٿي اٿي پئو،
تنهنجو نصيب آهي دنيا سندي حڪومت.
آت دور ڪر جهان مان سرمايه داري لعنت.

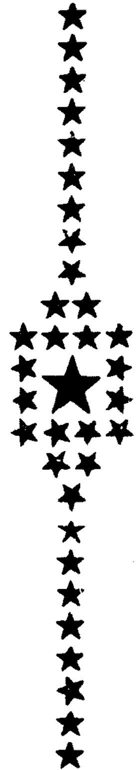
تنهنجي مٿان نڪمن جو هي عتاب ڪيسين؟
سرمايه دارن جو تون، سهندين عذاب ڪيسين؟
تون دربدر جهان ۾، خانه - خراب ڪيسين؟
نادار وارو توکي، ملندو خطاب ڪيسين؟
اي بي خبر جهان ۾جو آهين تون "ان داتا"!
سلوار سوٽ سڀ ڪنهن تنهنجي پگهر جا پاتا.

ڪاوڙ ۾ جي اچين ۽ هر ڪين تون هلائين،
ڪلون ۽ ڪارخانه جي ڪين تون چلائين،
ريلون ۽ روڊ بنگلا جي ڪين تون ٺاهئين،
هي سڀ اجڙ زمينون جي ڪين تون وسائين،
هر خاص و عام جيڪر بک ۾ مري برابر!
سر سبز باغ - هستي ويران ٿئي سراسر!

قبضي ۾ توکي آهي ڪيڏي نہ يار قدرت!
افسوس پر تـو پنهنجي سمجھي نہ آ حقيقت!
آٿ، جاڳ اڄ دنيا کي، ڏيکار پنهنجي طاقت!
هڪڙيءَ جهپٽ سان هاري ڦيراءِ پنهنجي قسمت!
تنهنجي مٽان چريا هي، غربت جو داغ ڪيسين!
رهندو مڪان تنهنجو، هي بي چراغ ڪيسين!

ذلت کان جلد نڪري، اُٿ باوقار ٿي وڃ!
هستي جي سرو ورق جو نقش و نگار ٿي وڃ!
گمنام ٿيءُ نہ نادان، اٿ آشڪار ٿي وڃ!
امن و امان جي دنيا جو تاجدار ٿي وڃ!
پرزا ڪري پڇي ڇڏ، هي ڪاسئہ گدائي!
ساري جهان جي هاڻي آٿ ڪر تون رهنمائي!

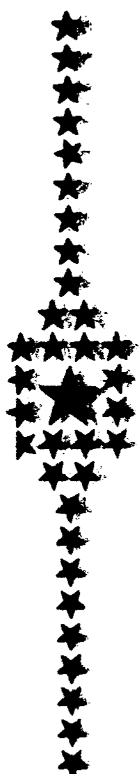

"غريب جي عيد"

(١٩٥٢ع)

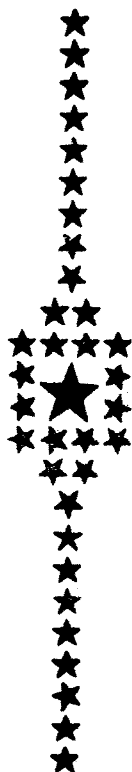
خدايا توڻ دنيا جو داتار آهين!
جيارين يا مارين تہ مختيار آهين!
اڙين ۾ اڏينن جو آڌار آهين!
چون ٿا، ستر پوش ستار آهين!
تون چائين ٿو سڀ ڪجھہ، ڇڻي ڇا ٻڌايان؟
خوشيون عيد واريون، ڪٿان اچ ملهايان؟
نہ ٻچڙن کي چولو، نہ عورت کي چادر!
نہ پنهنجي بدن تي، لنگوٽي برابر!
نہ ڪوٺي تي، نہ پيرن ۾ پادر!
سندم ڏوھ ڪهڙو آ خلاق - اڪبر؟
تون چائين ٿو سڀ ڪجھہ، ڇڻي ڇا ٻڌايان؟
خوشيون عيد واريون، ڪٿان اچ ملهايان؟
گهرن ۾ اميرن جي ڪانا پچن ٿا.
حويلي ۾ خونچا، اچن ۽ وڃن ٿا.
ننڍا ۽ وڏا سڀ، خوشيءَ ۾ نچن ٿا.
ڏسي يار پنهنجا، سونکي وٽ پون ٿا.
تون چائين ٿو سڀ ڪجھہ، ڇڻي ڇا ٻڌايان؟
خوشون عيد واريون، ڪٿان اچ ملهايان؟
ڪيا مون سجو سال، پورهيا ڪمايون.
۽ آيو ٿي ڪمدار، پادر پسايون.
اميرن جي ڪتن بہ ڪاڏيون ملايون.
پلئہ ڪين پنهنجي، پيون چارپايون.
تون چائين ٿو سڀ ڪجھہ، ڇڻي ڇا ٻڌايان؟
خوشيون عيد واريون، ڪٿان اچ ملهايان؟

اوهانجا عجيب راز باريڪ يا رب !
تون رزاق سڀ جو، اهو ٺيڪ يا رب !
رهين ٿو جي شهرڳ جي نزديڪ يا رب !
ته منهنجي دنيا، چو آ تاريڪ يا رب ؟

ڪڏهن ڪا خوشين جي به تمهيد ٿيندي ؟
اسان جي به يا رب ڪڏهن عيد ٿيندي ؟

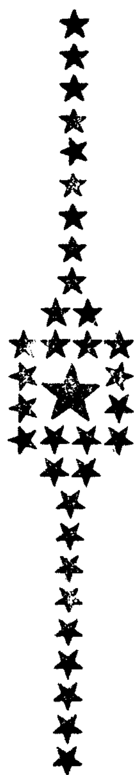

* چناءَ هاريءَ کي *

(١٩٥٢ع)

(اليڪشن جي موقعي تي لکيو ويو)

وري مند آئي، خبردار هاري!
ڪٺي چار نڪتا، پراڻا شڪاري!
سنڌ ووٽ جا هي، بکيا ۽ بکاري!
ڪندا تنهنجي ڪچلڻ جي پوري تياري!
سمهڻ توکي سک سان ڪڏهن ڪين ڏيندا،
اِهي تنهنجا وڻ ٻــي وڃائي ڇڏيندا.

ڪرايه جا "ملا" ۽ پاڙي جا ٽٽو،
اميري ۽ سرمايه داريءَ جا لٽو،
سوين پير مرشد نڪما نکٽو،
وڏيرن جي در جا سوين دال چٽو،
سمهڻ توکي سک سان ڪڏهن ڪين ڏيندا،
اِهي تنهنجا وڻ ٻي، وڃائي ڇڏيندا.

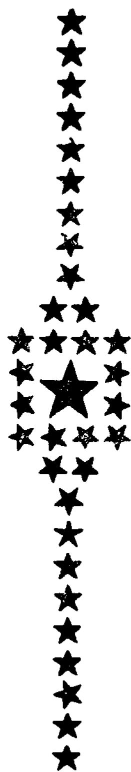
دوباره جي دوکي ۾ نادان ٿيندين،
خواري ۽ ذلت ۾ حيران ٿيندين،
اڃا ٻي زياده پريشان ٿيندين،
وري ووٽ ڏيئي پشيمان ٿيندين،
سمهڻ توکي سک سان ڪڏهن ڪين ڏيندا،
اِهي تنهنجا وڻ ٻــي وڃائي ڇڏيندا.

اٿيئي وقت هاڻي، جي هوشيار ٿيندين،
۽ خطري کان ساڃي، خبردار ٿيندين،
جي خود ووٽ پنهنجي جو مختار ٿيندين،
يقينن حڪومت جو حقدار ٿيندين،

سائيه جا سور.

ڏيئي ووٽ پنهنجن کي، ڪر بادشاهي،
وگرنہ قريب آهہ ساٿي! تباهي.

* خبردار ھاري *

(۱۹۵۲ع)

(اليڪشن کان متاثر ٿي لکيو ويو)

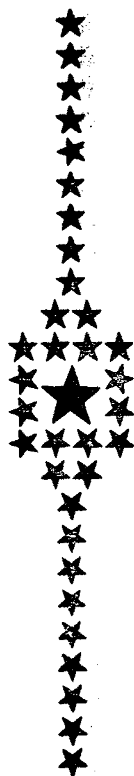
ورھين بعد تو وٽ وري يار آيا !
اَگھاڙن بکين جا ڪٽڻي بار آيا !
ڪٽي سبز نوٽن جا انبار آيا !
ڏتارڻ وري توکي زردار آيا !

خبردار ھاري! جو پوتار آيا !
پراڻا شڪاري ڪٽي چار آيا !

ڪيو ميمبري اڄ، اميرن کي آتو !
اُنھن، جن نہ تو وٽ، ڪڏھن پير پاتو!
ورھين بعد توکي، وري تن سڃاتو!
ڪرڻ تو سان، ووٽن جو واپار آيا !

خبردار ھاري! جو پوتار آيا !
پراڻا شڪاري ڪٽي چار آيا !

آھي جن اوھانکي ڏکي جان وھايو،
آھي خون جن آ، اوھانجو سڪايو،
آھي جن اوھانکي آ، جاھل بنايو،
آھي اڄ اوھانجا ٿي غمخوار آيا !

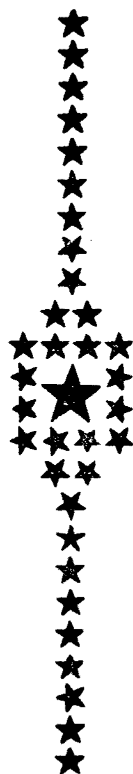

خبردار ھاري! جو پوتار آيا !
پراڻا شڪاري ڪٽي چار آيا !

تڪبر جا پتلا، تواضع کان عاري،
نظام - ڪھن جا، پراڻا مداري،
ڪري تنھنجي ڪچلڻ جي، پوري تياري،
وري توکي مارڻ لئہ، سڪار آيا !

سائيھ جا سور،

خبردار هاري! جو پوتار آيا !
پراڻا شڪاري ڪٺي چار آيا !
ڏٺا جن ڏنا ها، وفادار ٿيندا.
سدا سور پائي ۽ غمخوار ٿيندا.
غريبن جا همدرد ۽ يار ٿيندا.
ٿري سي غريبن جا غدار آيا.
خبردار هاري! جو پوتار آيا !
پراڻا شڪاري ڪٺي چار آيا !
وٺي پير مرشد ۽ قـرآن آيا !
خريدڻ غريبن جو ايمان آيا !
بڪين جي درن تي لنگهي خان آيا!
ٱگهاڙن جي پيرن تي پڳدار آيا!
خبردار هاري! جو پوتار آيا !
براڻا شڪاري ڪٺي چار آيا !
ملن مولوين ساڻ، موٽر پرائي.
ٱٽيا ليگ وارو، هي ليبل لڳائي.
هنن گرم جھولن ۾ جيپون هلائي.
اڇن ڪين ها، پر هي لاچار آيا.
خبردار هاري! جو پوتار آيا !
پراڻا شڪاري ڪٺي چار آيا !
هئي جن جي مشهور گردن فرازي،
ڪندا ٿا وٺن توکي آزي نيزاري،
خبردار موڳا! نہ اڄ هار بازي،
ٺڳڻ ووٽ توکان، هي عيار آيا،
خبردار هاري! جو پوتار آيا !
پراڻا شڪاري ڪٺي چار آيا !

وڏيرن جي منت، خوشامد، نيازي،
۽ پيرن فقيرن جي، تقرير بازي،
سموري سياسي، اٿئي چالبازي!
اڳي ڀال ڪهڙا آنهن ها ڀلايا؟
خبردار هاري! جو ڀوتار آيا!
پراڻا شڪاري ڪٺي چار آيا!
اڳي آزمايل هي، ڪوڙا قرآني.
آنهن کان اڳي ڀي، ٻڌء لن تراني.
ڪسي آ اوهان کان آنهن ئي نه ماني.
ٻٽي اڄ جي هاري جا حقدار آيا!
خبردار هاري! جو ڀوتار آيا!
پراڻا شڪاري ڪٺي چار آيا!
گدائي جي گفتن تي ويچار ڪرتون!
ڀلائن ۽ ڀڻسن تي هرگز نه مرتون!
جو ڀيرن کان ڀيرن جو وڏندين نه ڦرتون!
وڃائج نه اڄ ووٽ پنهنجا اجايا،
خبردار هاري! جو ڀوتار آيا!
پراڻا شڪاري ڪٺي چار آيا!

* ڪنھنجي بدولت *

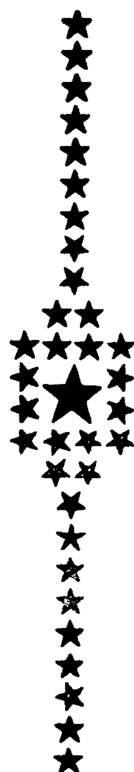
(١٩٥٢ع)

بيابان گلزار، ڪنھن جي بدولت؟
ھي منڊيون ۽ واپار، ڪنھن جي بدولت؟
اناجن جا انبار، ڪنھن جي بدولت؟
ھي پوتار، سردار ڪنھن جي بدولت؟
پگھر آھ مزدور ھاريءَ جو سارو.
حقيت ڪان جو بيخبر آھ يارو.

وزارت ۽ سرڪار، ڪنھن جي بدولت؟
ڪرائو ۽ ڪمدار ڪنھن جي بدولت؟
ھي طره ۽ دستار ڪنھن جي بدولت؟
سدا گرم بازار، ڪنھن جي بدولت؟
پگھر آھ مزدور ھاريءَ جو سارو.
حقيقت ڪان جو بيخبر آھ يارو.

ھي ڪيمخواب - ريشم ۽ اطلس جا بستر،
ھي گھوڙا ۽ ٽانگا، ھي جيپون ۽ موٽر،
نڪما درن تي، ھي نوڪر ۽ چاڪر،
وڏيرن کي ڪنھن جي بدولت ميسر؟
پگھر آھ مزدور ھاريءَ جو سارو.
حقيقت ڪان جو بيخبر آھ يارو.

گھرن ۾ اميرن جي، ھر شب ڏياريون،
سندن تيز رفتار، جيپون ۽ لاريون،
گرم چاءِ، بسڪيٽ، بنگلا، بخاريون،
بدولت ھي ڪنھن جي، برن ۾ بھاريون،

پگھر آه مزدور هاريءَ جو سارو.
حقيقت کان جو بيخبر آه يارو.

فلڪ بوس ماڙيون، ڪشادا هي ايوان!
گلن ۽ ڦلن سان سنواريل، گلستان!
ڪلب، ناچ گھر ۾ڪنواريون هي رقصان!
وڏي پيٽ وارا، هي فرعون و هامان!
پگھر آه مزدور هاريءَ جو سارو.
حقيقت کان جو بيخبر آه يارو.

هي ڏي وٺ، هي لاپا ۽ رشوت رسايون!
وڏيرن جا ديرن ۾، حصا بڻايون،
نڪما مزورن جون ڪائن ڪمايون،
اميرن جي آڪڙ، تڪبر، وڏايون،
پگھر آه مزدور هاريءَ جو سارو.
حقيقت کان جو بيخبر آه يارو.

غريبن جون آهون ۽ فرياد ڪيسين؟
هي پورهيت نياڻا ۽ ناشاد ڪيسين؟
هي ڏاڍن جا هيڻن تي بيداد ڪيسين؟
هي هاري ۽ مزدور برباد ڪيسين؟
جڏهن هي حقيقت کان آگاه ٿيندا.
وڏا انقلابات دنيا ۾ ايندا.

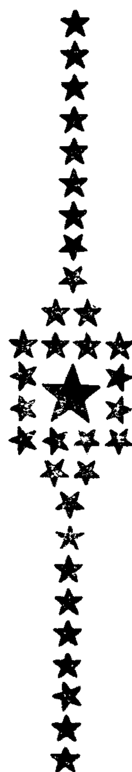

* ڏوراپو *

(هاريءَ جو بدرگاه - رب العزت)

(١٩٥٢ع)

اوهان جو ته هر راز ٻاريڪ مولا!
تون رزاق سڀ جو، اهو ٺيڪ مولا!
جي آهين تون شهه - رڳ کان نزديڪ مولا؟
ته منهنجي دنيا ڇو آ، تاريڪ مولا؟
عياشيءَ جا اڏا نوابن جي دنيا!
۽ پنهنجي ڏکن ۽ عذابن جي دنيا!
اهي مال املاڪ ماڙين جا والي!
بکيو مان ۽ ٻي گهر نصيبن کان خالي!
انهن آه دنيا جي دولت سنڀالي!
مقدر ۾ پنهنجي فقط پائمالي!
وڏيرن جا ڪتا ڪبابن تي ٿڪن!
مگر ٻار منهنجا گره لاءِ ترسن!
اهي شان و شوڪت خطابن تي راضي.
خوشامد جي خاصن جوابن تي راضي.
ڪلب، ناچ گانن، شرابن تي راضي.
۽ منهنجي جگر جي ڪبابن تي راضي.
اجا عدل و انصاف ۾ دير ڇو آ؟
ڀلا تنهنجي دنيا ۾ انڌير ڇو آ؟
فقط مون سان لاڳو هي قانون سارا،
۽ جرم و سزا جا هي مضمون سارا،
وڏيرا مصيبت کان مامون سارا،
ٻري ٿيا گناهن کان قارون سارا،

نصيبن ۾ ماني سڪي ۽ سڙي آ۔
شرافت جي قيمت ملي هٽڪڙي آ !
او سرمايہ دارن جا مشهور مولا !
ٿيس اڄ شڪايت تي مجبور مولا !
خزانہ اميرن جا ڀرپور مولا !
مگر مان تہ مانيءَ کان معذور مولا !
انهن لئہ بڻايئہ هي سنسار سارو !
ڪڏهن مونکي ٻي ڏيندين دنيا ۾ وارو !
دنيا ۾ غريبن جو فرياد ڪيسين ؟
عياشيءَ جا اڏا هي آباد ڪيسين ؟
خدائي ۾ تنهنجي هي بيداد ڪيسين ؟
هي پورهيت نيا گيا ۽ ناشاد ڪيسين ؟
ڪڏهن غيرت - حق ۾ طوفان ايندو؟
ڪڏهن ظلم بيداد برباد ٿيندو؟

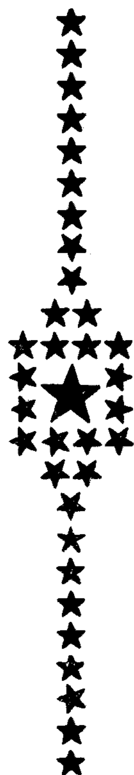

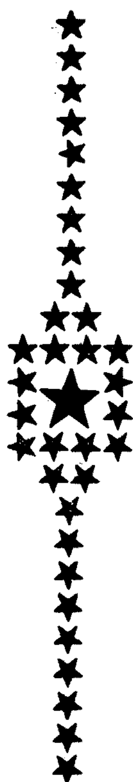
★ ڪجھ منهنجي ۾ سڻ ★

(١٩٥٣ع)

گهڻجي مــن دل جي بيتابي،
ڪجھ پنهنجي ۾ چڱو، ڪجھ منهنجي ۾ سڻ.
پل رات ائين گذري پنهنجي،
ڪجھ پنهنجي ۾ چڱو، ڪجھ منهنجي ۾ سڻ.
ڪر مات نه منڙا، ڳالهيون ڪر.
دل هلڪي ٿيندي، ڳالهين سان.
سي دل جا بار لهي ويندا.
ڪجھ پنهنجي ۾ چڱو، ڪجھ منهنجي ۾ سڻ.
ٻيءَ وار ملڻ مشڪل ڏاڍو،
وڃ ڪين، گهڙي ڪن ويھ سڄڻ.
ڏس چاڻ اجهو هوءَ پره ڦٽي،
ڪجھ پنهنجي ۾ چڱو، ڪجھ منهنجي ۾ سڻ.
سنسار جي دک جي ڳالھ نه ڪر،
هيءَ رات، اسان جي پنهنجي آه.
تقدير پـري پرڪي ويندي.
ڪجھ پنهنجي ۾ چڱو، ڪجھ منهنجي ۾ سڻ.
هي زور و ستم جي اونداهي،
مهمان اٿئي هڪ ساعت جي.
ڏس امن جي آهي باڪ ڦٽي!
ڪجھ پنهنجي ۾ چڱو، ڪجھ منهنجي ۾ سڻ.
ڏس تخت ڪريا! ڏس تاج لٿا!
ڪهرام مـتـا محلاتـن ۾!
جمهور جـي قسمت آ جاڳي،
ڪجھ پنهنجي ۾ چڱو، ڪجھ منهنجي ۾ سڻ.

ڏس چين اٿيو، ڏس روس اٿيو!
ٽيونس ۽ ملايا، موراڪو!
ايران، به آرس آه پڪي!
ڪجهه پنهنجي به چئو، ڪجهه منهنجي به سڻ.
انسان جي عظمت جي آڏو!
ايورسٽ، هماليه شرمندا!
ڪنهن جي به نه هتڙي دال ڳري،
ڪجهه پنهنجي به چئو، ڪجهه منهنجي به سڻ.
جمهور جي طوفان جي سامهون،
جو آيو سو آڏري ويندو،
هٽلر جي نشاني ڪانه ملي!
ڪجهه پنهنجي به چئو، ڪجهه منهنجي به سڻ.
ڏس امن جي فوجن آه ڪئي،
يلغار، امن جي دشمن تي،
هيءَ فتح و ظفر جي آه گهڙي.
ڪجهه پنهنجي به چئو، ڪجهه منهنجي به سڻ.
انسان جي عظمت جي سامهون،
آڪاش ۽ ڌرتي ويچارا.
انسان جي عظمت لافاني!
ڪجهه پنهنجي به چئو، ڪجهه منهنجي به سڻ.

* وڏيري جي هئيت *

(١٩٥٣ع)

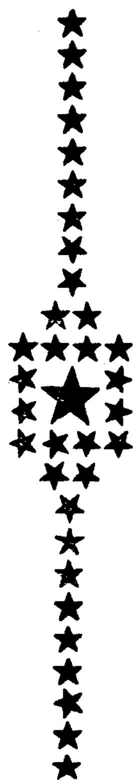
وڏيري جي هئيت ہ آهي نرالي!
تمنچو ڳچيءَ ۾، ڪلهن ۾ دونالي!

ڪري حاڪمن جي سدا جي حضوري.
ڏئي ڪين ڪڙميءَ کي ماني ہ پوري.
ڪري ڪونہ پورهيو، نہ محنت مزوري.
مگر کائي زردا ۽ حلوا ۽ چوري.
وڏيري جي هئيت ہ آهي نرالي!
تمنچو ڳچيءَ ۾، ڪلهن ۾ دونالي!

نڪمو سڄو ڏينهن موٽر ڊڪائي.
سڄو ڏينهن سٽڪن جي چائي ٿو پائي،
ڪمائي غريبن جي هردم اڏائي،
ڪري ٿو هڙپ، جيڪي ڪڙمي ڪمائي،
وڏيري جي هئيت ہ آهي نرالي!
تمنچو ڳچيءَ ۾، ڪلهن ۾ دونالي!

وڏيري جي هيءَ پڻ اٿو هڪ نشاني،
صبح ساڻ کائي، مکڻ، چانهہ، ماني،
ہ پهرن جو کائي، پلاءُ ۽ برياني،
پيئہ رات جو هو، مئي ارغواني،
وڏيري جي هئيت ہ آهي نرالي!
تمنچو ڳچيءَ ۾، ڪلهن ۾ دونالي!

نمڪ هو صبح شام، هاريءَ جو کائي،
بدن تي هو ڪپڙا ہ ڪڙميءَ جا پائي،

مگر کيس شب روز، بيگر وھائي.
وري کيس ھڪ سوڏھن ۾ اڙائي.
وڏيري جي ھئيت ٻہ آھي نرالي!
تمنچو ڳچيءَ ۾، ڪلھن ۾ دونالي!

ڪچھري ۾، ڌاڪو ۽ پڙوا رھائي.
اڳاڙن ۾ ڪتا ۽ سوئر وڙھائي.
شب و روز چڪلن ۾ ڪڃريون نچائي.
ڪمائي غريبن جي ھردم لٽائي.
وڏيري جي ھئيت ٻہ آھي نرالي!
تمنچو ڳچيءَ ۾، ڪلھن ۾ دونالي!

ڪري ووٽ خاطر، سوين پير پاڙي.
مگر ھونءَ اچي ڪين ھاريءَ جي پاڙي.
اليڪشن جا واعدا، اصل ڪونہ پاڙي.
وٺي ميڙ چونڊن ۾ تڏا لتاڙي.
وڏيري جي ھئيت ٻہ آھي نرالي!
تمنچو ڳچيءَ ۾، ڪلھن ۾ دونالي!

وڏي پيٽ وارو، ھي نمرود ثاني.
ھلي جنھن جي ڳوٺن اندر حڪمراني.
اکين تي آ چشمو ۽ سوني ڪماني.
بندوقن جي پاڇي ۾ ڪائي ٿو ماني.
وڏيرن جي ھئيت ٻہ آھي نرالي!
تمنچو ڳچيءَ ۾ ڪلھن ۾ دونالي!

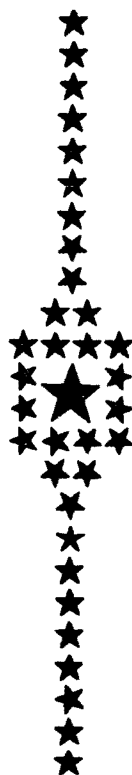
خدايا! وڏيرن جو بيداد ڪيسين؟
ڪسانن جون ڪيھون ۽ فرياد ڪيسين؟
ڪمائي غريبن جي برباد ڪيسين؟
ھي پورھيت نيا ڳا ۽ ناشاد ڪيسين؟

اچي ٿو غريبن ۾ شان - جلالي!
مزورن ھٿوڙو ۽ ڏاٽي سنڀالي!

ساڻيهه جا سور،

افق تي هو ڪاڙهو شرارو تو ڏسجي!
ستايل دنيا جو سهارو تو ڏسجي!
اميدن جو اوڏو ڪنارو، تو ڏسجي!
اڃهو هو صبح جو "ستارو" تو ڏسجي!
ڦٽي تي پره امن و انصاف واري!
عوامي صفن منجهه، آهي تياري!
گدائي تشدد جا سامان، نه رهندا.
نه رهندا، هي فرعون و هامان نه رهندا.
هميشه نڪما هي شادان، نه رهندا.
۽ مزدور، آتش بد امان نه رهندا.
اچي تو غريبن ۾، شان - جلالي!
مزورن هٿوڙو ۽ ڏاٽي سنيالي!

ـــ* يلغار *ـــ

(۱۹۵۴ع)

چو پگھر جي پورهئي تي هتڙي، ڦرمار لڳل چوڌاري آ؟
الله جي ڌرتي تي سائي! ڪنهن جي اجاره داري آ.
چو بخت نڪمي جو روشن، مزدور جي قسمت ڪاري آ؟
زردار وڏيرو موجن ۾، بيمار ۽ بي گهر هاري آ!
ڌن دولت تنهنجي تي سائي، اڄ ڇپرن جو آکيرو آ!
آٿ دور افق تي باڪ ڦٽي، ڏس اڀريو لال سويرو آ!

هي منڊيون، بنگلون، سئنيما ۽ شهرن جي هي ڇهل پهل،
هي مندر، مسجد مينارا، هي رنگ محل هي تاج محل،
سڀ خون پگهر تنهنجو سائي! سڀ تنهنجي محنت جو آ ڦل،
افسوس مگر ڪنهن نعمت تي اختيار نه توکي ڪو حاصل.
افسوس جو محنت تي تنهنجي رت چوسن جو واهيرو آ!
آٿ دور افق تي باڪ ڦٽي، ڏس اڀريو لال سويرو آ!

سرسبز جواريون، چٽا مٽر، شاداب ٻنيون هي ڪوه و دمن
هي ڪڻڪ ۽ ٻاجهر جا داڻا، هي موتي موتي چمن چمن!
هي انب ۽ آما، آلوچا، هي ڦلواڙين ۾ سرو و سمن!
هي سنگ سٽا جي صبح جي اس ۾ موتين وانگر ٿا جرڪن!
انمول خزانن تي تنهنجي اڄ ڌاڙيلن جو گهيرو آ.
آٿ دور افق تي باڪ ڦٽي، ڏس اڀريو لال سويرو آ.

ڪر بند هميشه لاءِ هينئر تون پنهنجي اشڪ فشاني کي.
ڏيکار ڪو جوهر طاقت جو بيداد و ستم جي باني کي!
للڪار اٿي گجڪار ڪري، نمرود ۽ هامان ثاني کي!
چڏ جيئرو ڪين ڪٿي سائي! انسان جي دشمن جاني کي!
يلغار ڪري چڙه ڪوٽن تي، جت ظلم و ستم جو ديرو آ!
آٿ دور افق تي باڪ ڦٽي، ڏس اڀريو لال سويرو آ!

* آزاديءَ جا انگور *

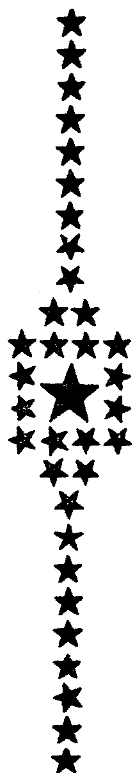
(١٩٥٦ع)

آزاديءَ انگور ڪڏيا ڪهڙا ڏيھ ۾؟
ساعت هڪ نہ سنبران. ماروئڙا مسرور.
ڏينهان ڏسن ڏوجهرا - راتين جو رنجور.
آيل اباڻن سندا، پل پل مون کي پور.
سنگهارن جا سور، سرتيون سليان ڪنهن سان؟

”آزادي“ آئي، پر ماڳہ نہ موٽي مارئي.
سنگهارن جي سات ۾، ڪانهي سرهائي.
اڄ بہ هيڻن سان هلن، ڏاڍا ڏاڍائي.
نڌڻڪن سان روز ڪن، عمر ارڏائي.
ڪر سڻائي، نا هي ملڪ ملير ۾!

مارن جا مذڪور، آيل ڪريان ڪنهن سان؟
جيجل جو ڳيڙن جا، پل پل مون کي پور.
سدا ساڙن ساه کي، سنگهارن جا سور.
سارو مصيبت ۾ چـــارئي پهر چور.
اکيون اباڻن جون، بکن ڪان بي نور!

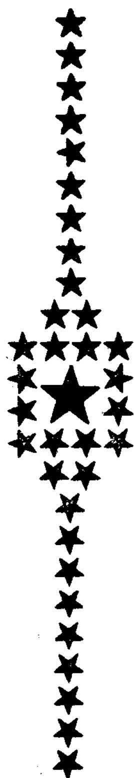
آزاديءَ انگور، ڪڏيا ڏاڍا ڏيھ ۾.
آزاديءَ آندا سنيها سورن جا.
بکن بيماريں ڪيا ماروئڙا ماندا.
پل نہ هڪ واندا، ڳيي جي ڳڻتيءَ کان!
آزاديءَ عجيب ڏکر آندو ڏيھ ۾.
ماروئڙن کي ما ڳهين مانيءَ ناه نصيب.
ڏاڍن منجهہ غريب، مانيءَ ڪارڻ ملڪ ۾!

سائيھ جا سور.

آزاديءَ جي آگ ساڙي وئي سائيھ کي!
بکن بيمارين کيو، مارونڙن ۾ ماڳ.
مارونڙا ملير ۾، سکن کارڻ ساڳ.
ڏاڍائي، ڏھا ڳڀ، ڏاج مليو آ ڏيھ کي!

★ روداد - چمن ★

(١٩٥٤ع)

(سابق سنڌ حڪومت جي ديہڙدونس کان متاثر ٿي لکيو ويو)

دوستو! اڄ دل ۾ پنهنجي انتهائي - درد آ.
سوز کان سينو سڙي ٿو، لب تي آه - سرد آ.
امتحان جي باهہ ۾، اڄ ديس جو هر فرد آ.
باهہ هن مان جو بچي نڪتو تہ مانجهي مرد آ.

سچ ڙوري نمرود جو آهي فروزان ٿي ويو!
همنشينو، زرد اڄ رنگ - گلستان ٿي ويو!

موسم - گل ۾ اچانڪ، هيءَ هوا ڪهڙي گهلي؟
هر روش ويران ٿي، سنسان ٿي وئي هر گلي!
حسن - گل ويو سارجي، ڪومائجي وئي هر ڪلي!
چئو طرف آهي نراسائي، اداسي، بي ڪلي!

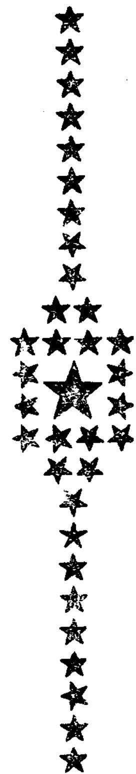
سائل - بيداد چو هي چرخ - گردان ٿي ويو؟
همنشينو! زرد اڄ رنگ - گلستان ٿي ويو!

اڄ فضا مسموم آ، افسرده آ سارو چمن!
بحر - غم ۾ غرق آهي، انجمن جي انجمن!
سهمجي ويا ديس جا، سڀ ماهرين - علم و فن!
ٿي ويا خاموش، سڀ آتش نوا اهل - سخن!

جبر و استبداد کان، هر گل هراسان ٿي ويو!
همنشينو! زرد اڄ رنگ - گلستان ٿي ويو!

ديس ۾ اڄ دور - استبداد آهي چار سو.
خوش نوايان - چمن خطري سان آهن دوبدو!
نونهالان - وطن جي خاڪ ٿي هر آرزو!
ملڪ جو معمار بي گهر ٿيءَ بکيو آ ڪوبڪو!

جنهنجي هٿ ۾ رزق آهي سو پريشان ٿي ويو!
همنشينو! زرد اڄ رنگ - گلستان ٿي ويو!

بزم جنھن ۾ ھئي خوشي سا رونق اغيار ٿي!
زندگي ڏاڍي ڪٺن ۽ باعث - آزار ٿي!
ديس وارا ديس پنھنجي ۾ ويا لاچار ٿي!
باغبان خود، باغ وڪڻڻ تي ويو تيار ٿي!
غير پيي اھڙي روش تي آه حيران ٿي ويو.
ھمنشينو! زرد اڄ رنگ - گلستان ٿي ويو!

عارضي ھن عيش خاطر ٿو ٿئي ڪيڏو ڪلور
ظلم جي ليڪن، يقينا انتھا ٿيندي ضرور
بند ڪيسين ھي زبانون بيڪسن جون، بي قصور؟
ڪيستائين خود پرستي ۽ وڏائي تي غرور؟
ھن جھان اندر فنا، فرعون و ھامان ٿي ويو!
ھمنشينو! زرد اڄ رنگ - گلستان ٿي ويو!

ڏينھن ٻن جي دير آ، ايندي چمن اندر بھار!
لالہ و گل سان وطن جو باغ، ٿيندو لالہ زار!
ديس جو دھقان ٿي ويندو خوشي سان ھمڪنار!
گيت ھي پنھنجو گدائي ڳائيبو پوءِ بار بار!
لطف ايندو، ديس ھي جڏھن درخشان ٿي ويو.
۽ جڏھن سائو ڦري رنگ - گلستان ٿي ويو.

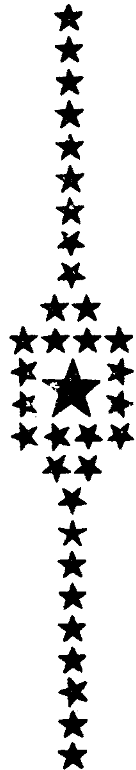

★ وقت جي رفتار جون ڳالهيون ★

(١٩٥٤ع)

(مصرع - طرح "همنشينو وقت جي رفتار جون ڳالهيون ڪريون" تي پڙهيو ويو.)

رهبرن جي قول ۽ ڪردار جون ڳالهيون ڪريون.
همنشينو! وقت جي رفتار جون ڳالهيون ڪريون.
ملڪ جي محنت ڪشن جي زندگي ٿي تلخ تر.
روز شب فڪرن ۾ غلطان تنگ ٿيو تن جو گذر.
سخت سردي ۾ اگهاڙا، ٻي اجهي ۽ دربدر.
لڄ لڪائڻ لاءِ جن کي ڪونہ ڪپڙي جو ٽڪر.
ڇونہ آن بي گهر، بکئي، بيمار جون ڳالهيون ڪريون.
همنشينو! وقت جي رفتار جون ڳالهيون ڪريون.
زندگي جي نعمتن کان ملڪ جو مالڪ نراس!
پيٽ جي ڳڻتيءَ ڪيو مزدور کي خبط الحواس!
حيف، آزادي بہ آئي ڪين ويچاري کي راس!
ملڪ جو معمار! محروم - ثمر، مونجهو اداس!
اڄ ضرورت آھ، آن نادار جون ڳالهيون ڪريون.
همنشينو! وقت جي رفتار جون ڳالهيون ڪريون.
قوم جي دختر ٻڍي زينت انهيءَ بازار جي،
جت سڄاڻپ ناھ پٽ جي ٻيءَ جي ۽ يار جي،
اوج تي بازار آ عورت سندي واپار جي،
لڄ وڪامي ٿي جتي، مجبور ۽ نادار جي،
جبر و فاقي جي انهيءَ لاچار جون ڳالهيون ڪريون.
همنشينو! وقت جي رفتار جون ڳالهيون ڪريون.
مفلسي ماري وڃايو، ديس جو حسن و جمال.
بيڪسي سيني اڪين ۾، منهن مٿي حزن و ملال.

نوجوانن جون اميدون ۽ ارادا پائمال.
اڄ بڻي آهي حياتي جان پنهنجي جو وبال.
ڇا اڃا ڀي ابروئي - خمدار جون ڳالهيون ڪريون.
همنشينو! وقت جي رفتار جون ڳالهيون ڪريون.

هڻ گرانيءَ کي ڏسي لونءِ ٿي وڃي ڪانڊارجي.
جنهن گهڙي تصوير ٿي آڏو اچي گهر ٻارجي.
تار پرزا ٿي پوي ٿي خيال ۽ افڪار جي.
ڳالهہ ئي وسري وڃي ٿي وقت جي رفتار جي.
ڪهڙيون ڪهڙيون پنهنجي حال-زار جون ڳالهيون ڪريون!
همنشينو! وقت جي رفتار جون ڳالهيون ڪريون.

جنگ بازن جي شرارت ڪان جهان خطري ۾ آهہ.
ايشيا جي ارتقاءِ امن و امان خطري ۾ آهہ.
هر ٻني، هر جهوپڙي، هر مڪان خطري ۾ آهہ.
جوهر-عصمت سند و گوهر گران خطري ۾ آهہ.
ڇا اڃا ڀي عارض و رخسار جون ڳالهيون ڪريون؟
همنشينو! وقت جي رفتار جون ڳالهيون ڪريون!

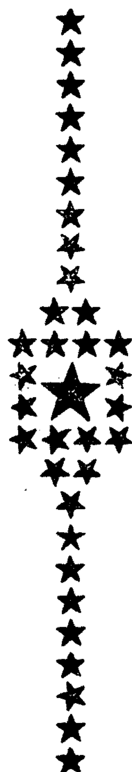
جت هجي بندش حقيقت جي فقط اظهار تي،
۽ هجي قانون جو تالو لڳل گفتار تي،
حق گران گذري جتي هر سيٺ ۽ سردار تي،
هر سخن سمجهيو وڃي حملو، جتي سرڪار تي،
ڪيئن اتي آزاديءِ - افڪار جون ڳالهيون ڪريون!
همنشينو! وقت جي رفتار جون ڳالهيون ڪريون!

اڄ ڏسڻ ۾ تو اچي زردار ڪجهہ بد حواس.
ٿي ويو پيدا، اميري ۾ بہ آ خوف و هراس.
ظلم جا اڏا ڏسڻ ۾ ٿا اچن ويران اداس.
ٿي اچهو جاگيرداري، همنشين! نابود و ناس.

سا ٺيھ جا سور.

هان، زمينداري جي حال - زار جون ڳالهيون ڪريون!
همنشينو! وقت جي رفتار جون ڳالهيون ڪريون!
اڄ ضرورت آھ چيڙيون ان وساريل ساز کي.
زندگي بخشون وري جمهور جي آواز کي.
قوت - پرواز ڏيون تنهن غافل - پرواز کي.
خواب - غفلت کان اٿاريون ملڪ جي شهباز کي.
پوءِ پلي هن ملڪ جي سينگار جون ڳالهيون ڪريون!
همنشينو! وقت جي رفتار جون ڳالهيون ڪريون.
آھ هن پنهنجي ذلالت لاءِ ذميوار ڪير؟
ٽوڪري ڪڙمي کي لنگهڻ تي پيلا لاچار ڪير؟
۽ گدامن ۾ پيري ٿو ان جا انبار ڪير؟
سچ ٿ، چئو، ڪنهنجي ڪمائي جي مٿان آ بارڪير؟
جا وڏيرن کي چئون؟ سرڪار جون ڳالهيون ڪريون!
همنشينو! وقت جي رفتار جون ڳالهيون ڪريون!
هو ڏسو ٻا کون ڦٽيون، اونداه مان اڀري سحر.
امن ۽ انصاف واري روشني آئي نظر.
جبر و استبداد هت باقي اٿو ڪو پل پهر.
هو ڏسو! جاڳيو، اٿيو، جمهور جو شير - ببر.
دوستو! جمهور جي للڪار جون ڳالهيون ڪريون.
همنشينو! وقت جي رفتار جون ڳالهيون ڪريون!

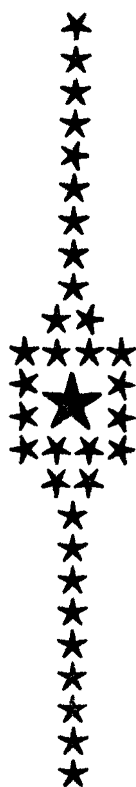

* آزاديءَ جو انعام *

(١٩٥٤)

آداسي ڇا ئنجي ويئي گلن تي گلستانن تي.
چمن ڇا خوش نوا خاموش آهن آشيانن تي.
نراسائيءَ ۽ حسرت ڇو وسي تي بوستانن تي؟
فضا ۾ ڏسندءِ گرد و غبار آسمانن تي؟
يلا آزادگي جو ڇا اهو انعام هو ساٿي؟

چمن سان دوستي جي ڇا سزا دارو رسن آهي؟
صداقت ۽ سچائيءَ جو صلو رنج محن آهي؟
ڪبڪ ۽ مور قيدي، اوج تي زاغ و زغن آهي!
ٽيو آ موت ارزان، زندگي ڏي پيئي ڪنن آهي!
يلا آزادگي جو ڇا اهو انعام هو ساٿي؟

اميريءَ ڪي ڍڪڻ خاطر قبائي زرنگار آهي!
مگر چادر غريبيءَ جي ٽڪر ۾ تار تار آهي!
مساوات و اخوت جي ته ڏس ڪهڙي بهار آهي!
مري مزدور ويچارو، سکيو سرمايه دار آهي!
يلا آزادگي جو ڇا اهو انعام هو ساٿي؟

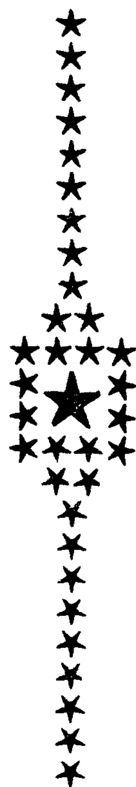
غريبيءَ جو املھہ مائڪ هتي ارزان وڪامي ٿو!
هتي بيدين خاطر دين ۽ ايمان وڪامي ٿو!
وڏيرن جي خوشيءَ خاطر هتي قرآن وڪامي ٿو!
غرض چند سکن تي هتي انسان وڪامي ٿو!
يلا آزادگي جو ڇا اهو انعام هو ساٿي؟

ٽيو آ خود پرستن جي حوالي بوستان پنھنجو.
جي ڪن برباد پنھنجو پاڻ تا اڄ آستان پنھنجو.
مٽايو ٿو وجي اهڙي طرح نام و نشان پنھنجو.
نہ رهندو داستانن ۾ به ڪڏهين، داستان پنھنجو.
يلا آزادگي جو ڇا اهو انعام هو ساٿي؟

چمن وارن ۾ پيدا ٿيو مگر احساس بيداري،
ڀلا ڪيسين هي خود غرضي، مٺي مادرسان مڪاري؟
فقط ڪرسيءَ جي لالچ ۾ عظيم الشان غداري؟
نڀايو ماءُ جنهن ترڪي انهيءَ سان هي وفاداري؟
ڀلا آزادگي جو ڇا اهو انعام هو ساٿي؟

ڦٽي ٿي باک ڏس اهل ـ چمن بيدار ٿي ويندا!
وطن تي سر ڪٽائڻ لاءِ ڀي تيار ٿي ويندا!
ستم گارن جا قلعه ظلم جا مسمار ٿي ويندا!
وطن جا مٺ گهرا منٺن اندر في النار ٿي ويندا!
گهڙيءَ جي دير ۾ پنهنجو چمن آباد ٿي ويندو!
وطن دشمن جو منصوبو سڄو برباد ٿي ويندو!

* بهار آيو *

(۱۹۵۴ع)

هي ڪهڙي رنگ ۾ پنهنجي چمن اندر بهار آيو؟
جو هر اهل - چمن روئندو پٽيندو ، اشڪبار آيو!

عجب انداز سان آئي ، چمن ۾ حور- آزادي .
جو هر هڪ گل گريبان چاڪ ، وداسن تار تار آيو!

رڳو رنگين واعدن تي ، ڪئي سون گهر جي بربادي .
فقط دلبن دلاسن تي اسان کي اعتبار آيو .

خوشيءَ عيش و راحت سڀ ، ميسر خاص ماڻهن کي ،
مگر مزدور و هاريءَ کي ، نه آهي ڪو قرار آيو .

پڇي اغيار چوڻو دم ، اسان جي اڄ محبت جو؟
سوال اهڙو زبان تي آه پنهنجي بار بار آيو .

اسانکي جنهن مرڻ جي مت ، نه سمجهو همنشين ڪڏهن ،
تعجب آ ، اهو ٿي اڄ ، اسان جو غمگسار آيو!

وڏهن ٿا پيشوا ڏس ، قوم جا مال - غنيمت تي ،
غريبن کان ڇڄڻ پئي ڪونه ، اهل - اختيار آيو!

نه ٿو ڏسجي ڪٿي اميد جو ڪو ترورو ساٿي!
وطن جي آسمانن تي ، عجب گرد و غبار آيو .

وئي پن ڇڻ جي موسم کي ، چمن مان مدتون گذريون .
مگر ڪنهن خشڪ ٽاريءَ تي ، نه آهي برگ و بار آيو .

مون سمجهو هو ، ويو دور - خزان اڄ پنهنجي گلشن مان ،
مون چاتو هو ، هميشه واسطي آهي بهار آيو .

پڏا يو ڪير ذميوار آهن ، هن گراني جا؟
سڏا يو ، ڪنهن جي صدقي ملڪ ۾ ايڏو ڏڪار آيو؟

ڪيو مجبور ڪنهن، عصمت فروشي لاءِ عورت ڪي؟
۽ ڪنهن جي دم قدم سان مئڪده ۾ هي بهار آيو.
جو آيو تنهنجي صحبت ۾، اهو مدهوش ٿيو ساقي!
سندءِ محفل ڪان جو نڪتو تہ سر تا پا خمار آيو!
انهيءَ ڏينهن جي تصور ڪان گدائي دل ۾ آ دهڪو!
جڏهن جمهور جي سيني جي اندر ڪوا پار آيو!

* رهبر ڏاڍون *

(١٩٥٤ع)

(آمريڪن اميرالبحر جي ڪراچي اچڻ ۽ دره خيبر ڏسڻ کان متاثر ٿي لکيو ويو)

رهائي ڇڏ نہ ڀنتي، ڪو ستمگر امتحان باقي.
زمين تي جئن رهي پنهنجو نہ ڪجهہ نام و نشان باقي.

گلستان ۾ فقط هاڻي رهي آهي خزان باقي.
نہ بلبل آ، نہ مکڙي آ، نہ گل ۽ نہ باغبان باقي.

ستم جي باهہ سان ڇڏ تون سڪائي، پاڻي دريا جو،
رهي جيئن ديس ۾ ڪٿ ڀي نڪو آب-روان باقي.

ٻمن جي باهہ سان سر سبز کيتيون سڀ جلائي ڇڏ،
نہ ڇڏ ڪنهن سر لڪائڻ لئہ اجهو يا آشيان باقي.

سهاڳڻ جي متي جي سينڌ جي سرخي، ٻہ ساڙي ڇڏ،
جواني جي امنگن جا متائي ڇڏ نشان باقي.

ڌيئن ڀيڻن جي عصمت پيل وڪامي چند سڪن تي.
شرافت جو نہ ڇڏ ڪا تي، ستمگر ڪو نشان باقي؟

زبانون بند آهن بيڪسن جون خوف و دهشت کان،
ڪيي ڪو ٻڙڪ ڪين ٻاهر، ڪري ڪوڪين فغان باقي؟

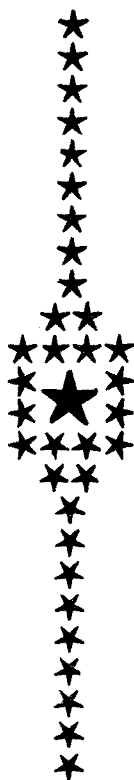
ڏکر ناقا ۽ بيماريون جي هو مفهوم-آزادي،
تہ ٻيو ء آزادگي خاطر، ڪلائيم چو جهان باقي؟

چڙهي آ سير تي ٻيڙي، فضا ئن ۾ غبار آهي.
نڪي آ ناڪئو بيدار، نہ آهي بادبان باقي.

سلامت ڪيئن رمي هي قافلو هاٺي سر - منزل،
نہ حال - بيڪسي ۾ آه مير - ڪاروان باقي!

رقيبن سان رهاٺيون جي، رهيون هي روزوشب تنهنجون،
نتيجو صاف آ ظاهر، نہ تون باقي نہ مان باقي؛

* احوال وطن *

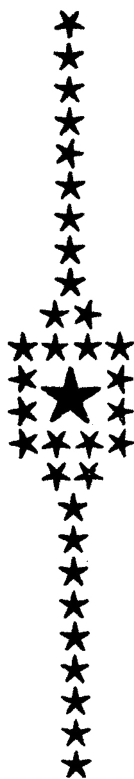
(١٩٥٤ع)

لڳي واءُ ڪهڙو تو پنهنجي چمن ۾ ؟
لطافت رهي نا هه سوسن سمن ۾ .
اچي خوف پيدا ٿيو آ گلن ۾ .
هي سس پس آ ڇا جي ڪنن ئي ڪنن ۾ ؟
هي سڪتو وٺي ويو ڇو اهل - سخن کي ؟
پڇين هم وطن ٿو ڇا منهنجي وطن کي ؟

خزان پي ڪڏهن ڪان وٺي موڪلائي،
چمن تي مگر رنگ آيو نه هائي !
ستمگر ڇڏيئه ڇو گلن کي ڦٽائي،
ڇڏيئه باغبان اڄ وڻن کي وڃائي .
ڏنئه ٻاهه بيدرد، سرو و سمن کي !
پڇين هم وطن ٿو ڇا منهنجي وطن کي ؟

غريبن کي کائي ويو پيٽ جو غم .
صبح سنجهه ڪپڙي ۽ ماني جو ماتم .
مٿان تن جي هردم زميندار ظالم .
رهي اهڙي حالت ۾ ڪيئن هوش و سالم .
پڇي ڪين پلجي ٻه ٿوءِ بي ڪسن کي .
پڇين هم وطن ٿو ڇا منهنجي وطن کي ؟

سڄو سال جي ڪن، مشقت ڪمايون .
پلئه ڪين تن جي پون چار پايون .
اچن تن تي ڪمدار پادر پسايون .
نڪمن جا ڪتا به کائن ملايون !
ٽڪر پور ڪونهي، ته محنت ڪشن کي !
پڇين هم وطن ٿو ڇا منهنجي وطن کي ؟

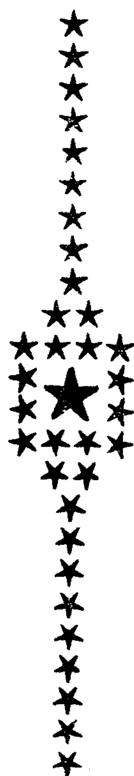
گراني ڪان مزدور لاچار آهي.
حياتي کان هاري بہ بيزار آهي.
وطن جو مصيبت ۾ معمار آهي.
ڪري دانهن جيڪو تہ غدار آهي!
لڳي سيفٽي جو ٿو تالو لبن کي.
پڇين هم وطن ٿو چا منهنجي وطن کي.

پريشان پورهيت ۽ بد حال آهي.
غريبن ۾ ڪوڙيءَ سند و ڪال آهي.
ڪيو چور بازار ڪنگال آهي.
جيا پو غريبن جو جنجال آهي.
ڪفن پئي ملي ڪونہ، سڪڻ سجن کي.
پڇين هم وطن ٿو، چا منهنجي وطن کي؟

فرنگي هٿن ۾ آ تقدير پنهنجي.
سلاسل ۾ قيدي آ تحرير پنهنجي.
گرانگوش - نازڪ تي تقرير پنهنجي.
خبر نا هم ڪهڙي آ تقصير پنهنجي؟
خدا لڳ چوي ڪو تہ چاره گرن کي!
پڇين هم وطن ٿو چا منهنجي وطن کي؟

اٿو شاعرو، اڄ ادب کي سنواريو!
پٽا ئي پلاري جي سنڌي جيارو!
دکي ديس وارن طرف ڀي نهاريو!
ڪري دانهن، چاره گرن کي پڪاريو!
وساريو ڪڏهن ڀي نہ محنت ڪشن کي!
پڇين هم وطن ٿو چا منهنجي وطن کي!

* ساقي نامون *

(۱۹۵۴ع)

اٿي اڄ تہ ڇلڪاءِ جام - سخن کي!
ڪٿي آءُ ھاڻي شراب - ڪھن کي!

اڃن کي پيالا ڀري ڏي خدا را!
خدا را ڀري ڏي پيالا اڃن کي!

سنڌ ءِ مئي ڪده جو ھجي خير ساقي!
لڳي واءُ ڪوسو نہ ھن انجمن کي!

پيارج اھا مئي، جا بخشي حياتي،
شراب - ڪھن، جو اٿاري سٽن کي.

ڪري ناتوانن کي جيڪا توانا،
حياتي جو پيغام ڏئي بيڪسن کي.

ستمگار لئہ، ٿئي نيا ڀو فنا جو،
ويھاري جا مخدوم سان خادمن کي.

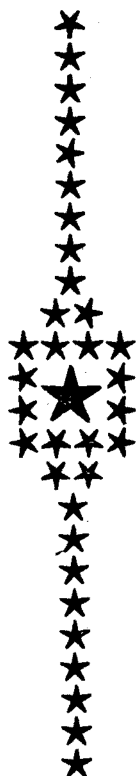
مٽائي جا احساس محڪوميت جو،
ڏئي درس انصاف جو حاڪمن کي.

سٽائي نہ جئن ڪو بہ ڪنھن کي ستمگر،
ڇڏي ڇيڪ حاڪم نہ ڪو رھزنن کي.

اگھاڙن بکين کي اٿو ءِ لٿو ڏئي،
اجھو آشيان جا ڏئي بي اجھن کي.

ڪسانن کي ڏ ري جو مالڪ بڻائي،
ڏئي ديس جي واڳ محنت ڪشن کي.

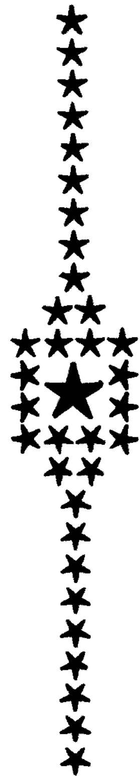
نڪمن جو نالو ڦٽ نيا کان مٽائي،
ڪري نيست نابود جا ڪاھلن کي.

سائيھ جا سور.

لڳائي نہ تالو ڪو ڪنھن جي زبان تي،
دبي سيفٽي ۾ نہ آلڻ سگھن ڪي.
اليڪشن ۾ آچي لہ ڪو نوٽ ساوا،
نہ آئي ڪوئي مرشدن ۽ ملن ڪي.
نہ ڪوسيءَ ٿڌيءَ ۽ هٿي يا ٽنيءَ ۾،
پڇائي نہ پوتار ڪو موٽرن ڪي.
مساوات اسلام واري ڪٿي آ؟
پڇين هم وطن تو، ڇا منهنجي وطن ڪي؟

ٻاڪستاني ٻارن جو گيت

(١٩٥٥ع)

اچو تہ مِٺڙو ملڪ وسايون!
پاڻ پڙهون ۽ ٻين کي پڙهايون!

تڙي ڪيون هن ديس مان اولڙه،
گهر گهر ۾ هڪ جوت جلايون.

ڪلهون هلائي وستي وستي،
ڪپڙو ناهيون، ننگ ڍڪايون.

ديس ڪري آباد سمورو،
ڪٽڪ ڪپہ ۽ جوئر اپايون.

ترڪ ڪري ڏاندن جي گاڏي،
موٽر ريل جهاز هلايون.

پاڪستان ڏنو جنهن پيارو،
گيت انهيءَ جا هردم ڳايون.

❊ انمول امانت ❊

(١٩٥٥ع)

آجو نہ هتي آه، ڪو فاقي جي فڪر کان !
بيزار ٿيو آه، پدر لخت ـ جگر کان !

هر عيش ۽ آرام، اميرن کي ميسر.
محروم سدا محنتي محنت جي ثمر کان.

ڏاڍي جي ڏسان چنبي ۾ هيٺي جي آ گردن.
خون خشڪ آ ڪمزور جو ڏاڍي جي ڏمر کان.

قانون جو چنبو ٻہ، غريبن تي مسلط !
بيخوف اميري، هتي هر خوف و خطر کان !

واسينگ وڏيرن جو، ٿيو ڪٽڪ تي قابض.
هاريءَ جا ٻچا رد جو ٿُر کان ۽ متر کان.

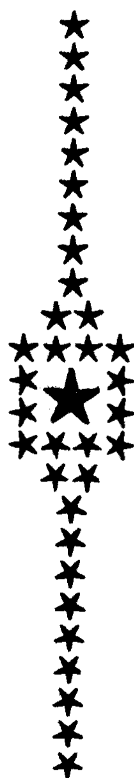
سڪن تي سدائي جتي انصاف، وڪامي،
نادار اتي ڪيئن بچي ظلم و جبر کان ؟

سنجاب سمورن ۾ آ، ملبوس اميري !
محروم غريبي، هتي ڪپڙي جي ٽڪر کان.

لڄ قوم جي ٿي برسر ـ بازار وڪامي ؟
ٿا نير ندامت جا وهن ديده ـ تر کان !

سود و سر ـ بازار انهيءَ جنس گران جو،
آهي تہ ڪجهو ڪين، حڪومت جي نظر کان ؟

دوشيزه ـ ديهات جي انمول امانت !
افسوس نہ محفوظ، آ زردار جي زر کان !

اينديِ ڪڏھن بھار

(١٩٥٥ع)

مصرع طرح:— بلبل جي بند چو زبان فصل بھار ۾؟

گذري ويا ڏينھن، سال انھيءَ انتظار ۾،
ايندي ! ڪڏھن بھار سندم ڪشت - زار ۾؟

فصل - بھار ۾ بہ چمن آ خـزان رسيد !
مکڙي ٽڙي نہ گل بہ ڪنھن شاخسار ۾.

برباديءَ - چمن سندي روداد ڪي ڏسي،
دل جا ٽڪر لڙھي ھليا ڳوڙھن جي تار ۾.

بلبل جا گيت اھڙي چمن ۾ ڪٿان اچن؟
صياد دام جنھن جي اذي تار تار ۾.

تون ٿو چوين تہ رات ڪي بہ روشني چوان !
ڪا ڳالھہ ڪا نہ ٿي اچي پر اعتبار ۾.

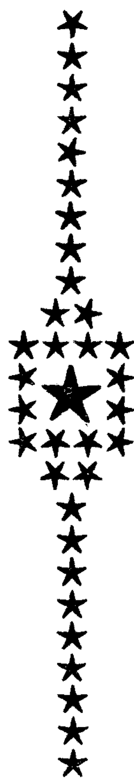
مون ڪان نہ پڇ سوال، خدارا تون ئي ٻڌاءِ؟
بلبل جي بند چو زبـان، فصل - بھار ۾؟

دور - خزان ۾ ھا اڳي بي چين گل رڳو،
اڄ اضطراب آہ مگر خـار خـار ۾ !

محنت ڪشن جو حال تو ڪھڙو پڇين نديم؟
ھڪڙو بہ خوش نہ آھ ڪو يارو ھزار ۾؟

دھقان بـد نصيب ڪي مانـي نہ آ نصيب.
سمجھو وجي ٿـو اجنبي پنھنجي ديار ۾.

جت ٿي ڳري نہ دال ڪنھن تيسمار جي،
پورھيت غريب آ اتـي ڪھڙي قطار ۾؟

سائيھ جا سور.

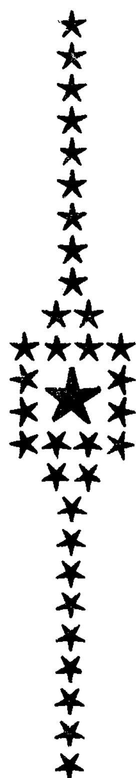
هن ارض پاڪ جو اجا آئين پاڪ ناهه!
ملت جي ڏيءَ تي ٿئي وڪرو بازار ۾!

معمارِ ملڪ خاڪ بسر، دربدر، خوار!
بي ڪار عيش تو ڪري هر وقت ڪار ۾.

ايوان عيش ۾ ٿا اچن هاڻ زلزلہ،
قدرت جي ديگ آئي آ شايد ابار ۾.

ڪنهن خاڪسار کي، تون حقارت سان ڪين ڏس!
شايد هجي سوار ڪوئي ان غبار ۾!

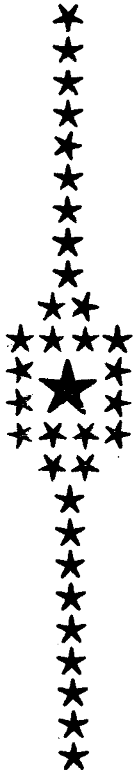

* گرد - کارواں *

(١٩٥٥ع)

(مصرع - طرح " پتہ دیتی رہی آٹھہ آٹھ کے گرد - کارواں
کیا کیا " پر لکھی گئی)

ھمارے دل پہ کیا گذری، بتائیں رازداں کیا کیا ؟
خموشی ھی زباں سمجھو، کریں شرح - بیاں کیا کیا ؟

کبھی جو طور پہ آکر سر - موسیٰ پہ چمکی تھی .
اسی برق - تجلیٰ نے جلائے آشیاں کیا کیا !

خبر کیا ھے کہ کتنی آفتیں آئینگی انساں پر ؟
چھپی ھیں پردہ - گردوں کے اندر آندھیاں کیا کیا .

کبھی تو عرش والے دیکھہ لے اپنے خرابے کو !
میرے دست و قلم نے کی یہاں گلکاریاں کیا کیا .

اجڑکر راکھہ بن گئے سب تیرے آتے ھی آزادی !
بسائے تھے تصور میں نہ جانے بوستاں کیا کیا .

لٹادیں عصمتیں، چھوڑے نشیمن سردئے لاکھوں .
خبر ھے؟ تیری کی ھیں ھم نے خاطرداریاں کیا کیا ؟

وبائیں، بھوک، رشوت، چور بازاری و بیکاری !
ھمیں آزاد ھوتے ھی لگیں بیماریاں کیا کیا ؟

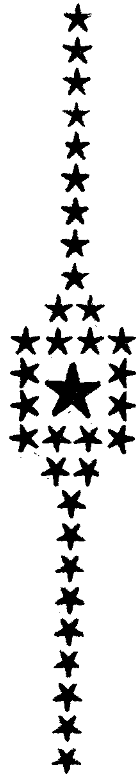
امیر - کارواں کچھہ ملک و ملت پر رحم فرما !
قیادت سے تیری ھم نے اٹھائے ھیں زیاں کیا کیا !

نظر آئیں کئی ویران نگاھیں، ان گنت لاشیں .
پتہ دیتی رھی آٹھہ آٹھہ کے گرد - کارواں کیا کیا .

[illegible] کی اور سیفٹی قانون دیکھے ہیں۔
[illegible] اور دکھلائیں میری آزادیاں کیا کیا؟

مکتب آموز طول۔ داستان۔ درد ہے ورنہ،
ابتے میرے سینے سے ابھی آتش فشاں کیا کیا۔

❋ دولت جو نشو ❋

(١٩٥٥ع)

مصرع طرح :—

"پراڻو رند آهيان ميڪده خلد- برين آهي"

نشو دولت جو ۽ جادوئي چشم - سر مڪين آهي .
جو هر زردار هتڙي آسمانن جو مڪين آهي .

اڏائي آسمانن تي نڪارن کي پيو ناٺو،
مگر مزدور مفلس ڌوڙ تي ڌرتي نشين آهي .

ڪٿاين جهوپڙين جي چانو ۾ بيمار ۽ عريان،
بکن ۾ پسا هه ٽيندڙ زندگي اندوه گين آهي .

ڏسو جنهن کي تہ افسرده، ڏسو جنهن کي حزين آهي.
خبر نا هي تہ آزادي ڪٿي خلوت گزين آهي ؟

اوهان جا ميڪده هوندا برابر آسمانن تي،
اسان لئہ آبِ سنڌو جو شراب وانگبين آهي .

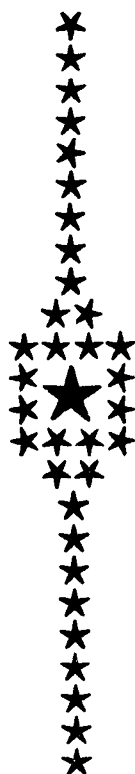
نظام - ناروا، دنيا ۾ آهي گند ڦهلايو،
خداوندا، وگرنہ زندگي بيشڪ حسين آهي !

جنهين آدم کي لوڏي تو ڪڍيو فردوس کان ٻاهر،
اهو معتوب تنهنجو خالق - خلد - زمين آهي .

ليئو پائي تہ ڏس هي ڪارناما ابن آدم جا !
زمين کي جنهن بڻايو رشڪ- فردوس - برين آهي .

اجهو ڏس من جون باکون ڦٽن ٿيون هاڻ مشرق کان •
اوهان پيي خوب ڇاٿو ٿا، اسان کي پيي يقين آهي .

گدائي ظلم و استبداد جون پاڙون نٽيون پٽجن؟
چوي ٿو مولوي "الله شهرگ کي قرين آهي"!

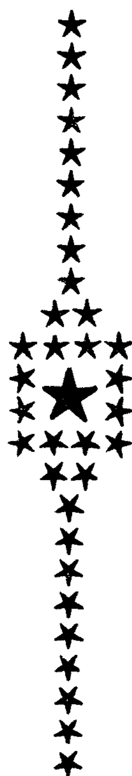
وطن بيت الصنم آهي؛ وطن بيت الحرم پنهنجو.

(١٩٥٥ع)

اسان جي ديس جون واديون، سدا سرسبز ۽ شادان.
ٻيرَ، ٻيريون، ڪجيون، ڪبڙيون ٻه گويا باغ ۽ بستان.
ڪنڊيون، ڪرڙيون ۽ ڪانڊيرا اسان لئه سنبل و ريحان.
ڳٽو ڳيرا ۽ پوپٽ پکيئڙا، ڪبوتر مور خوش الحان.
سدا معمور گيتن سان هجي باغ - ارم پنهنجو!
وطن بيت الصنم آهي - وطن بيت الحرم پنهنجو!

هميشه هيج سان جنهن ۾ ترڇا ٽيون پيون ترڪن.
مکڻ ماکيءَ تي مائيڙن، مترين مور جان مرڪن.
ڇنيون جوليون سنگهارن جون ستارن سدا جرڪن.
سيم واسينگ وارن جا سندن سينن مٿان سرڪن.
انهن جو عيش و غم سمجهون، سدائي عيش و غم پنهنجو!
وطن بيت الصنم آهي - وطن بيت الحرم پنهنجو!

ڪٿي ڪو دل جليو دلسوز الغوزه وڄائي ٿو.
ڪٿي چوپال ۾ ڪو هير - وارث شاهه ڳائي ٿو.
ته ڪو راويءَ ڪناري صاحبان مرزا سڏائي ٿو.
سچل سامي ۽ بيدل جا ڪوئي نغمه ٻڌائي ٿو.
ته ڪو سسئي جي بيتن ۾، سلي ٿو سوز و غم پنهنجو!
وطن بيت الصنم آهي - وطن بيت الحرم پنهنجو!

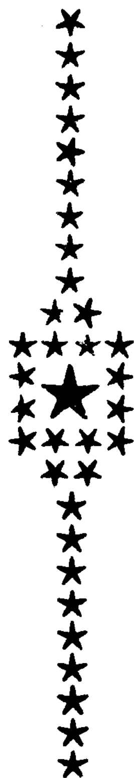

هتي ندين ۽ نهرين جي سدائي آبياري آ.
هتي هاريءَ جي همت سان ٻنين ۾ پيي ٻهاري آ.
متر، ڪنڪون، چڻا، جانيا ۽ پٽسن، ووڻ، ساري آ.
لطيفي لات جي جهر جهنگ ۾ جهونگار جاري آ.
ڏسي پيهي تي ٻيهي ڪو نظارو صبح - دم پنهنجو!
وطن بيت الصنم آهي - وطن بيت الحرم پنهنجو!

ساٿيءَ جا سور.

مشرق پاڪ ۾ ٽئگور ۽ نذرل جو فسانو آ.
ته مغرب ۾ ڀٽائيءَ جي نغمي جو ترانو آ.
هڙاپا ۾ اگر مدفن تهذيبي خزانو آ.
ته ڪٽ پنيور ۽ ڏيجي ۾ پراڻو آشيانو آ.
عيان آهي انهيءَ آثار مان جاه ۽ حشم پنهنجو!
وطن بيت الصنم آهي - وطن بيت الحرم پنهنجو!

اسان کي فخر آ تاريخ پنهنجي تي ثقافت تي.
دڙي موهن ۽ ٽيڪسيلا تمدن جي قدامت تي.
ڀٽائي گهوٽ ۽ اقبال جي شعري بلاغت تي.
۽ پنهنجي قوم جي آزادي ۽ شجاعت تي.
رهيو اونچو هزارين سال تهذيبي وطن پنهنجو!
وطن بيت الصنم آهي - وطن بيت الحرم پنهنجو!

وطن جي خاڪ سان آهي اسانجو عهد ۽ پيمان.
محبت ديس جي آهي اسانجو دين ۽ ايمان.
مجال آهي نظر بد سان نهاري ڪو ڪٿي شيطان.
مٿن ماڻهن جي منهن مان جي نوالو ڪنهن کسيو نادان.
حفاظت ۾ مٽي مادر جي ڏيندو سر قلم پنهنجو!
وطن بيت الصنم آهي - وطن بيت الحرم پنهنجو!

اسان تي فرض پاڪستان پنهنجي جي محبت آ.
انهيءَ خاڪ جو سرمون، ڪري پاڻ سعادت آ.
ٿئي دشمن جو ان جي خاڪ جو ان سان عداوت آ.
بغاوت جي ڪندو باغي ته پوءِ ان سان بغاوت آ.
ٿئي ساٿيھ تي صدقي سدائين شال دم پنهنجو!
وطن بيت الصنم آهي - وطن بيت الحرم پنهنجو!

* امن جو پيغام *

(١٩٥٦ع)

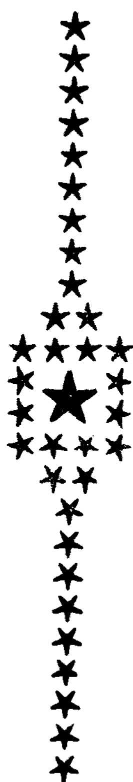
(جيڪب آباد ۾ هندو مسلم ڪشيدگيءَ کان متاثر ٿي لکيو ويو)

اسان جو ديس هو امن امان، انصاف جو گلشن،
ڪٿي نرگس نشي ۾ هئي، ته ڪٿ مستان هو سوسن!
ڪيو هڪ ٻئي تي هندو ۽ مسلمان صدقي جان و تن.
اسان جو راج هو پنهنجو، نڪو، هو راج انگريزن.
هيو هڪڙي طرف آواز جي "الله اڪبر" جو
ته ٻئي پاسي پڌو ٿي، سنک پولانات شنڪر جو

اسين هڪ ٻئي سان ڏک سک ۾ هواسون حال جا پائي.
اسان جي وات تي ڪڏهن نه هئي جهڳڙي سندي وائي.
فضا هن ديس ۾، نفرت سندي اصلي نه هئي آئي.
انهيءَ ايڪي جي صدقي سنڌ پنهنجي هئي سکي سائي.
خوشين جون پاڻ ۾ گڏجي، ملهايون ٿي اسان هوليون!
مگر افسوس! اڄ آهن نه سي هوليون نه ٻوليون!

نڪا هڪ ٻئي کان نفرت هئي، نڪا ٺوڪبازي هئي.
نه جهيڙو جهانڪي تي هو، نڪا فتنه طرازي هئي.
نه ڪنهن مسجد ۽ مندر تي هلي تلوار بازي هئي.
مگر هر قوم پنهنجي ڌرم ۽ مذهب تي راضي هئي.
اسان جو پاڻ ۾ ميناج هو، الفت ۽ ايڪو هو،
نه هت باجي تي جهڳڙو هو، نڪو شڌي جو ليکو هو.

شريرن، شرپسندن پر هتي هڪ چڻنگ ٻاري آ.
شريفن ۾ آ بيچيني، دلين ۾ انتظاري آ.
هراس آ سيني چهرن تي، دلين تي خوف طاري آ.
جتي ڏس سي يقيني آ، جتي ڏس بيقراري آ.

شرين جو هي منصوبو، مگر هت خاڪ ٿي ويندو،
اسان جو ديس نفرت ۽ دوئي کان پاڪ ٿي ويندو!

چوٿــــ

سبق اسلام سيکاريو صداقت، پيار سائي جو.
سچو قرآن خزانو آه، انساني ڀلائي جو.
محمد مصطفيٰ خود تيو مخالف هر برائي جو.
مسلمان آ اهو، جيڪو هلي رستو سچائي جو.

فساد ۽ جنگ کي قرآن، سڏي ٿو ڪار-شيطاني.
محبت ۾ نهان آهي فقط رمز-مسلماني.

خدا خود پاڻ رحمت ۽ محمد خود به رحمت آ،
وجود-مرد مومن، هن جهان جي لاءِ راحت آ.
سدائي ان جي دل ۾ درد انسان جو ۽ الفت آ.
نه انجي دل ۾ ڪجهه ڪينو، نه ڪنهنجي لئه ڪدورت آ.

مسلمان آ اهو جو ڪين ڪنهنکي رنج پهچائي.
مسلمان آ اهو جو ڪين ڪنهنجي دل کي ايذائي.

اسان سيني کي ڪرئي آهه، هن گهر جي نگهباني.
نه ڏينداسون شرين کي ڪرڻ هت ڪابه شيطاني.
شرارت ڪار-شيطاني، محبت آ مسلماني،
سبق ڏيئي ويو آهي، اهو اسلام جو باني.

نڳيل مرحوم جيان پاڙيسريءَ تي جان ڏينداسون.
وطن جي پاءُ جي عزت متان قربان ٿينداسون.

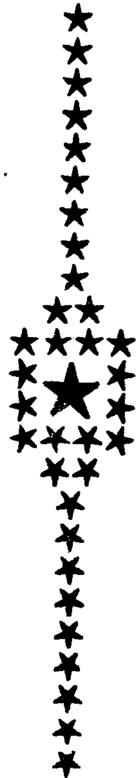
اسان جو ڀاءُ آ هندو، اسان جي ديس جو ڀائي.
انهن جا ننگ، نياڻيون، پنهنجون ڀينر، ماءُ، ڀاڄائي.
مسلمان ننگ پيا لينداڙ، مسلمان آهه سچائي.
مسلمانن جي سيني ۾ ڪدورت ۽ نڪا ڀائي.

مسلمان آ اهو ڪتجي مري، پاڙي جي عزت تي.
مسلمان ڪي هميشه نـاز آ، پنهنجي شرافت تي.

نوٽ:ـ مرحوم محمد تگيل درزي جيڪب آباد
هڪ هندو سيٺ هوتو مل سوناري کي مسلمان ڏاڙيلن کان
بچائيندي شهادت حاصل ڪئي هئي.

* عزم - انساني *

(١٩٥٦ع)

نظر جاڏي وڃي ٿي، هر طرف ظلمات طاري آ،
افق ۾ ٻاڪ جا اعجاز ڪونهن، رات ڪاري آ،
دکي انسان جون دانهون ۽ چيخون آه، زاري آ،
جتي ڏس آه-بي چيني، جتي ڏس بيقراري آ،
فقط ڪي چند ماڻهو خوش پيا ڏسجن هزارن ۾!

ڪٿي پيي زندگي جي، ڪا حرارت ڪا نه ٿي ڏسجي!
بکن سان چور چهرن تي، ملاحت ڪا نه ٿي ڏسجي!
ڪٿي پيي حسن و رنگيني، نفاست ڪا نه ٿي ڏسجي!
زمين ۽ آسمان تي پڻ لطافت ڪا نه ٿي ڏسجي!
ڪشش ناهي رهي ڪا ماه ۾ يا ماه پارن ۾

هتي سڀ ڪجھ گران، پر خون - انساني جي ارزاني!
مشقت جي عيوض، مزدور کي پوري نه آ ماني!
عجب طرز - حڪومت آ، عجب رسم - جهانباني!
وڻي جيڪي ڪري گذري پلي بيداد جو باني!
مجال آهي جو شڪوه ڪو ڪري مرگ اشارن ۾!

اسان سمجھو، ته پنهنجي ملڪ ۾ خوشحال ٿيندا سون.
دنيا ۽ دين جي دولت سان مالا مال ٿيندا سون.
گمان پيي ڪونه گذربو هو ته هيئن ڪنگال ٿيندا سون.
وطن ۾ بيوطن، بي گهر، بکيا، بدحال ٿيندا سون.
گداگر ٿي وڃي هر هنڌ پنندا سون قطارن ۾!

ڪڏهن هي دل به ڪنهن جي هجر ۾ رنجور هوندي هئي.
محبت مهه لقا جي ۾ سدا مخمور هوندي هئي.
جمال - حسن کان هي پيي چراغ - طور هوندي هئي.
غم - دنيا کان بلڪل بيخبر ۽ دور هوندي هئي.
ڪڏهن پنهنجو به نالو هو لکمن ۽ نگارن ۾.

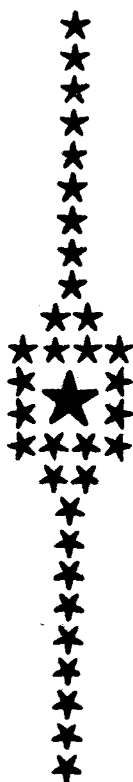
عالم جا سور

غمِ جانان ۾ هر ڪا دل پئي، ڪڏهن بي شمار هئي ساٿي!
رکيل پڻ منهنجي سيني تي سدا تلوار هئي ساٿي!
گريبان چاڪ ڇهاڙيون، ته دامن تار هئي ساٿي!
ڪڏهن محفل حسينن سان گل و گلزار هئي ساٿي!
غمِ دوران مگر اچليو وڃي اڄ خار زارن ۾!

گهٽي تئين مگر رهندي نه فقيري ۽ سلطاني!
ڀلا ڪيسين هي انسان تي رهندو [illegible]ر ـ هاماني؟
پئجي آرس اٿي ٿر، همنشينو، عزمِ انساني!
لکي بيداد ٿي رهندو، نڪي بيداد جا باني!
ٿيو آ ٿرٿلو پيدا، اڄي اڄ تاجدارن ۾!

رفيقو! ديوِ استبداد، چڪنا چور ڪرڻو آ!
نظامِ ناروا جو هر نشان ڪافور ڪرڻو آ!
شبِ تاريڪ پنهنجي کي سراپا نور ڪرڻو آ!
مساوات و اخوت ملڪ جو دستور ڪرڻو آ!
ڇتو ڪولي ڇوان ٿو جي نه سمجهو استعمارن ۾.

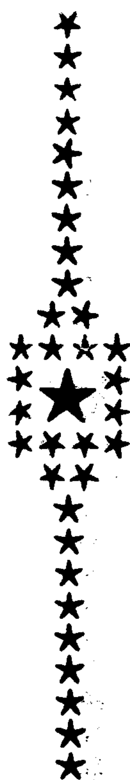
شعورِ آدمي هائي! نرالا رنگ لائيندو!
درياهن کي ڪندو قابو ۽ برساتيون وسائيندو!
وڃي اوجِ ثريا تي هوائن کي هلائيندو!
جا جنت عرش تي آهي اها هتڙي بڻائيندو!
هلن ٿيون اوجِ انساني جون سرگوشيون ستارن ۾!

* بهار ايندو *

(١٩٥٦ع)

اڄهو موسم ڦري ساٿي، خزان ويندي بهار ايندو.
گجي گرنار پاسي ڪان، اڄهو ابر-بهار ايندو.
وڻن ۾ ٻور ايندا ۽ ٻُور ٻي اختيار ايندو.
ڪلين ڪڙ ڌيون اميدن جون دلين کي پي قرار ايندو.
وڻن تي برگ و بار ايندو!
ڏرن تي ٽيندا وسڪارا، سنگهارن ۾ سڪار ايندو.
بهار ايندو، قرار ايندو!

ڪري سينگار ساهيڙيون سهانا گيت ڳائينديون.
هٿن پيرن کي ميندي، سينڌ ۾ سندور لائينديون.
دلين جا راز رمزن ۽ اشارن ۾ ٻڌائينديون.
ڪري هڪ ٻئي کي ڪتڪايون ڪليون هرهر کلائينديون.
۽ جوڀن تي اڀار ايندو!
ڏرن تي ٽيندا وسڪارا، سنگهارن ۾ سڪار ايندو.
بهار ايندو، قرار ايندو!

دماما دهل شرنايون ملي ڌمچر مچائينديون.
ملي الهڙ جوانيون ڳيچ ڳانا خوب ڳائينديون.
دهل جي تال تي نچندي ملي تاڙيون وڄائينديون.
ڪنواريون گهوٽ سان چرچا ڪندي ميندي لڳائينديون.
بنو ڏسي شرمسار ايندو!
ڏرن تي ٽيندا وسڪارا، سنگهارن ۾ سڪار ايندو.
بهار ايندو، قرار ايندو!

ڪراڙيون رات جو ويهي، جڳن جا راز کولينديون.
ٽڪن تي آڱريون نيئي، نرالا ٻول ٻولينديون.
قطارن ۾ ويهي جيڏيون، جوئان هڪ ٻئي جون ڳولينديون.

جڏهن هو بندنجي سيني تي سيه واسينگ کوليندا يون.
ته عاشق بيقرار ايندو!
ڏرن تي ڏيندا وسڪارا، سنگهارن ۾ سڪار ايندو!
بهار ايندو، قرار ايندو!

منهن تي ميٺهن پوندا ۽ ترايون تار تي ويندا يون.
وطن جون واديون گلپوش ۽ گلزار تي ويندايون.
مليرا ٿيون مسرت سان مڙني سرشار تي ويندايون.
نئين رت سان نوورنيون سڀئي گلنار تي ويندايون.
سمون خود سازگار ايندو!
ڏرن تي ڏيندا وسڪارا، سنگهارن ۾ سڪار ايندو.
بهار ايندو، قرار ايندو!

جوانيون اوت اولي ۾ سليندا يون راز الفت جا.
وندائيندا درد هڪ ٻئي سان ويهي دمساز الفت جا.
ڪندن ڪرڙن منجهان ايندا مٺا آواز الفت جا.
ليون لاٿيون ستائيندا يون گڏ گڏي ساز الفت جا.
مسرو بي اختيار ايندو!
ڏرن تي ڏيندا وسڪارا سنگهارن ۾ سڪار ايندو!
بهار ايندو، قرار ايندو!

پيغام رهبران قوم ڏانهن.

(١٩٥٦ع)

وڃي پيغام پهچا يـو اسان جو تاجدارن کي!
ته ٽاٻا ۽ ڏکا ڇوٽــا ملن خدمت گذارن کي!

وطن وارا وطن ۾ بيکس ولاچار ٿــا ڏسجن.
ٻڌايو آه جن جنت وطـن جي خار زارن کي!

ڪنن مان جن ڪيڏي ڪشتي لڳائي هئي ڪناري سان.
اهي مانجهي نماڻا ٿي نهارن ٿا ڪنارن کي.

وطن مان رات اونداهي ته ٿي وئي ختم مدت کان.
مگر پوءِ بي قــرار آيو نه آهي بيقرارن کي!

سموريون نعمتون حصي ۾ آيون خود پرستن جي.
بکون فاقه ۽ بيماريون، مليون طاعت گذارن کي!

مزي ۾ چور بازاريا ۽ رشوت خور موجن ۾!
پريشان پيٽ جي فکرن ڪيو پرهيزگارن کي.

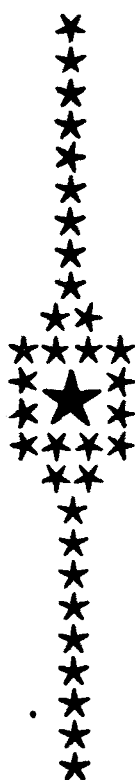
سيٺي بـد ديانت فکر- فردا کان ٿيا فارغ!
وئي امروز جــي کٽتي، وئي ايمانوارن کي!

مسلماني، مساوات و اخوت، ڇا اهائي هئي؟
مڙيو لولو ملي تو ڪونه جو پنهنجي سنگهارن کي.

اسان جي خون ٿي آندي وطن ۾ حور- آزادي.
مگر انعام سڀ ان جا مليا سرمايه دارن کي.

حديثن ۾ تــه آيــو آه "الڪاسب حبيب الله"
ملي ٿي ڇونه ماني پوءِ پلا مولا جي پيارن کي؟

محبت پي تڏهن ممڪن، هجي جي پيٽ ۾ ماني.
بکيو بيمار ڇــا سمجهي محبت جــي اشارن کي؟

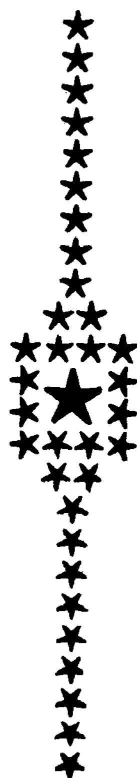

ٻڌل سڏڪا، غريبن [illegible]، آهون ۽ بي چيني،
ڪڏهن طوفان بڻجي، ٿي دڙ بندا تاجدارن کي.

اکيون کوليو اسان جي ٿي پکهر رت تي ياڻ وارا،
ٿيو هوشيار، سمجهو وقت جي مبهم اشارن کي.

زمين جو پيٽ چيري، جن ڪيا لعل و گوهر پيدا.
خدا را گهٽ نه چائو خود پرستو خاڪسارن کي!

❋ حسرتِ بهار ❋

(١٩٥٦ع)

ٻه سالن ۾ اسان جي لئه زمانو سازگار آيو.
نه پنهنجي خشڪ کيتيءَ تي خدا جو ابرِ بهار آيو.

تڪيندڙيون ٿي رهيون هر هر اکيون هن آسمان ڏي،
مگر ساڻيهه پنهنجي ۾ نه سالن کان سڪار آيو.

مڪين جان تي مري انسانيت هت پيٽ جي خاطر.
ٻچڙن کنهن غمزده کان کو نه اهلِ اختيار آيو.

سموريون آڱريون سڀ کي ڏيکاريون ته ٻيٽ ۾ پنهنجي.
اسان جي رهنمائن ۾ عجب ڪو انتشار آيو.

سياري جي سوڙ سڀ کو ٻوڙ ٻاڻ ڏي تائين.
تڏيءَ ڪوسيءَ نه کو ٻچن کنهين جو غمگسار آيو.

هوا همدرد ۽ خادم، مڙيئي پنهنجي مطلب جا.
ڏکيءَ ۾ ڪونه ڪم ڪنهن جي ڪوئي خدمتگار آيو.

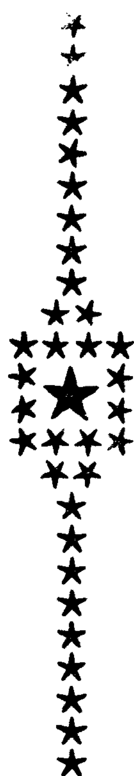
جي آيو پيو ته هي ڪهڙو اسان جي لئه بهار آيو؟
نڪا مڪڙي ٽڙي ڪا تي نه گلشن تي نکار آيو!

ڪجهه اهڙي ڍنگ سان آئي اسان وٽ حورِ آزادي.
جو هر اهلِ وطن روئيندو، پٽيندو، اشڪبار آيو.

رهي آهي نه ساڃهه دوست ۽ دشمن سڃاڻڻ جي.
اکين ۾ بادهءِ مغرب جو اهڙو ڪو خمار آيو.

ڏيون اڄ ڏوهه پنهنجو پاڻ کي، يا پيشوائن کي؟
سوال اهڙو زبان تي آهه پنهنجي بار بار آيو.

خزان خود خنده زن آهي گدائي پنهنجي گلشن تي.
عجب انداز سان پنهنجي گلستان ۾ بهار آيو!

* اڃا رات آهي *

(۱۹۵۷ع)

اڃا رات آهي، نه آيو سويرو.
اڃا دور منزل، اڃا دور ديرو.

مسلط فضائن تي راڪاس جنگي.
اڃا امن وارو نه ٿيڙڪيو ڦريرو.

اڃا آدمي، آدمي تي مسلط.
اڃا پنڌ انسانيت جو پريرو.

سمئي پئي رڙي ٿي اڃا روح بربر.
پنهل جو اڃا ڪين ڏسجي ٿو پيرو.

نه ڪنهن منهن تي آئي آ رونق صبح جي.
اڃا رات ڪاري ۽ گهرو انڌيرو!

لکين لاڏليون ٿيون وڪامن هٽن تي.
اڃا عصمتن کي لٽي ٿو لٽيرو.

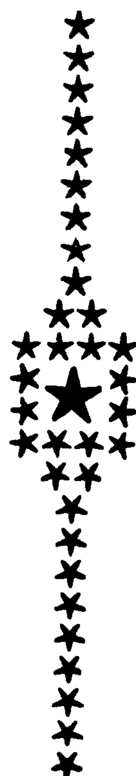
عمر پي اڪيچار ۽ ماريون پي.
اڃا باز ڏاڍو ۽ ڪمزور ڳيرو.

اڃا صنف نازڪ ستائي وڃي ٿي.
اڃا مرد جو مرتبو آ مٿيرو.

ازل کان اهو آهه دستور ساٿي.
هجي دور منزل، ته هلجي سويرو.

فقط ٿوري همت ۽ محڪم ارادو.
نظام قشدد بہ آئيندو ڦيرو.

نه گهبراءِ همدم! سحر دور ناهي!
اجهو دور! وير کان اڀريو سويرو.

❋ انجام محبت ❋

(١٩٥٧ع)

موسوم نه ڪي ماحول، نه هنگام محبت!
اي يار نه وٺ نام خدا نام محبت!
سڪرات ڪان دل ۾ نه رهي همت عالي،
۽ ساٿ ڇڏي پنهنجو وڃي فارغ البالي.
هڪ هڪ تي پڇن يار، هالي ۽ موالي.
هٿس ڪان جڏهن جيب سراسر ٿئي خالي.
۽ دل تي هجي تلخيءِ ايام محبت.
بيسود آنهيءَ وقت آ پيغام محبت.

هر فرد پريشان هجي، هر چشم ٻه پرنم.
چئو طرف گرانيءَ جو هجي نالش و ماتم.
جمهور تي طاري هجي سڪرات جو عالم.
۽ پيٽ جي جمهوريءَ ڪان هجي هوش نه سالم.
ان وقت ڀلا ڇا ڪري ناڪام محبت؟
بيسود آنهيءَ وقت آ پيغام محبت.

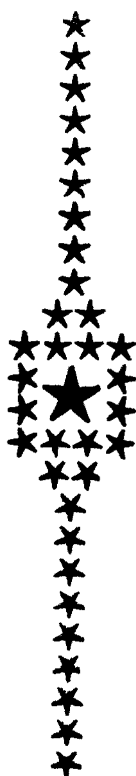
محفوظ هجي ڪين شريفن جي شرافت،
سمجهي نه ڪوئي پاڻ کي ڪهن وقت سلامت،
بازار ۾ نيلام ٿئي عصمت و عفت،
بيهودو مذاق آه، سراسر آ حماقت،
ان وقت اگر ڪوئي ڪٿي نام محبت.
بيسود آنهيءَ وقت آ پيغام محبت.

ماحول جي تلخي ڪان هي روح پريشان.
۽ ختم جوانيءَ جا ٿين حسرت و ارمان.
ويران سراسر ٿئي سر سبز گلستان.
۽ سارا سڙي خاڪ ٿين سنبل و ريحان.

هر دل ۾ هجي تلخيءَ - آلام - محبت.
بيسود انهيءَ وقت آ پيغام - محبت.

ڦڙڪي پيو جتي شان سان بيداد جو پرچم!
هي ظلم و ستم ڏاڍ ۽ بيداد جو عالم!
بي چينيءَ - جمهور ۾ هي موج - طلاطم!
ڪيڙي جو ڪتي روڳ ڪتي پيٽ جو ماتم،
آغاز ۾ اهڙا مليا انعام - محبت،
چا ٿيندو خبر ناهه تہ انجام - محبت؟

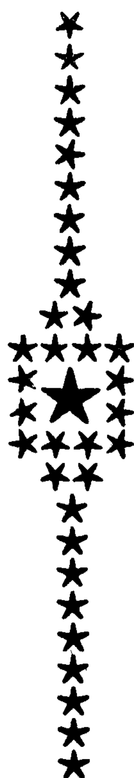

❋ احوال - جمھور ❋

(١٩٥٧ع)

پڇين دوست ڪھڙو ٿو احوال منھنجو؟
اگي ڪان بہ بدتر ٿيو حال منھنجو.
نہ ھي ملڪ منھنجو، نہ ھي مال منھنجو،
ڏھاڙو نہ ھفتو، نڪو سال منھنجو،
اسين ملڪ پنھنجي ۾ بدحال آھيون.
پرئي ڀاڱ ھوندي بہ ڪنگال آھيون.

چون ٿا تہ آھي حڪومت عوامي.
ھي ميمبر، منسٽر، وزارت عوامي.
وطن جي سموري رياست عوامي.
نصيبن ۾ ڪھڙي مگر آھ خامي؟
نہ پنھنجو ڪو مالڪ نہ نوڪر اسانجو.
مٿو ڀي اسانجو ۽ پادر اسانجو.

گراني ڪيو حال مجبور پنھنجو.
سين ڪي ٿيو پيٽ جو سور پنھنجو.
نہ آئين پنھنجو، نہ دستور پنھنجو.
وڪامي ٿو پئسي تي جمھور پنھنجو.
اسان جي ھي دولت اسان جي ڪمائي.
مگر ڪم اسان جي اھا ڪين آئي.

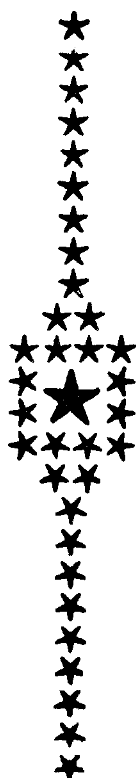
پگھر ڀي اسان جو، مشقت اسان جي.
وڪامي ٿي ڪوڏين تي محنت اسان جي.
نڪا لٽائن ٿا دولت اسان جي.
صبح سنجھہ گھٽجي ٿي طاقت اسان جي.
اسين جھل پنھنجي ۾ سرشار آھيون.
ٿيا ھاڻ ڌرتيءَ مٿان بار آھيون.

هتي هر شيء وت جو سامان وڪامي.
هتي پيٽ خاطر ٿو ايمان وڪامي.
هتي چند پئسن تي قرآن وڪامي.
نهايت ئي سستو ٿو انسان وڪامي.
وڪامي ٿي هتڙي غريبن جي غيرت.
ملي چند سڪن تي انمول عصمت.

ٿيون ڪاش! اڄ پي جي بيدار ساٿي.
زمانو ٿئي پنهنجو غمخوار ساٿي.
هڻن ہ آ ووٽن جو هٿيار ساٿي.
ڪريون هاڻ گڏجي جي هڪ وار ساٿي.
تہ لاريب آهي حڪومت اسان جي.
رياست، رياست جي دولت اسان جي.

اٿو هاڻي گڏجي نصيب آزمايون.
وطن جي ترقي ۽ طاقت وڌايون.
صحيح ووٽ ڏيئي مقدر بڻايون.
ڪريون دشمن جون چڱيءَ پر صفايون.
وڃايون نہ ووٽن تي ايمان پنهنجو.
نہ پئسن تي وڪرو ڪريون شان پنهنجو.

* شاعر- قوم ڏانهن *

(١٩٥٨ع)

ذڪر خوبان ڪانسواءِ، يا فڪرِ جانان ڪانسواءِ.
ڇا ڪوئي موضوع ناهي حور و غلمان ڪانسواءِ؟

ڇو غمِ جمهورِ ڪسان اڪثر رهين ٿو بي خبر؟
ذڪر ڪوتوءِ وٽ نه آهي باغ و بستان ڪانسواءِ؟

تنهنجي منهنجي درميان هي فرق آهي هم سخن،
توکي نظري ڪجهه نٿو رخسارِ جانان ڪانسواءِ.

پر غمِ انسانيت، مون لاءِ سرمائيهءِ حيات،
ذهن منهنجي ۾ نه آ ڪجهه فڪرِ دوران ڪانسواءِ.

مان غمِ انسان جو قائل تون غمِ جانان سندو،
منهنجي دل ۾ ڪجهه نه آهي دردِ انسان ڪانسواءِ.

مون پڙهيو آ "شاعري جزويست از پيغمبري"
پر پيمبر پڻ نه گذريو دردِ انسان ڪانسواءِ.

هم سخن جمهورِ ملت جي ته عريانيءَ ڏس!
جسم تي جنهن جي نه آ، تارِ گريبان ڪانسواءِ.

ڪجهه نظر ايندو نه توکي، ديدهءِ مزدور ۾.
نوڪِ مزگان تي فقط هڪ اشڪِ لرزان ڪانسواءِ.

قوم جي رهبر جي ڪهڙي قول تي ويسه ڪجي؟
ڇا مليو آهي اسان کي عهد و پيمان ڪانسواءِ.

هم سفر، اڄ قوم جي هن بي وسيءَ جي مرض جو،
ناهه نسخو انقلابِ چرخِ گردان ڪانسواءِ.

☼ اسان جي عيد ☼

(١٩٥٧ع)

نرالي رنگ ۾ هن سال آئي عيد قرباني!
اهائي تنگ دستي آ اهائي تنگ داماني.

جي ڪاني آ ته گهر ڪونهي جي گهر آهي اتو غائب!
ڏنهن ڪهڙي خدايا هي غريبن کي پريشاني.

ڏهاڙو خير و برڪت جو، گهرن ۾ روج ۽ ماتم،
عجب آ رحمتِ حق، تنهنجي رحمت جي فراواني!

مٺايون برف ۽ شربت اي مولا، ڇا ڪنداسون پر،
ميسر ڪين ٻارن کي رکي ڪا ڪٽڪ جي ماني.

خدايا، عيد ڇا نالو انهيءَ جو آهه، جو گهر ۾،
وسي ٿي ياس و حسرت، بيڪسي ۽ خانه ويراني!

ڀلا مسڪين قرباني ڏين ڪهڙي اڙي زاهد؟
جي خود صدقي سندا ٻڪرا ڏين سي ڪهڙي قرباني؟

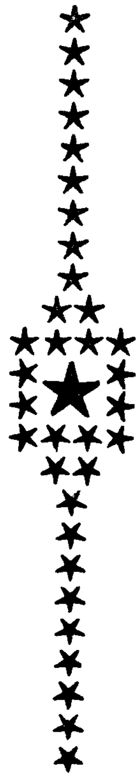
نڪما عيش، عيدون ڪن غريبن جي ڪمائي تي.
غضب آ، دولتِ اسلام! قانون، شيطاني!

ادب سان "شاعرِ مشرق" جي تربت کان پڇان ٿو اڄ،
ڪٿي آ تو سندي جمهور واري ڏس ته سلطاني؟

جتي جمهوريت سان هر گهڙي هاڃان ٿين همدم،
اتي مزدور مسڪين کي ميسر ٿئي ڪٿان ماني؟

مبارڪ عيد جي يا رب! تهي تنهنجي اميرن کي،
غريبن کي ته هر صورت ۾ ڏيٺي آه قرباني.

خبر ناهي ته ڇا ٿيندو، گدائي ڇا چوي همدم؟
اتيو جو ڪفر ڪعبي کان ڪٿي رهندي مسلماني؟

غزل

(١٩٥٨ع)

اگر بخت بگڙيو سنواري ڇڏيوسين.
سڄو وقت کلندي گذاري ڇڏيوسين.

نه وانجي رکيو سون شراب ـ محبت.
پياسو جي آيو، پياري ڇڏيوسين.

هني زهد و تقويٰ تي زاهد کي دعوا.
مگر ڪيس ڪنهن پر پياري ڇڏيوسين.

سمايو جڏهن درد ـ انسان دل ۾.
غم ـ عشق جانان وساري ڇڏيوسين.

خوشيون زندگي جون کسيون ويون جڏهن ڪان،
ته پوءِ خواهشن کي به ماري ڇڏيوسين.

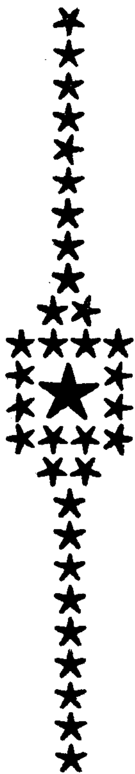
مري دل جي مکڙي جي ويئي ته ڇا غم؟
وطن جو ته گلشن سنواري ڇڏيوسين.

وسامي وئي شمع گهر زندگي جي،
هزارن چراغن کي ٻاري ڇڏيوسين.

وڙهي تيز طوفان ۾ موجن سان همدم،
وڃي نيٺ ٻيڙو ڪناري ڇڏيوسين.

سفر زندگي جو ڪٽن هو گدائي،
بهر طور گذريو، گذاري ڇڏيوسين.

* گيت *

* تنهنجو هي سنسار *

(۱۹۵۸ع)

وڪڻ نه ووٽ کي سادا هاري هائي ٿي هوشيار.
تاهم وڏيرو ملڪ جو مالڪ، تنهنجو هي سنسار
سمورو تنهنجو هي سنسار!

دنيا ۾ سڀ تنهنجي محنت، تنهنجي ڌرتي تنهنجي دولت.
تنهنجي رت مان آسريا مندر، مسجد ۽ مينار.
سمورو تنهنجو هي سنسار!

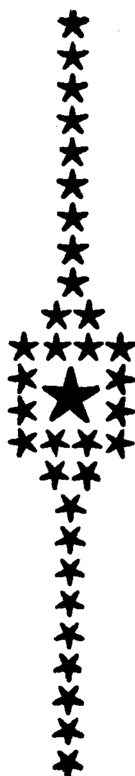
جڳ ساري جو تون ئي داتا، سڀڪنهن ڪپڙا تنهنجا پاتا.
ادنيٰ اعلىٰ جو ان داتا، خلق جو پالڻهار،
سمورو تنهنجو هي سنسار!

ريل جهاز ۽ رستا لاريون، هوٽل، بنڪون ۽ بازاريون.
تنهنجي دم سان سڀ گلزاريون، گل ڦل باغ بهار،
سمورو تنهنجو هي سنسار!

ناچ گهرن ۾ ناچ ۽ گانا، گيت سهانا، رقص شبانا،
تنهنجي پورهئي تي سڀ جلسا، ميلا، شوق، شڪار،
سمورو تنهنجو هي سنسار!

تنهنجي خون جي پائي پائي، تنهنجي ڪم ۾ مرر آئي.
تنهنجا پيلي، تنهنجو ڪانئي، ٻڌجي ويسا پوتار.
سمورو تنهنجو هي سنسار!

هر ڦورو ۽ چور لٽيرو تنهنجي ان تي آهه وڏيرو.
تنهنجي محنت تي سڀ اڪڙ، طرو ۽ دستار.
سمورو تنهنجو هي سنسار!

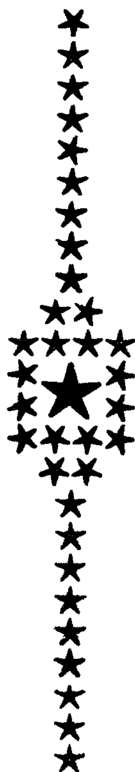

پير فقير ۾ توکي پوڙي ، هر کو تنهنجو خون نچوڙي .
سمجهه سڀا جها طا قــت پنهنجي هـا ڻي هو شيا ر ،
سمو ر و تنهنجو هي سنسا ر .

ووٽ حڪومت کي ٿو ناهي ، ووٽ وزارت کي ٿو ڊاهي .
و وٽ ۾ ساري طاقت آهي ، و وٽ نہ ڪر بيڪا ر ،
سمو ر و تنهنجو هي سنسا ر .

محنت تنهنجي دولت تنهنجي ، همت سان حڪومت تنهنجي ،
قــوت شير ، شجا عت پنهنجي د نيا ڪــي ڏ يکا ر ،
سمو ر و تنهنجو هي سنسا ر !

* جشن آزادي *

(١٤ - آگسٽ ١٩٥٨ع تي لکيو ويو)

شاعر - شيرين بيان بيدار ٿيءُ!
هٿي مسرت پي، اٿي سرشار ٿيءُ!

بيخبر اڄ جشن - پاڪستان آهه.
نشرگ کان نثر تيو اعلان آهه.

اڄ ته آهي پنهنجي آزادي جو روز.
قوم جي جشن و طرب شادي جو روز.

اڄ بدلجي وئي اسانجي ڪائنات.
جو مِلي طوق - غلامي کان نجات.

ڏينهن هن بخشيو اسان کي اقتدار.
قوم لئه هي آهه يوم - افتخار.

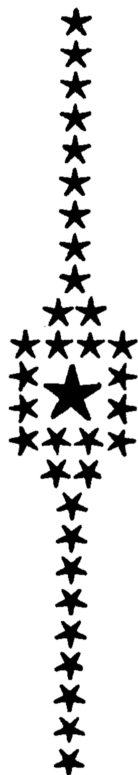
تنهنڪري تون پڻ اٿي تيار ٿيءُ.
تلخين کان ڪجهه ته اڄ بيدار ٿيءُ.

دور دل تان اڄ غم و آلام ڪر.
دور دل کان تلخي - ايام ڪر.

تلخيون يارهن ورهين جون وسار.
جشن - استقلال جي وچ ڏس بهار.

ڏس وڃي ڊولوگراڊوذب جو نکار.
شهر سارے جتي آئسي بهار.

چيا لڳو آ جشن - آزادي جو رنگ.
هر طرف قومي ترانا، رقص و رنگ.

رنگ ويو جو آه دريا موجزن،
هر طرف ڪافر ادا سيمين بدن•

ڏس پريذون پارڙون لنچ و ڊار!
دولت - اسلاميه جو ڪرّ و فر.

ٽينڪ، بڪتر بند، جو هي شور و شر!
فوج جي قوت، نمائش الحذر!

تيز طيارن جا ڪرتب ۽ سلام.
رهبرن جا قوم ڏي خوش ڪن پيام.

دلڪش و با رعب سارو انتظام.
قوم ڪي سرمي وجهڻ جو اهتمام!

همنشين! منظر تہ آهي پرو قار.
پر خدا را ٻئي طرف پڻ ڪجھ نهار.

هت اگر آهي جهان - رنگ و بو،
اهل - دولت ۽ سندن جوش - نمو.

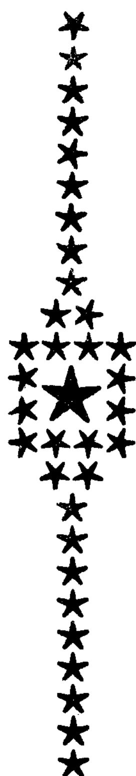
ٻئي طرف دنيا اگهاڙي ۽ اداس!
جنت - ارضي ڪان محروم و نراس!

هن طرف ساري جهان جون نعمتون،
ٻئي طرف فاقہ، فلاڪت زحمتون،

هن طرف سرخي ۽ پئوڊر جي بهار،
ٻئي طرف ميرا متا ۽ حال - زار.

هت اميري شاد - خندان، خوش لباس.
هت غريبي دربدر - عريان اداس.

اهل - دولت جي چمن ۾ هت بهار.
۽ غريبي ٻئي طرف آ خوار و زار.

هاڪمن وٽ جشن و شادي رقص و رنگ.
ملڪ جو مزدور مانيءَ لاءِ تنگ!

محفل ماڙين جي اندر عيش و خوشي.
سر پٽي ڏبهان ۾ ٿي مفلسي!

ملڪ جي قصرِ صدر اندر بهار.
ٻئي طرف فاقه ڪش جي آ پڪار!

پرچمِ اسلام جي جهلڪار هٿ.
هارين جي گهر ۾ هاهاڪار هٿ!

ڏس، مساوات و اخوت جي بهار!
چشمِ يزدان پيئي جنهين کان شرمسار!

ڇڏ پلا هن کي، اڇي پيو رنگ ڏس.
ديدهءِ انسانيت کي دنگ ڏس.

بجليون گولا ٿا ڪوئن تي پرن.
ٿا هتي هڪ ٻئي مٿان ماڻهو ڪِرن.

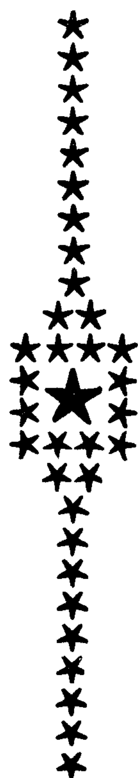
دخترِ ملت جي هيءَ بازار آه.
جسم عورت جو هتي واپار آه.

چند سڪن تي ملي عصمت هتي.
ٿي وڪامي قوم جي غيرت هتي.

ڏينهن هت جو رات، ءِ شب، روز آه.
هي نظارو هم نشين پر سوز آه.

پٽ اڇي، پيءُ اڇي هٿ، ڀاءُ پيي،
ڌيءَ آ، هيءُ پيڻ آ، هيءَ، ماءُ پيي.

هي نظامِ جبر کان مجبور آه.
ورنه عورت، آه سر بر حور آه.

مرد جي بيداد ڪان لاچار آه.
ورنه هيءَ هڪ مخزن ـ انوار آه.

جسم وڪڻي پيٽ جو دوزخ ڀري!
حسن نظام ـ ظلم ۾ ٻيو ڇا ڪري؟

ختم ٿيندو ڪڏهن جيسين هي نظام.
حنف ـ نازڪ ڪين ٿيندي شاد ڪام.

فرق جيسين آه طبقاتي هتي،
فائدو مد ـ نظر، ذاتي هتي،

تيستائين پيڙهبو رهندو عوام.
۽ فقط ڪي خاص ماڻهو شادڪام.

حور ـ آزادي اچڻ تيسين محال،
آ نظام ـ جور جو جيسين وبال.

رشوتون ۽ چور بازاري جو چار!
ظلم ۽ اندير گردي ڌاڙ، مار!

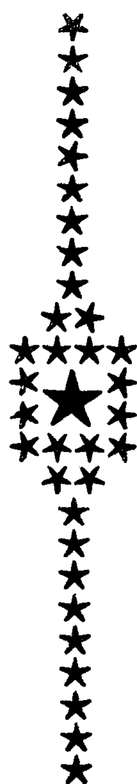
هي گراني، هي بکون ۽ اضطراب!
هم نشين! آ اهتمام ـ انقلاب!

ديده ـ بينا ڏسي ٿي بي حجاب.
اهل دولت جي اکين تي آ نقاب.

ڇا پيلا ڪولي ٻڌايان هم نشين!
فتنه ـ فردا جو آ زير ـ زمين!

ماٺ ڪر هاڻي گدائي ماٺ ڪر،
ٿئي نه ڏاڍن جو مٿان توتي ڏمر.

گوش ـ نازڪ تي گران گذري نه لئڙ.
چوته سچ ۾ مرچ آهن ڪوڙ ڳڙ.

* اي پناڻي گھوٽ *

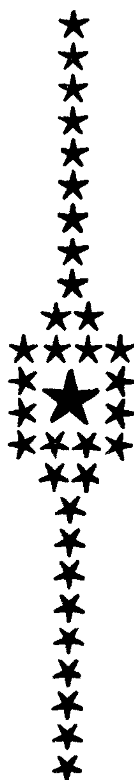
(۱۹۵۸ع)

اي پناڻي گھوٽ سائين، سيد ـ عالي وقار!
بحر وحدت جا شناور، شاعرن جا تاجدار،
سنڌ جي سانگين جا ساٿي ـ غمزدن جا غمگسار،
دائما تنھنجي دعا، سانيھہ ۾ آٺي سڪار،
اي حڪيم ـ سنڌ، توکي سنڌ تي ساري وري،
مارئي، سسئي ۽ سھڻي لڙڪ تي هاري وري.

آد ڪان توکي عطا، فطرت ڪيو فڪر ـ بلند،
دل غم ـ دوران ۾ تنھنجي ٿي سدائي دردمند،
معرفت جي راه' تنھنجي بيت جو هر بند بند،
هر سخن ۾ سوز تنھنجو سادگي توکي پسند.
بيت تنھنجا آيتون آهن بلاشڪ آشڪار،
۽ رسالو آه، دنيا جي ادب جو شاهڪار.

سؤ سلامن جا اوهان تي رحمتون هردم هزار،
وادي ـ مهراڻ جا انمول گوهر آبدار،
هر تخيل پاڪ تنھنجو، ۽ نظر يزدان شڪار،
سنڌ جا رومي اوهان تي رحمتون ليل و نهار.
مورث ـ سنڌي ثقافت، سيد عالي لزدا،
تا قيامت نانءُ تنھنجو، زنده و پائنده باد!

عام جي جذبن، امنگن جو هميشه ترجمان،
ملڪ جي مظلوم مارن جو سدائين پاسبان،
سور سانگين جي ڪيو توکي سدا گريه ڪنان،
هر زبردستي جي آڏو، شاه تون ڪوه ـ گران،
دل وٺي آئين ازل ڪان تون جهان ۾ درد سند.
هر سخن ۾ سوز تنھنجو سادگي توکي پسند.

پاڻ تون پنهنجو "آماجي" پاڻ نوريءَ جو نياز
پاڻ تي ڪنوزو ڪيئه ليلان کي پابند - نياز.
پاڻ تي سومل ڪيئه مومل شڪار سازو باز،
پاڻ سسئي، پاڻ مهڻي، پاڻ گندريءَ جو گداز،
مارئي بڻجي، عمر جو تو ڪٽي توڙيو غرور،
ڪٽ بڻي ساهڙ، ڪئه سوهڻي جي دل کي چور!

لال لاکيڻا اوهان جو اڄ به آهي فضِ عام،
عالم و فاضل، مفڪر، سڀ اچن با احترام،
تنهنجي آتڻ تي اچبو، هرسال ڪن سهسين سلام،
قرب مان ڪوڙين پڙهن، ڪامل اچي تنهنجو ڪلام،
پيچ ڪو اهڙو پئاني، سنڌ پنهنجي ۾ مڪار!
ملڪ جا مارو، مسرتمن وچن تي همڪنار!

عارف - ڪامل حڪيم و عابد شب زنده دار،
سوڪجن ديوان، تنهن تي بيت هڪڙي تان نثار،
معرفت جا بحر - بي پايان و نا پيدا ڪنار،
سنڌ جا رومي اوهان تي رحمتون ليل و نهار،
شاه اڄ تنهنجون دعائون تي وچن شل مستجاب!
ملڪ جي مارن جي منهن تي من اچي ڪوآب تاب!

* نئون دور *

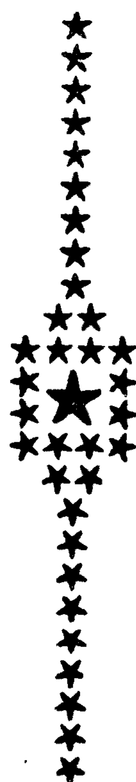
(ڊسمبر ١٩٥٨ع)

ٿين هو، جڏهن ملڪ آزاد ٿيندو،
سڪيو سبز، سائو ۽ آباد ٿيندو.
مهاجر ۽ انصار سڀ شاد ٿيندو.
غريبن جي دانهن سندو داد ٿيندو.
اميدون مگر سڀ رهيون سڀ اڌوريون.
غريبن جون آسون ٿيون ڪين پوريون.

وزيرن اچي سان اها ڀاهه ٻاري.
رهيو جنهن کان محفوظ ڪا ڪونه ناري.
سڙي سوڪ ٿي جنهن ۾ مخلوق ساري.
ويو ديس ٻنجي بکيو ۽ بڪاري.
لٽيو جن ڏنو هو سي بدحال ٿي ويا.
پرني پاڳ هوندي به ڪنگال ٿي ويا.

بگهڙ قوم پنهنجي جا رکپال ٿي ويا.
رياست جا وارث ڪنن پال ٿي ويا.
بکن ۾ شريفن جا بدحال ٿي ويا.
جيا پا غريبن جا جنجال ٿي ويا.
چڙهيا قوم جي سر تي اهڙا شڪاري.
اچي جن ڪرالي سندي ڀاهه ٻاري.

وليداد ٻنجي ويا ملڪ والي.
اچي خود پرستن رياست سنڀالي.
ڪيائون وطن جي اها پائمالي.
ٿيو ملڪ پاڪيو انا جن کان خالي.
پريو ملڪ پساڪيو، ٻنڻ هساب ني ويو.
مگر ۽ ڏاڙيل، نواب ٿي ويو.

رهي ڪِن ڪنهن جي شرافت سلامت.
نه ڪٿ ڪا غريبن جي غيرت سلامت.
نه عزت، نڪي مال و دولت سلامت.
حڪومت، نه پنهنجي رياست سلامت.
امن، عدل و انصاف مفقود ٿي ويا.
حياتيءَ جا اقدار نابود ٿي ويا.

ڪٿي چور بازار پيدا، گراني.
هلي هٿ سفارش ۽ رشوت ستاني.
وڪيلن وڪي، پنهنجي قانون داني.
سفارش لياقت، جي ٿي پئي نشاني.
ڏنو جنهن چٽو سو، اهو پار ٿي ويو.
پريو جنهن نه ڏوڪڙ، سزاوار ٿي ويو.

رهيو پاڪ رشوتڪان ڪوئي نه دفتر.
سين سمجهيو ان کي مثو شير- مادر.
مڇو خون پي ويو، نفعي خور تاجر.
ڪڍي سون ٻاهر ويو سڀ سمگلر.
ملاوت سوا هٿ نه ڪا شئي وڪائي.
مليو ڪير بدران غريبن کي پائي!

ڪٿي پيٽ خاطر ٿيو ايمان وڪرو!
خدا ۽ نبي جو ٿيو، فرمان وڪرو!
اليڪشن ۾ پئسن تي، قرآن وڪرو!
ٿيو چند سڪن تي، انسان وڪرو!
صبح شام ملت جي غيرت وڪائي!
نهايت ئي ارزان ٿي عصمت وڪائي!

غرض هر طرح ساڻ حالت بري هئي.
جتي ڏي نظر پئي، اتي گندگي هئي.
ذلالت رزالت ۽ شرمندگي هئي.
ڪٺن ملڪ و ملت سندي زندگي هئي.

کيو گندا ڪسڙو تسـ گندي سياست،
جو خطري سان دوچار ٿي وئي رياست!

قتل، خون ڌاڙن جو دستور ٿي ويو!
لفنگو، لچو، چور مغرور ٿي ويو!
جو هيڻو هو ڪمزور، معزور ٿي ويو!
هي قوڙو قسي نيٺ لاسور ٿي ويو!

رهي ڪين ڪٿ زندگي جي علامت.
نڪي مال و دولت گهرن ۾ سلامت.

مگر غيرت ـ حق ۾ طوفان آيو.
ورق هڪ مجاهد مسلمان آيو.
دکي دس پنهنجي جو درمان آيو.
هلي آخرش مرد ـ ميدان آيو.

افق تي جو چمڪيو ستارو ايوبي.
اچي گلستان ۾ ويا حسن و خوبي.

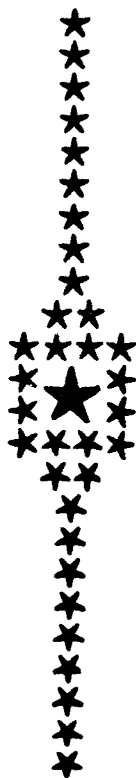
بقايا جي ڀڙ ڪان وڏيرا لڪي ويا.
ستمگر سيبئي ڀرن ۾ ڇپي ويا.
سيبئي بد ديانت مري ۽ کپي ويا.
ملاوت جا مالڪ سزا کان ڏکي ويا.

وئي خود پرستن سندي خوءِ نکري.
لفنگن، لچن جي وئي بوءِ نکري!

سمگلر ۽ ڌاڙيل في النار ٿي ويا.
ڪئين بد ديانت سزاوار ٿي ويا.
پنجي ڪي گناهن کان بيزار ٿي ويا.
وطن سان وري سي وفادار ٿي ويا.

سڄي ملڪ اندر صفائي اچي ويئي!
پليدن اندر پارسائي اچي ويئي!

نئون دور آيو ڪريو شادمانا!
لئين دور آندا خوشيءَ جا ترانا!

ٿيا اڄ حقيقت سي سپنا سهالا!
ٿيا بد ديانت وڏي گهر روانا!
ڪئي صدر ايوب اهڙي صفائي،
جو نڪري وئي ديس مان هر برائي.

وري بي اجهن کي ملي ويو سهارو،
اميدن جو اڀريو آ، تا بنده تارو.
نهاريءَ جنهن ڏي دکي ديس سارو.
فقط مرد - مومن جو هڪڙو اشارو.
وطن جي ٿـو ساعت ۾ تقدير بدلي.
ڪروڙين ڏکين جي تو تصوير بدلي.

نظام - زراعت ۾ ايندو سڌارو!
مقدر جـو چمڪي اٿيو آ ستارو!
هيئنر ڪين رهندو هي ماري هچارو!
مبارڪ نئون دور انصاف وارو!
وطن ۾ گدائي مساوات ٿيندي!
ستم جي وري رات موٽي نہ ايندي!

انقلاب

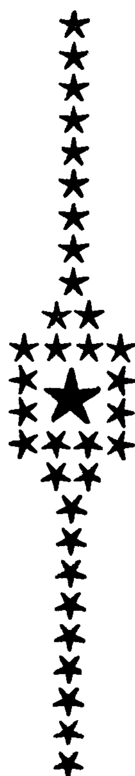
(۲۷ آڪٽوبر ۱۹۵۸ع)

خزان جو دور ختم ٿيو، بهار ٿيو آ خيمه زن.
روش روش کلي اٿي، نڪري ويو چمن چمن.
ڪلي ڪلي جي لام تي، آ عندليب نغمه زن.
ويا ٿي دفع ديس مان سڀئي زاغ ۽ زغن.
نئين امنگ سان وري، هي ديس همڪنار ٿيو.
هي انقلاب باعث - هزار افتخار ٿيو.

ورهين کان قوم پست ۽ شڪار - انتشار هئي.
۽ رهبران - ملڪ جي هوس سندو شڪار هئي.
قدم قدم تي زندگي، ذليل و خوار و زار هئي.
وطن جو ڪنڌ هيٺ هو ۽ قوم شرمسار هئي.
خدا خدا ڪري ڪو بيقرار کي قرار ٿيو.
هي انقلاب باعث - هزار افتخار ٿيو.

بديءَ جا يار پاڻ ۾، رفيق و همسفر هوا.
هوا جي خود اڳها اهي، اسانجا چاره گر هوا.
وطن جا چور راهزن اسان جا راهبر هوا.
شريف و خيرخواه سڀ غبار - رهگذر هوا.
ڪڇيو جي ڪنهن ته سو ڏهين سندو شڪار ٿيو.
هي انقلاب باعث - هزار افتخار ٿيو.

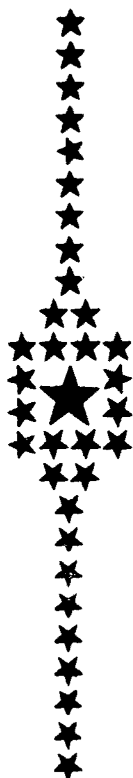
بليڪ مارڪيٽ و قتل و خون عام و جام هو.
گران فروش جو سماج ۾ وڏو مقام هو.
ملاوٽن جو مرض هو، حلام ڀي حرام هو.
هراس و خوف ۾ سدا غريب و عوام هو.
غلاظتن جو ڍوڪڙو، ڦٽو ۽ تار تار ٿيو.
هي انقلاب باعث - هزار افتخار ٿيو.

ساڻيھ جا سور.

مهانگ جي ڪري، هتي عوام ۾ هو ٽرٽلو.
سمگلرن جو ملڪ ۾ وڌي ويو هو حوصلو.
حفاظت ـ وطن سندو، ڪٺن هو سخت مرحلو.
هو انتظام گهرگهلو، نظام ـ ملڪ کوکلو.

قدم قدم تي قوم ۾، بپا هو انتشار ٿيو.
هي انقلاب باعث ـ هزار افتخار ٿيو.

بپا هئي جتي ڪٿي وطن ۾ جنگ ـ زرگري.
شعار رهبران ـ قوم جو هو خويش پروري.
عجيب خلفشار هو، هئي عجيب ابتري.
محيط قوم تي هئي سڪندري و قيصري.

مگر **مجاهد ـ وطن** اٿيو ۽ چاره ڪار ٿيو.
هي انقلاب باعث ـ هزار افتخار ٿيو.

ڏسي هي بيوسي دل ـ ايوب بي قرار ٿي.
وطن جي حال زار تي اٿيو هو اشڪبار ٿي.
جڏهن مجاهد ـ وطن جي چشم شعله بار ٿي.
ته زندگي کلي اٿي، فنا هلي فرار ٿي.

خزان خوار ٿي هلي، چمن چمن بهار ٿيو.
هي انقلاب باعث ـ هزار افتخار ٿيو.

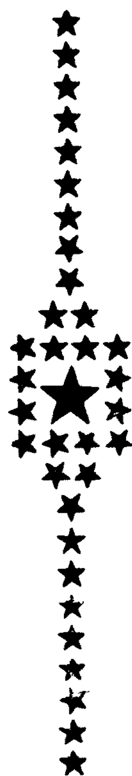
[۱۳۴الف]

سياه رات ختم ٿي، ۽ روشني اچي وئي.
سحر جي نور جي گلن ۾ تازگي اچي وئي.
فنا فرار ٿي وئي ۽ زندگي اچي وئي.
جنهين جو انتظار هو، اها گهڙي اچي وئي.

صبح جو نور آخرش وطن تي آشڪار ٿيو.
هي انقلاب باعث ـ هزار افتخار ٿيو.

ساٽيهه جا سور،

گدائي شال تا ابد، وطن ۾ زندگي هجي.
ڪلي ڪلي تي نور ۽ گلن ۾ تازگي هجي.
۽ سرزمين - پاڪ ۾ سحر جي روشني هجي.
عمل جو عزم، نظم و ضبط، ربط - باهمي هجي.
قلي قلي وطن سدا ۽ قوم با وقار ٿئي!
هي انقلاب باعث - هـــزار افتخار ٿئي!

* زرعي سڌارن جو اعلان *

(١٩٥٩ع)

مبارڪ، جو ٿيو اعلان اڄ زرعي سڌارن جو.
مبارڪ، خاتمو بالخير ٿيو جاگيردارن جو.
ٿيو تسليم ڌرتيءَ تي وري حق ڪشتڪارن جو.
روانو ڪاروان ٿي ويو نڪمن ۽ نڪارن جو.
اچي هڪ مرد ـ مومن ملڪ جي تقدير بدلائي.
سندس اعلان آندي ملڪ جي ماڻن ۾ سرهائي.

هلي ويو دور هاڻي ديس مان پوتار گرديءَ جو.
زميداري زبردستي سندو، زردار گرديءَ جو.
سندن لاپي، رسائي، چيڙ ۽ بيگار گرديءَ جو.
سرشتو ختم ٿي ويو خير سان سردار گرديءَ جو.
مبارڪ، ملڪ جي معمار و محنت ڪش ڪسانن کي!
مبارڪ بيڪسن، مظلوم و بيوس بيزبانن کي!

معين وقت آيو، زور باطل جو ويو گهٽجي.
غريبن جي غلاميءَ جي وڏي زنجير اڄ ڪٽجي.
تفاوت ڪمتري ۽ برتري وارو ويو مٽجي.
نظام ـ جبر و استبداد جون پاڙون ويون پٽجي.
دفعي ٿيو ديس مان آخر ستم سرمايه داري جو.
جنازو ملڪ مان نڪري هليو جاگيرداري جو.

ستائيندو نه زوراور هيٺئر ڪو زيردستن کي.
تونگر تنگ ڪندو ڪونه هاڻي تنگدستن کي.
زبردستي جي جرئت ڪين ٿيندي زرپرستن کي.
خدائي ۽ خودي جي خونه رهندي خود پرستن کي.
مٿي ـ وحدت سان سڀ اهل وطن سرشارٿي ويندا!
تفاوت وڏ ننڍائي جا سڀئي هموار ٿي ويندا!

هيئر هاري جي همت سان ٽرن ٿي ٽينديون گلزاريون !
چٽا، چانيا ۽ ڪٽڪون جام ٿيندا، وڻ، ٽر، ساريون !
نيون بستيون اڀرنديون ۽ برن ۾ ٿينديون بازاريون !
دفعي ٿي ديس مان وينديون بکون فاقا بيماريون !

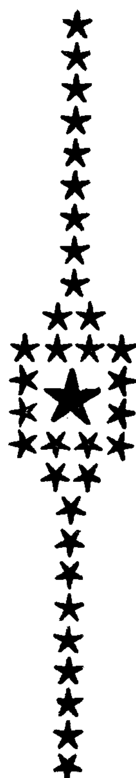
هوا بيڪار جيڪي، سي سڀئي باڪار ٿي ويندا !
اناجن جا امان جي ديس ۾ انبار ٿي ويندا !

نئين هڪ عزم سان، ڪڙمي زمينن تي ڪمائيندا.
نئين هڪ شان سان هاري مشيني هر هلائيندا،
عجب اتساه سان بنجر زمينن کي وسائيندا.
جو جنت عرش تي آهي، اهو هتڙي بڻائيندا.

هي پاڪستان، خداجي فضل سان ڪشمير ٿي ويندو.
زمين تي جنت الفردوس جي تصوير ٿي ويندو.

بيابان سبز ٿي ويندا، ترايون تار ٿي ونديون.
وطن جون واديون، گل پوش ۽ گلزار ٿي ونديون.
مسرت سان ملهيرائيون مڙئي سرشار ٿي ونديون.
ترقيءَ جون سموريون قوتون بيدار ٿي ونديون.

زراعت خواه صنعت ۾، وطن ۾ ٿيندو واڌارو.
مقدر جو، هيئر چمڪي اٿيو آ عرش تي تارو.

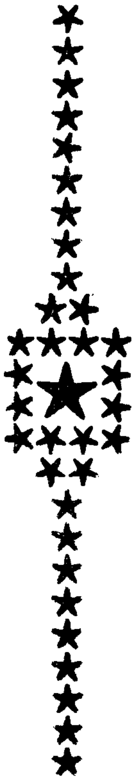

ڪيو مظلوم جي دانهن وجي آخر اثر پيدا.
ٿيو شاخ - تمنا ۾ غريبن جي - ثمر پيدا.
خليل الله جهڙي دريا ۾ آخر ٿيو گهر پيدا.
ورهين کان پو وطن ۾ ٿيو وري هڪ ديده ور پيدا.

صدر ايوب جو هي ڪارنامون آه لاثاني !
ڪيا جنهن ختم پنهنجي دور ۾ بيداد جا باني !

ڏيو ڇا چند ماڻهن ۾ گڏائي، آه ڪر ماتم؟
اڏين سالگي ٿيا سرها، هوا جي سالها پرغم.
خوشي مان ٿو ڪلي، جنت ۾ روح - قائد اعظم.
بلندي تي رهي يا رب! هي پاڪستان جو پرچم.
مبارڪ ملڪ جي مظلوم و محنت ڪش ڪسانن کي.
زمينداري جي ظلمت جي ستايل بيزبانن کي.

* بلنديءَ ۽ پستي *

(١٩٥٩ع)

(عيد قرباني تي لکيو ويو)

صبح عيد جو آ درخشان، درخشان.
ٿيا دل ۾ پيداوري تازه ارمان.

بظاهر مسلمان خرامان، خرامان.
مگر دل جي حالت پريشان، پريشان.

چٽا صاف ڪپڙا، اکين ۾ اداسي.
۽ ويران نگاهون پياسي، پياسي.

گلن ماس ڪوريل ۽ چهرا فرده.
بظاهر ته جيئرا مگر مثل - مرده.

اذاوت لکن جي مگر جيب خالي.
نگهه مان ٿي جهلڪي پريشان حالي.

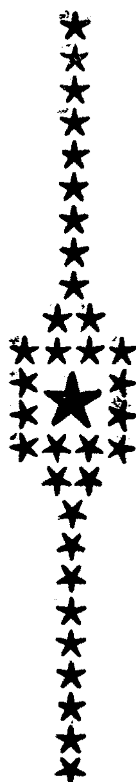
انين کهليا عيدگه ڏي وڃن ٿا.
اندهيريءَ ۾ ڪوبا جنازه هلن ٿا!

مساوات ڇا جي؟ اخوت ڪٿي آ؟
اها دين ودنيا جي دولت ڪٿي آ؟

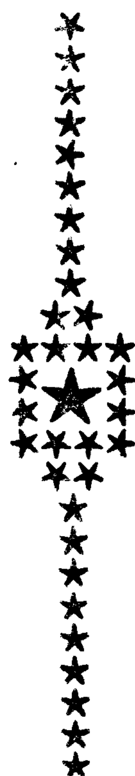
ڪٿي عيد آندا خوشيءَ جا خزانا!
ڪٿي روح ماتم، الم جا فسانا!

سون ۾ ڪو هڪڙو فقط شاد و خندان.
گهڻائي ٿي ڏسجي، مگر زار و نالان.

ڪٿي الجلان ۽ ڪٿي تنگدستي!
خدايا چو ايڏي بلندي ۽ پستي؟

سائيھ چا سور.

نمازن ۾ وحدت ۽ ٻاهر تفاوت!
مساوات آهي ڪٿي؟ ابر - رحمت؟

هتي عيد ڪه ۾ مساوات موجون،
مگر عين در تي نقيرن جون فوجون!

هزارن اپاهج ۽ ٻين جو لشڪر!
نه آ جن کي ماني لئه ڪپڙو ميسر!

لڪي جن جو ڪوٺي اجهو آشيانو!
زمين بسترو، آسمان شاميانو!

هتي ڏس ضعيف اپاهج، ڪراڙي!
بدن تي نه اڳڙي ۽ ڇاتي اگهاڙي!

اس جي سڙهل ڪل ۽ چنڊ پريشان!
هلڻ کان به عاجز آ افتان وخيزان.

فقط هيٺ تي هڪ لپنيل لنگوٽي.
اسامو عمر جو آ لڪڙي ۽ لوٽي.

نه لپني کي اولاد تڳو له تارو،
نکو سور ماريءَ جو ٻيو ڪو سهارو.

ڀلا پيٽ آخر ڀري ڪيئن هڇاري؟
ڪري ڇا، ٻني جي نه دردن جي ماري؟

هتي ڏس هو لنگڙو، جو اوندو پيو آ،
خبر ناهه هن جرم ڪهڙو ڪيو آ؟

ڏڪائي ٿو گردن ۽ ڪرڙيون هٿي ٿو.
ٻئي هٿ هو خيرات خاطر ڪٽي ٿو.

لهاري ٿو ڪوه هن بيڪسي ڏي!
امارت تڪي ڪين ٿي، مفلسي ڏي!

اميرن لئہ بيشڪ خوشي جو ڏهاڙو،
غريبن جون عيدون فقط روڄ راڙو!

ٻڌي گوڏ پورهيت ڪا ڪپڙا ٿي ڌوئي!
جتي لاءِ مفلس جو ٻچڙو ٿو روئي!

سڄي جسي حياتي منور وسيا هو!
مري پي تہ مشڪل ۽ جنجل جيا هو!

مري جي تہ ڪانهي ڪفن لاءِ پائي!
جئي جسي تہ ويتر مصيبت سوائي!

صبح شام فڪرات ۽ پيٽ جو غم.
لڳا تار فاقا ۽ فڪرات پيهم!

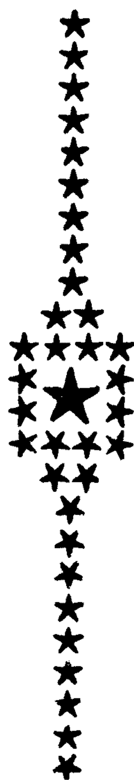
ٻچن کي نہ ليڙو نہ عورت کي چادر!
نہ پنهنجي بدن تي ڪا اڳڙي برابر!

غريبن کي ماري ڇڏيو آ گراني!
گهرن قرض پئي جي ٻڌن لن تراني!

نہ ڪاڏي جو برتن نہ بستر نہ چولو!
هرائي آ رلهي چڳولو ڪتولو!

گدائي آ دولت وڏي خوش نصيبي!
وڏو جرم آهي جهان ۾ غريبي!

هينئر بنياد ڳوٺن ۾ ٿو رکجي لوڪشاهي جو.

(١٩٦٠ع)

(هارين کي خطاب)

اچي ٿو دور هاري، هاڻ تنهنجي سربراهي جو!
زمانو ختم ٿيو، تنهنجي ذلالت ۽ تباهي جو!
هينئر بنياد ڳوٺن ۾ ٿو رکجي لوڪشاهي جو!
مليو ميوو مشقت ۽ اوهان جي جانڪاهي جو!
سنڀالي ووٽ ڏج هاڻي وطن جي جان نثارن کي!
ڪڏي اچلائي ٻاهر ڪر نڪمن ۽ نڪارن کي!

الهن کي ووٽ ڪر، جڏ ٻو آ جن ۾ غمگساري جو.
اگر جنهن ۾ نه آ ڪنهن جي ريا يا پاسداري جو.
سڃاڻي ننگ جو پاڙي سندو ۽ ڳوٺداري جو.
هجي جنهن کي سليقو، قوم جي خدمتگذاري جو.
انهن کي ووٽ ڏيو، جيڪي هجن خوف خدا وارا،
نه گهرجن عيوضي، خود غرض يا مڪر و ريا وارا.

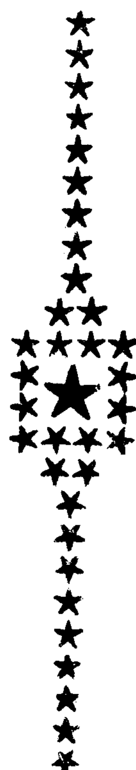
وجي اڄ ووٽ اهڙن خادمن کي بي خطر ڪر تون،
وڏيري يا ڪنهن ڪمدار جو هاڻي نه پئو ڪر تون.
هجي حاڪم نه چاڙي پيو، ڪنهن ڪان ڪينڪي ڏر تون؟
نه لالچ لوڀ تي ڪنهنجي ڪڏهن ٻي ڪينڪي مر تون.
لڳج تون ڪين هرگز، پير ۽ مرشد جي لاري تي،
نه وڪڻج ووٽ، ملا، مولوي جي ڪنهن اشاري تي.

انهيءَ کي عيوضي چونڊج، هجي منصف ديانت ۾.
علائقي ۾ سڀن کان سرس جو علمي لياقت ۾.

[illegible] رڳا جنڪي امانت ۾.
[illegible] جو پنهنجي ذهانت ۾.
ڀلائي ملڪ و ملت جي هجي مد - نظر جنهن کي.
ترقي ديس پنهنجي جي هجي پيش - نظر جنهن کي.

صدر ايوب جي، سهڻي ڏسو هيء ڪار فرمائي!
گدائي لوڪشاهي جنهن وجي ڳوٺن ۾ پهچائي!
خوشيء کان ملڪ جي مزدور و هاري ۾ آ سرهائي!
حڪومت ملڪ جي، عوام جي حصي اندر آئي!
نظام - ملڪ ۾ هاري به حصيدار ٿي ويندا،
رموز - مملڪت جا محرم - اسرار ٿي ويندا.

* آءُ تہ گڏجي ڳوائيون *

(١٩٦٠ع)

(گيت)

ساوڻ آيو سرتيا ساوا ڪل ڦل ٽيا گلزاريون.
جهنگل جهنگل منگل برپا، ترِ بن باغ بهاريون.

سارنگ سات ڪيا اَڄ سهڻا، ڪڪريون ڪاريون ڪاريون.
جنهن ڪيا ماندائ، وسن ٽيون بوندون برهن واريون.

لٿهو اس پوسات ويا، جن ساه سڪايو سڀ جو.
وسنديءَ واري واءُ گهلي ٿو، ترِ بر ٽيون ٺڏڪاريون.

واهڙ، واهيون، تيون ترايون، ڍورا ڍنڍون جل ٿل.
ڀاڳ سهاڳ وسي ٿو اپ مان، ووت ٽيا ڪٽ ساريون.

سانگي سڀ سرها ٿا ڏسجن، ماروئڙيون مشڪن ٿيون.
وار ڳنڌي ڪنڙي سان ويٺيون منهن ڏوئي سوچاريون.

ڪونجن وانگر ڪري قطارون تڙ ڏي پاڻيءَ خاطر،
گهڙا ڏري سر گهر ڪان نڪرن، پرت منجهان پنهواريون.

ڏار ڏار تي ڪپرا کهوڪن، ڳائن ڳيچ خوشي جا،
ساون ڇهڇ وڻن تي ويهي، چيها ڪن چونگاريون.

گڙگڙ، گڙگڙ گوڙگڙن ۾، بوندن جا وسڪارا،
بجليءَ جا بادل ۾ چهبڪ، جهلڪا ڪن جهلڪاريون.

سنوان ڪوي سمڙه باڪ ڦٽيءَ جو، ڪري الاهي توهار،
پيڙهون ڏس مهراڻ ۾ مانجهين هيچ منجهان هاڪاريون.

هڪ جيڏا سڀ ٻڌي لنگوٽا، ٽولا ٽولا ٽاهي،
سانئي نڪتا سول ڪرڻ لئي ڪٽي انبن جون ڪاريون.

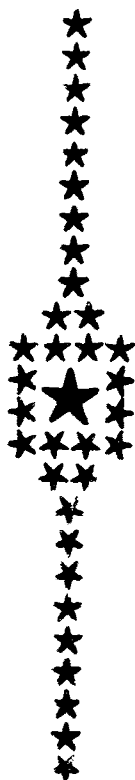
[illegible] پڻ ۽ وڻن، ڪڪاب ڪلي راتين جو،
سڀ ڏس ۾ ڳجهيون ڪن ٿا، اوڀاريون لهواريون.

آليءَ ڌرتيءَ مان ٿي نڪري سوندي خوشبو.
وادي وادي، جهنگل جهنگل، خوشبو جون هٻڪارون !

موسم هيءَ مستاني منترا، پاڪ مڙي ٿي پري !
مست مئي ۾ جيون ڪشتي آءُ تہ گڏجي تارون !

پريم نگر ۾ روڪ رڪاوٽ ذاتيون پاتيون ڇاجيون ؟
حد بنديون هٿرادو توڙي، آءُ تہ گڏجي گهاريون.

سمي تي سيارو، سمي تي بهاري.

(١٩٦٠ع)

وري خير سان آئي فصل - بهاري.
فضائن ۾ موسم جو آ کيف طاري.

سياري جي سردي ستايو هو جن کي،
لٿي تن جي اوچڻ سندي انتظاري.

ٽڪل نوت شاخن تي انگور آيا.
ڏسو مست موسم سندي سازگاري.

خزان ديده باغن جي تختن تي قدرت،
گلن جي رنگا رنگ چادر پٿاري.

لئين زندگي سان گيندو ٿو جهومي،
لڏي موج مستيءَ ۾ تانگر جي تاري.

امنگون اميدون وٺي چيٽ آيو.
خوشيءَ ۾ نه ماپن ٿا هاري وناري.

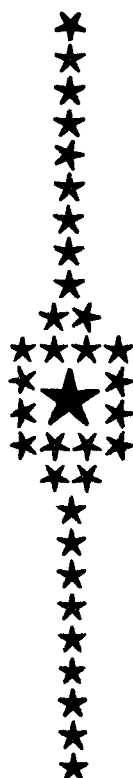
چڻن ڪنڪ، جانيي جو جوبن ٿو ڦاٽي!
وري لاب لاٺي جي آهي تياري.

سڄو ديس آرس پيچي آه جاڳيو،
ڪسانن آ ڪوڏر - ڪهاڙي سنباري.

اهوئي آ دستور روز - ازل کان،
عناصر سان آدم جي آ جنگ جاري.

ثبات آه ڪنهن کي نه ڏرتي تي دائم،
نه گهبراءِ سائي ڏسي رات ڪاري.

هتي آه هر چيز اچڻي ۽ وڃڻي،
سمي تي سيارو، سمي تي بهاري.

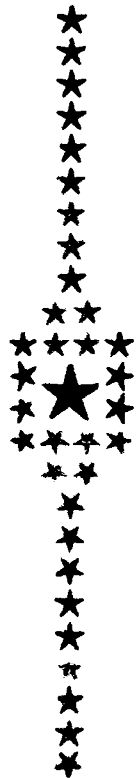
سائيھ جا سور.

بھاريءَ جي آخر اگرچہ خزان آ،
خزان بعد ايندي يقينا بھاري.

حوادث جا طوفان اجھائي نہ سگھندا،
اسان جيڪا جيون سندي جوت پاري.

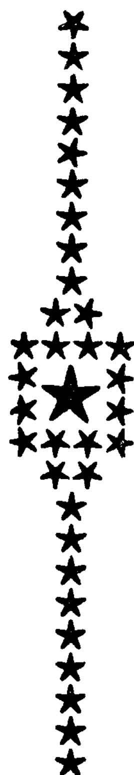
ڇٽي ڇا سٽا يسان، بھر طور گذري.
ڪٽن زندگي جا گدائي گذاري.

غـــزل

-(مارچ ١٩٦٠ع)-

ويو تہ آہ پيامي جي ڪامياب اچي.
حضور يارڪان دانهن جو ڪو جواب اچي.

مزو تہ آہ تڏهن جو حضور - ساقي ۾
وڃي جي ڪو ٻہ پيالو تہ بارياب اچي.

ڦلي ڦلي هي سدا سبز رهي شاد رهي.
رخ - وطن تي الاهي ڪو آب و تاب اچي.

پيار اهڙو ڪو ساقي تون مست نيڻن جو،
جو وجد و حال ۾ زاهد بہ بي حجاب اچي.

ديار - حسن ۾ ڪوئي نہ نامراد رهي.
جهان - عشق ۾ اهڙو ڪو انقلاب اچي.

اڃا تہ رنگ تي محفل نہ آہ اي ساقي.
اچي، اچي ڪو اڃان، تلخ تر شراب اچي.

اڃا تہ تلخيءَ - حالت ۾ ڪمي نا هي.
نئون ڪو ساقي اچي ڪو نئون شراب اچي.

اگرچ آ غم - دوران جي شڪايت برحق.
مگر آ خوف گدائي متان عتاب اچي.

* ڏياري *

(نوجوان بيوه (ودوا) جا ورلاپ!)

(گيت)

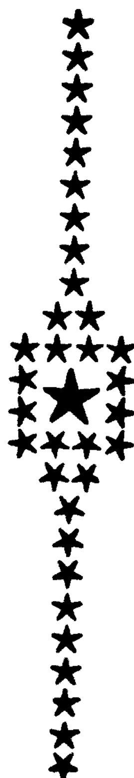
هليو ويو جيون جو سهارو.
چوڌس آهي گھور اندارو.
ٻڏي ويو قسمت جو تارو.
چم چم نير وهايان، پينرا ڪنهن لئه ديپ جلايان؟

سيج سڄي تي، چرڪن ڇاتيون.
سپنا سپ ٿيون، پيار جون باتيون.
نبرن ڪيئن، برسات جون راتيون؟
ويئي ورهه وسايان، پينرا ڪنهن لئه ديپ جلايان؟

گھر گھر ٻر اڄ آه ڏيـاري!
گد گد آهن سپ نـر ناري!
ٻر مان ڏائڻ ڪرمن هاري!
هن هن ڏي واجهايان، پينرا ڪنهن لئه ديپ جلايان؟

سر تيون ويس وڳا ٿيون پائن.
تيل مسا گ ۽ سرخيون لائن.
ساجن پنهنجا، ٿيون سرچائن.
مان ڪنهنکي پرچايان، پينرا ڪنهن لئه ديپ جلايان؟

ٿـوه جوانـي ۽ تنهائـي!
عمر ڏهاڳ جـي سرتي آئي،
سورن پاتي ڪونه "گدائي"
ڪنهنکي سور سڻايان، پينرا ڪنهن لئه ديپ جلايان؟

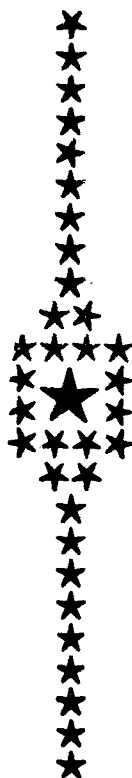
★ وچڙيل وڻيءَ جا ورلاپ ★

★

-(١٩٦٠ع)-

ساوڻ آيو ساجن آيا بادل ۾ برساتيون.
نيرن کين واهيءَ جون وارث مينهوڳيءَ جون راتيون.

ٻاٽ انڌيري، رات ڀنيءَ ۾ وچڙيل واٽ نهاري.
ڪنوڻ ڪنوي ٿي، گوڙ گجن ۾ چرڪائي ٿو ڇاتيون.

دور انڌيريءَ ۾ واجهايان، ڪهر سڪڻو ٿو ڪائي.
ڏرديرين ڪوئل جون دانهون ڪان هڻن ٿيون ڪاتيون.

سيج سجيءَ تي ڀاڳ ڏهاڳڻ پاسا پئي اٿلايان.
سپ ڪا پنهنجي ور سان پئي آ، پيڙي ڀاڪر ٻاتيون!

پيار محبت واريون ميٺون اهڙيون ڪي انڪايئم.
نڪري ڪين سگهن ٿيون ساجن توجي جيءَ ۾ لاتيون.

ترڀو اڄ ٿيون دم دم دل تي پل پل پور پونَ ٿا.
ياد ڪري مي مٺڙيون مٺڙيون رات سهاڳ جون ٻاتيون.

سنهڙيون سنهڙيون بوندون پئجي چٽڪون جسم جلائن.
الڳ انگ کي باهه لڳائن ٿڌڙيون ٿڌڙيون راتيون.

ڪلي ڪلي سرتيون اڄ ساجن مهڻا مارن تنهنجا.
ڪير سهي ها سهه ۾ سپ بره سڏايون ٻاتيون.

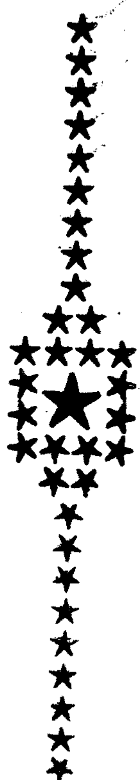
هنن ڪٿي ڀالوٽ پٽن، هن منهنجا ٻاند پسايا.
ڪڪرن جون برساتيون هت، هت نيڻن جون برساتيون.

دير لا ڪر دلدار هلي آ، هاڻ دکيءَ جي ديري.
محب ملڻ جي خاطر آهن اکيون ڏاڍيون آتيون.

لعنت آهي انهيءَ کي لالن، ڏوهه نه آهي ڪنهنجو
تنهنجي پنهنجي قسمت آهي بخت جون آهن ٻاتيون.

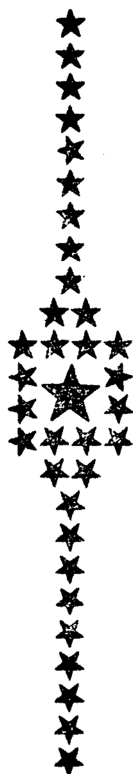
ڪن ڪڙڪي تي آهن هردم ديد ڳڏ اڳي درمہ،
وچڙيل ٿي واجهائي واڙون، جهٽ جهٽ ٻائي جهاتيون

★ جيڪب آباد جو جلسو ★

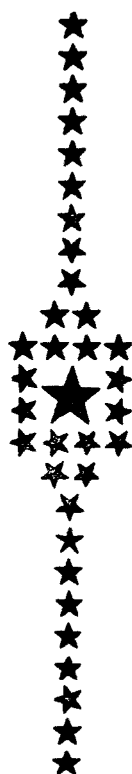
(١٩٥٩ع)

سوين سيمين بدن آيا ڪري سينگار جلسي ۾.
لڳي وئي حسن ۽ رنگيني سندي بازار جلسي ۾.
سڌا ۽ صاف رستا چئوڪ چوراهن تي باغيچا.
انهن تي موٽرن جي تيز تر رفتار جلسي ۾.
پوليس آفيس ۽ گهڙيال جيڪب جو ۽ گهنٽا گهر،
قديمي هي اٿو تاريخ جا آثار جلسي ۾.
هي گورستان گورن جو ۽ عبرت جو مقام آهي،
مزار- جان جيڪب ڏس وڃي هڪوار جلسي ۾.
وڏي منڊي هئي ڪنهن وقت، جيڪب باد گهوڙن جي،
هليا ٿي خوب گهوڙن جا هتي واپار جلسي ۾.
هي جلسو دور- برٽش جو قديمي يادگار آهي،
ڪمشنر ۽ گورنر ٿي ڪئي دربار جلسي ۾.
بلوچي نيڪ مردن کي، مليا ٿي آفرين ناما،
ڪلا ڪن کي تہ ڪن کي ٿي ملي تلوار جلسي ۾.
هي ڪپڙي مارڪيٽ آهي قديمي دور- برٽش جو،
رهي ٿي گرم ڪپڙي جي جتي بازار جلسي ۾.
بلوچ ۽ تاج هوٽل تي بلوچن جون بهيرون ڏس.
سنگل سالن برياني جي جتي پرمار جلسي ۾.
وڏي تاريخ جو حامل، هي جيڪب باد جو جلسو،
ٿئي ٿو خوب جيڪب باد جو جنسار جلسي ۾.
هي رنگين بلب، ريڊيون روشني رنگين نمائش جي،
اچي ڏس رات جو تون بارش- انوار جلسي ۾.

ساڻيهہ جا سورہ

نمائش گاہ آيا نازنين جو پريخانو،
ٿئي پوري هتي ٿي حسرت - ديدار جلسي ۾.
هتي ۽ هوٽلن تي، گوءِ ۽ گهوڙن جي شرطن تي،
هزارن ۽ لکن جا ٿا هلن وهنوار جلسي ۾.
غرارہ، سوٽ، ساڙهيون، ڪوٽ، پتلونون ۽ پاجامہ،
عبائون ۽ عمامہ، جبہ و دستار جلسي ۾.
ڪنهين ڪي تنگ پاجامو پيل هڪ وال ياپن جو،
تہ ڪنهن ڪي ٿان پوري جي پيل سلوار جلسي ۾.
وصال - يار جي جنڪشن هي جيڪب باد جو ميلو،
ورهين جا وڇڙيل ساٿي ملن ٿا يار جلسي ۾.
سنڀالج جيب و دامن سيٺ آڪڙ سان هلڻ وارا!
گهمن ٿا جام جنٽلمين ڪيسي مار جلسي ۾.
ڪهين هڪ داو ۾، دستيون ڪمايون سرخ نوٽن جون.
قرائي ڦرڪڙي ڪوئي، ڪڍي تو پار جلسي ۾.
جتي لاهي ڪيئہ جي پوٽ ہئي پاسي تماشي ۾،
تہ پو پيرن ۾ پادر ڪين ڏسندين يار جلسي ۾.
سيئي ناٽڪ، تماشہ، نعمتون نيبهہ تونگر ڪي،
نماڻو ٿي تڪيندو ٿو ڦري نادار جلسي ۾.
وسارڻ، تلخيون، محنت، مشقت، سال ساري جون،
سوين هاري هلي آيا، چڙهي هر ڦار جلسي ۾.
رکي هٿ سينڌ تي جيڪو، ڪيو تو يار يارن سان!
اچي سو پاڙ پر وارو پرين اقرار جلسي ۾!
دل - حسرت زده جي آرزو ڪهڙي ڪريان پوري؟
هزارين خواهشون دل ۾ ٿيون بيدار جلسي ۾.
”گدائي“ انقلاب - نئو جو شايد هي اثر آهي،
جو ڏسجن ٿا فقط ڪي ڏورڙا يوتار جلسي ۾!

★ ڪانڊيري جي عيد ★

(١٩٦١ع)

پڇو عيد جو حال ڪھڙو ٿا يارو؟
رھيو روچ پنڪو سچو ڏينھن سارو.

سڻو جي تہ روئداد ساري سڻايان،
اچي ياد نندپڻ تہ ڳوڙھا وھايان.

زمانو عجب ھو خوشي ئي خوشي ھئي،
سٺو وقت، سھڻي، سکي زندگي ھئي.

لٽو ۽ اٽو پاٽ ھا سخت ارزان.
نہ ڪوئي ھو نالان نہ ڪوئي پريشان.

نہ مانيءَ جي ڳڻتي نہ بيروزگاري،
عجب چين سان مون حياتي گذاري.

اللائي ڇا بابي جي دل ۾ سمائي؟
ڇڪي جنھن ڪٽي منھنجي شادي رچائي.

ٿيا دھل ڏمچر ھليا ڳيچ ڳانا،
سجي رات سھرا ۽ ڳانا بجانا.

ڪنيون ٿيون سموري برادر جون فوجون،
لڳو ھوجمالو ۽ جھمرين جون موجون.

ھليا صبح جي وقت سڀ موڪلائي،
ڏيئي بار قرض جا ڪائي ڪپائي.

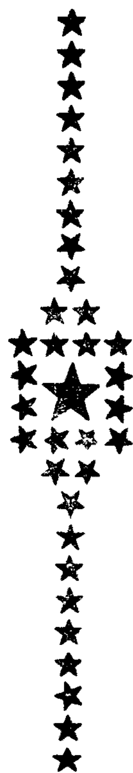
اسر جو ڏنائون نئين ڪنوار آڻي،
ڳھن ڳٺن سان پيري ۽ پلاڻي.

نئين سوڪڙي جو نديئي ملي وئي،
خوشيءَ سان تڙپي واچ ۽ دل ڪلي وئي!

سا ٺيھ جا سور۔

هو ڀرپور سينو ۽ عارض گلابي!
اکيون ڪيف آور، شرابي شرابي!
ڳچي ڪونج جي وار ڇيپور ڪارا!
نگاهن ۾ شوخي هئي، آشڪارا!
گلابي لبن ۾ خوشين جو خزينو!
ڳلن تي هو شرم و حيا جو پسينو!
بدن نرم نازڪ ڀريلو ڀريلو!
صفا مرمرين ريشمي چٽ گدڊيلو!
ڇڪي مون ڪٽي ڪيس سيني سان لاتو!
جوانيءَ محبت سندو پيچ پاتو!
جواني جو ڀاڪر ۾ منهنجي اچي وئي!
اٿيون خواهشون دل ۾ هل چل مچي وئي!
اچي دل ۾ جذبن جو طوفان جاڳيو!
ستل هو جو سالن کان، حيوان جاڳيو!
سڄي جو شرارت ڪيم ڇيڙخاني،
جواني مان آخر ملي وئي جواني۔
نہ ڪم ڪار هو ڪو فقط هئي فراغت،
شب و روز جاري رهيو عيش - عشرت۔
ٿيو نيٺ بابي جو لاڏيو سڄايو،
جو ٻارهن مهينن ۾ ڏک ٻار آيو!
بہ ٽي سال جاري رهي عيش راني،
هلي موڪلائي اسان کان جواني۔
ٿيو چند سالن ۾ ٻارن جو لشڪر،
ڪڍي جن رکيو منهنجو سارو ڪچومر!
ٿيو گهر ۾ پيدا اچي روج راڙو،
سڄو ڏينهن ٻارن جو ٻڙڌڪ ٻلهاڙو۔

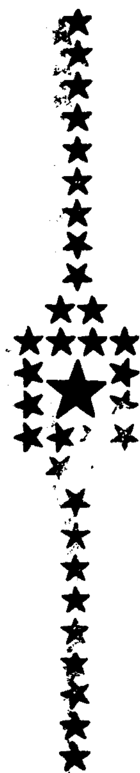
[۱۱۹۴]

ستت ئي ابو پي خـدا ڏي سڌاڻو،
رهيس مان اڪيلو ۽ قرض جو گهاڻو.
امان پي وچي ٿي خدا کي پياري،
اسان پنهنجي ڪوڏر ڪهاڙي سنڀاري.
مگر ڪين آئي ڪمائي ۾ برڪت.
رهيو روز رودن ۽ فاقا، فلاڪت!
وچي عرش پهتي شين جـي گراني،
ڀلائي چڏي جنهن سجي لــن ترالي.
سوين مسئلا پـڻ اچي ٿيا هويدا.
اٿي پيٽ ڪپڙي جا فڪرات پيدا.
نہ چاتم تہ ڪو وقت اهڙو بہ ايندو،
بـرادر بـرادر کـــان بيزار ٿيندو.
عجب علم و حڪمت جو هي دور آيو!
ويو ٿي جـــو بيزار پنهنجو پـرايو!
ٻچا چار جنهن کي ۽ هڪ زال آهي.
جهان ۾ جيئڻ ان جـو جنجال آهي.
ڪمايان ڇهہ ويهان مهيني ۾ يـارو،
مگر ڪونہ پـــورو ٿئي ٿـو گذارو.
ٻچي ٿـو نہ پئسو نہ اٽـــو نہ داڻـو،
نهي ٿـو نہ ڪپڙو نہ رلهي وهاڻو.
نہ گهر ۾ ڪڏهن شڪل ڪنهن کي ٿي پائي،
سجو خـون گهٽجي چڏيـو آ سڪائي.
جڏهن گهر ۾ ٿي ويئي پوري صفائي.
خرامان خرامان تـڏهن عيد آئي.
هيٺئر پنهنجي روداد ڪنهن کي سڻايان،
هجي ڪوئي مونس تہ آن کي ٻـڌايان.

ساٿيهه جا سور.

سچهي ٽو نہ ڏاڻو نہ پئسو نہ پائي،
هزارين مسئلا ڪٽي عيد آئي.
اجهو زال ويٺي آ منهن کي سجايون،
ڪٽي ڏار ٻيٺو آ تنٺوٽي تپايون.
هتي ٻار چارئي اگهاڙا ٿا روئن،
پيا نور پنهنجي اکين جو نچوئن.
هتي ٽين اٽي جو ڪوڙڪي ٽو خالي،
۽ پاڻي جا پئسا گهري ٿو پکالي.
ڪٿان زال ٻارن جا ڪپڙا ڪرايان؟
ڏکيان ننگ پنهنجو يا آکهه ڏکايان.
دکيءَ ۾ نہ گهہ ۽ نہ ڪاٺي آ گهر ۾،
نہ اوڌر ڏيڻ وارو ڪوئي نظر ۾.
وڃان عيدگاه ڏي تہ ملان ٿو ماري،
چوي ٿو تہ فطراڻو هٿ ڏي سنڀاري.
نہ ڏيندين تہ روزا نمازون نہ ٿينديءَ،
نڪي جاءِ جنت اندر ڪا بہ ڏينديءَ.
اچي نانگ ڪارا لحد ۾ ڏنگيندءِ،
جهنم جا وڇون بدن کي پٽيندءِ.
انهيءَ خوف هردم ڇڏي جان ڳاري،
ڀلو آه هاڻي تہ سائين سنڀاري.
تمدن ۾ آيو تہ بيشڪ سڌارو،
رهيو پر نہ زندہ رهڻ جو سهارو!
ڪريان ها نہ پيدا جي ٻارن جو لشڪر،
حياتي ڪٽڻ ڪين گذري ها جيڪر.
گراني جي اڳہ ۾ خبر جي هجي ها،
گدائي، ڪڏهن ڪين شادي ڪجي ها.

* نہ آ معلوم *

(١٩٦١ع)

چمن ۾ ڪھڙي ڳُھلي ٿي ھوا نہ آ معلوم.
گلن جو حال نہ مکڙين جي ماجرا معلوم.
پنور خموش نہ بلبل جي ڪا نوا معلوم.
پين تي ڇا ٿو وھي واپري سو نا معلوم.
الائي ڇا ٿي اڳتي، اھو خدا معلوم،
نہ ابتدا جي خبر آ، نہ انتھا معلوم.
قرار لاءِ رھي بيقرار ٿو تن من.
مگر نہ راس اچي ٿو خيال کي کو فن.
ٿي آنڌ مانڌ رھي دل ۾ ھڪ نہ ٻي الجھن.
سکون محال ٿو ڏسجي فرار ناممکن.
نجات ڪھڙي بلا آه سو نہ آ معلوم.
نہ ابتدا جي خبر آ، نہ انتھا معلوم.
چوي ٿو سڀ کو تہ ھي دور ارتقائي آ.
ڏسو ڪمال - بشر چنڊ تي چڙھائي آ.
سندس عروج جي قائل سڄي خدائي آ.
مگر انھيءَ کان زياده بہ ڪا برائي آ؟
بشر کي ناه بشر جي ڪا مدعا معلوم.
نہ ابتدا جي خبر آ، نہ انتھا معلوم.
ھلن جھاز ٿا اڄ برق جي اشارن تي.
وئي بشر جي نظر چنڊ ۽ ستارن تي.
پئي نہ حيف مگر پنھنجي خاڪسارن تي.
رکيو غريب ويو آ ٿلھن سھارن تي.
اھا جي آه ترقي تہ ارتقا معلوم!
نہ ابتدا جي خبر آ، نہ انتھا معلوم.

ستم زده جو هتي ڪو بہ آسرو ڪونهي.
ڇڱون تہ ڪنهنکي ڇڱون ڪنهنجو پروسو ڪونهي؟
افق تي روشني جو ڪو بہ ترورو ڪونهي.
انڌيري رات آ ڪا تي بہ سوجهرو ڪونهي.
سکن جو ڏينهن پي ٿيندو ڪڏهن خدا معلوم؟
نہ ابتدا جي خبر آ، نہ انتها معلوم.

روش روش تي هتي نوڪدار خار آهن.
ڳٽي مان ڪهڙا ڳٽيان، زخم بيشمار آهن.
قدم قدم تي هتي، آستين جا مار آهن.
اجا حيات جا اقتدار، شرمسار آهن.
ڪهين جي درد جي ڪنهنکي نہ آ، دوا معلوم.
نہ ابتدا جي خبر آ، نہ انتها معلوم.

پتو بهار جو ڪونهي، اجا خزان آهي.
لهو بشر جو، جهان ۾ روان دوان آهي.
سهل آ موت مگر زندگي گران آهي.
اجا تہ گرد و غبارن ۾ ڪارروان آهي.
انڌيري رات آ، منزل جي راه نا معلوم.
نہ ابتدا جي خبر آ، نہ انتها معلوم.

اٿو اٿو، هي زمان و مڪان بدلايون،
هلو هلو، تہ هي ڪون و مڪان بدلايون.
ملو ملو، تہ زمين و آسمان بدلايون.
اچو اچو، هي سجو خاڪدان بدلايون.
اچوڪو دم آ غنيمت، سيان جو ڇا معلوم؟
نہ ابتدا جي خبر آ، نہ انتها معلوم.

★ اچي ڏس قائد - اعظم ★

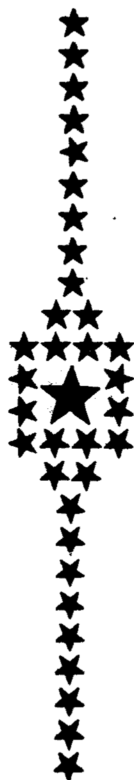
(سال ١٩٦١ع ۾ ٢٥ ڊسمبر قائد - اعظم
جي يوم ولادت تي پڙهيو ويو)

بلنديءَ تي پيو ڦڙڪي اوهانجي ديس جو پرچم،
اچي هڪوار جنت مان ڏسي وڃ قائد - اعظم!
رسيو اوج ثريا تي اسان جو ديس پاڪستان،
وڏي ويجهي ٿيو آهي سڪيو سائو سنڌ ۽ بستان،
جوان و پير مرد و زن، وطن جا شاد ۽ خندان،
سڀئي مطمئن، صابــر، سڀئي شاڪر و خرم،
اچي ڏس قائد - اعظم!

هتي امن و امان انصاف جي آهي فراواني،
اٽي، ڪپڙي، اجهي، ماڻيءَ جي آهي، خوب ارزاني،
وڏيرپ گهر وڃي ويٺي، رهي ميري نه ڪا خاني،
نه ڪنهن تي ٿو ڪري بيداد ڪو بيداد جو باني،
مجال آهي جو هيٺي جي اڳيان ڏاڍو هڻي ڪو دم،
اچي ڏس قائد - اعظم!

خدا جي ملڪ ۾ آهي، فقط قانون قراني،
منور آه هر دل جي اندر، هڪ نور - ايماني،
جهان ۾ آه ضرب المثل ٿي، پنهنجي مسلماني،
مساوات و اخوت جي نه ڏس بابا، فراواني!
نه ڪنهنکي پيٽ جي ڳڻتي، نه ڪپڙي جو ڪٿي ماتم،
اچي ڏس قائد - اعظم!

نه رشوت حاڪمن ۾ ۽ نڪي لاپو رسائي آ،
نڪي واپار ۾ دوکو، نه تاجر ۾ لچائي آ،
ملاوت جي جڳهه هٽي، صفائي پارسائي آ،
فقط مد - نظر سڀني کي، ملت جي ڀلائي آ،
ٻئي جي غم کي هر اهل وطن سمجهي ٿو پنهنجو غم،
اچي ڏس قائد - اعظم!

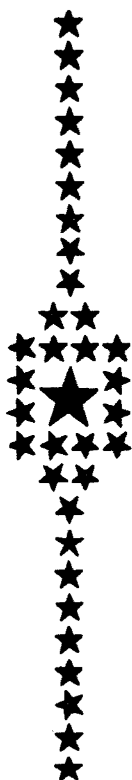
هتي چوري چڪاري جو، نڪو نام و نشان آهي.
نڪي ڪو قتل ڌاڙو، هر طرف امن و امان آهي.
زيان هڪ فرد جو، سڀني سندو گويا زيان آهي.
مزي سان سوئي - منزل، ڪاروان پنهنجو روان آهي.
عجب هڪ شان سان ڦڙڪي پيو اسلام جو پرچم.
اچي ڏس قائد - اعظم !

نہ زوراور ڪوئي هت هاڻ هيٺي کي ستائي ٿو.
نہ ڪنهنجي زال کي، زوري ستمگر ڪو ڪٽائي ٿو.
نڪي هڪ سؤ ڏهن ۾، ڪوبہ ڪنهنکي اڄ اڙائي ٿو.
نہ لکپڙه لاءِ ڪامورو، غريبن کي رلائي ٿو.
نہ دل ڪنهنجي آ رنجيندہ، نہ ڪنهنجي چشم آ پرنم.
اچي ڏس قائد - اعظم !

هي ارض - پاڪ آ، هت دور دورو آ شريعت جو.
ويا ٿي بند مئخانا، جو ڏنڊو آ حڪومت جو.
ٿيو پڻ سرد هت سودو سر - بازار عصمت جو.
رهي صبح و مسا جاري ٿو چرچو علم و حڪمت جو.
شريعت جي اڳيان، بدعت جو آخر ٿي ويو سر خم.
اچي ڏس قائد - اعظم !

ڳپي جي ڪانہ آ ڳڻتي، نڪا بيروزگاري آ.
جو ارزاني سبب، سڀني تي هڪڙو ڪيف طاري آ!
خدا جي خوف ڪان سڀني اندر پرهيزگاري آ.
ڀَري ٿيون مسجدون جت ڪٿ، نمازن جي بهاري آ.
خدا جي ذڪر جو ڪن تي، پوي آواز ٿو هردم.
اچي ڏس قائد - اعظم !

گدائي ڪاش! سچ ثابت ٿئي، حسن - بيان پنهنجو.
ڦلي ڦولي وطن بڻجي وڃي، جنت نشان پنهنجو.
وطن جو دوست بڻجي شل وڃي، پير و جوان پنهنجو.
رسي هي جلد منزل تي خدا يا، ڪاروان پنهنجو.
سدا سرهو رهي جنت ۾ روح - قائد - اعظم !

پڙهندڙ نَسُل . پَ نَ

The Reading Generation

1960 جي ڏهاڪي ۾عبدالله حسين " اُداس نسلين" نالي ڪتاب لکيو. 70 واري ڏهاڪي ۾ وري ماڻِڪَ "لُڙهندَڙ نَسُل" نالي ڪتاب لکي پنهنجي دورَ جي عڪاسي ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي. امداد حُسينيءَ وري 70 واري ڏهاڪي ۾ئي لکيو:

انڌي ماءُ ڄڻيندي آهي اونڌا سونڌا ٻارَ
ايندڙ نسل سَمورو هوندو گونگا ٻوڙا ٻارَ

هر دور جي نوجوانن کي اُداس، لُڙهندَڙ، ڪَڙهندڙ، ڪُڙهندڙ، ٻَرندڙ، ڄُرندڙ، ڪِرَندڙ، اوسيئڙو ڪَندَڙ، ياڙي، ڪاٺُو، ياڄوڪَڙُ، ڪاوڙيل ۽ وِڙهندڙ نسلن سان منسوب ڪري سَگهجي ٿو، پَر اسان اِنهن سيني وِچان "پڙهندڙ" نسل جا ڳولائو آهيون. ڪتابن کي ڪاغَر تان کڻي ڪمپيوُٽر جي دنيا ۾ آڻڻ، ٻين لفظن ۾ برقي ڪتاب يعنيٰ e-books ناهي ورهائڻ جي وسيلي پڙهندڙ نسل کي وَڌڻ، ويجهَڻ ۽ هِڪَ ٻِئي کي ڳولي سَهڪاري تحريڪ جي رستي تي آڻِڻَ جي آسَ رکون ٿا.

پڙهندڙ نَسل (پَ نَ) ڪا بہ تنظيمَ ناهي. اُنَ جو ڪو بہ صدر، عُهديدار يا پايو وِجهندڙ نہ آهي. جيڪڏهن ڪو بہ شخص اهڙي دعويٰ ڪري ٿو تہ پَڪَ ڄاڻو تہ اُهو ڪُوڙو آهي. نہ ئي وري پَ نَ جي نالي ڪي پئسا گڏ ڪيا ويندا. جيڪڏهن ڪو اهڙي ڪوشش ڪري ٿو تہ پَڪَ ڄاڻو تہ اُهو بہِ ڪُوڙو آهي.

جهڙيءَ طَرَح وٽن جا پَنَ ساوا، ڳاڙها، نيرا، پيلا يا ناسي هوندا آهن اهڙيءَ طرح پڙهندڙ نَسُل وارا پَنَ بہ مختَلِف آهن ۽ هوندا. اُهي ساڳئي ئي وقت اُداس ۽ پڙهندڙ، بَرندڙ ۽ پڙهندڙ، سُست ۽ پڙهندڙ يا وِڙهندڙ ۽ پڙهندڙ بہ ٿي سگهن ٿا. ٻين لفظن ۾ پَنَ ڪا خُصوصيِ ۽ تالي لڳل ڪِلَب Exclusive Club نہ آهي.

ڪوشش اها هوندي تہ پَنَ جا سڀ ڪَم ڪار سَهڪاري ۽ رَضاڪار بنيادن تي ٿين، پر ممڪن آهي تہ ڪي ڪم اُجرتي بنيادن تي بہ ٿِين. اهڙي حالت ۾ پَنَ پاڻ هِڪَٻِئي جي مدد ڪَرڻ جي اُصولَ هيٺ ڏي وَٺُ ڪندا ۽ غيرتجارتي non-commercial رهندا. پَنَن پاران ڪتابن کي ڊِجيِٽائِيز digitize ڪرڻ جي عَملَ مان ڪو بہ مالي فائدو يا نفعو حاصل ڪرڻ جي ڪوشش نہ ڪئي ويندي.

ڪتابن کي ڊِجيِٽائِيز ڪرڻ ڪان پو ٻيو اهم مرحلو وِرهائڻ distribution جو ٿيندو. اِهو ڪم ڪرڻ وارن مان جيڪڏهن ڪو پيسا ڪمائي سگهي ٿو تہ ڀلي ڪمائي، رُڳو پَنَن سان اُن جو ڪو بہ لاڳاپو نہ هوندو.

پَنَن کي ڪُليل اکرن ۾ صلاح ڏجي ٿي تہ هو وَسَ پٽاندڙ وڌِ کان وَڌِ ڪتاب خريد ڪَري ڪتابن جي ليکڪَن، ڇپائيندڙن ۽ ڇاپيندڙن کي هِمٿائِن. پر ساڳئي وقت عِلم حاصل ڪرڻ ۽ ڄاڻ کي ڦهلائڻ جي ڪوشش دوران ڪَنهن بہ رُڪاوٽَ کي نہ مڃن.

شيخ اَيازَ علمَ، ڄاڻ، سمجهہَ ۽ ڏاهپَ کي گيتَ، بيتَ، سِٽَ، پُڪارَ سان تَشبيهہ ڏيندي انهن سيني کي بَمن، گولين ۽ بارودَ جي مدِ مقابل بيهاريو آهي. اياز چوي ٿو تہ:

گيتَ بہِ ڄڻ گوريلا آهن، جي ويريءَ تي وار ڪَرن ٿا.
... ...
جئن جئن جاڙ وڌي ٿي جَڳَ ۾، هو ٻوليءَ جي آڙ ڇُپن ٿا؛
ريتيءَ تي راتاها ڪن ٿا، موتي مَنجهہِ پهاڙ ڇُپن ٿا؛
... ...
ڪالههَ هُيا جي سُرخ گُلن جيئن، اڄڪلهہ نيلا پيلا آهن؛
گيتَ بہِ ڄڻ گوريلا آهن........
... ...
هي بيتُ اَٿي، هي بَم - گولو،
جيڪي بہ ڪٽين، جيڪي بہ ڪٽين!
مون لاءِ ٻنهي ۾ فَرَقُ نہ آ، هي بيتُ بہ بَمَ جو ساٿي آ،
جنهن رِڻ ۾ رات ڪَيا راڙا، تنهن هَڏَ ۽ چَمَ جو ساٿي آ ـ

اِن حسابَ سان اڄڪلهہ کي پاڙَ تي اِهو سوچي مَڙهڻ تہ "هاڻي ويڙهہ ۽ عمل جو دور آهي، اُن ڪري پڙهڻ تي وقت نہ وڃايو" نادانيءَ جي نشاني آهي.

پَنَن جو پڙهڻ عام ڪِتابي ڪيڙن وانگر رُڳو نِصابي ڪتابن تائين محدود نہ هوندو. رڳو نصابي ڪتابن ۾ پاڻ کي قيد ڪري ڇڏڻ سان سماج ۽ سماجي حالتن تان نظر ڪڇي ويندي ۽ نتيجي طور سماجي ۽ حڪومتي پاليسيون policies اڄڪلهہ ۽ نادانن جي هٿن ۾ رهنديون. پَنَ نِصابي ڪتابن سان گڏوگڏ ادبي، تاريخي، سياسي، سماجي، اقتصادي، سائنسي ۽ ٻين

ڪتابن کي پڙهي سماجي حالتن کي بهتر بڻائڻ جي ڪوشش ڪندا.

پڙهندڙ نسُل جا پَنَ سيني کي **چوء، چالاءِ ۽ ڪينئن** جهڙن سوالن کي هر بَيانَ تي لاڳو ڪرڻ جي ڪوٺَ ڏين ٿا ۽ انهن تي ويچار ڪرڻ سان گڏ جوابَ ڳولڻ کي نہ رڳو پنهنجو حق، پر فرض ۽ اٽڪر گهرج unavoidable necessity سمجهندي ڪتابن کي پاڻ پڙهڻ ۽ وڌ کان وڌ ماڻهن تائين پهچائڻ جي ڪوشش جديد ترين طريقن وسيلي ڪرڻ جو ويچار رکن ٿا.

توهان بہ پڙهڻ، پڙهائڻ ۽ ڦهلائڻ جي اِن سهڪاري تحريڪ ۾ شامل ٿي سگهو ٿا. بَس پنهنجي اوسي پاسي ۾ ڏِسو، هر قسم جا ڳاڙها توڙي نيرا، ساوا توڙي پيلا پن ضرور نظر اچي ويندا.

وڻ وڻ کي مون ڀاڪِي پائي چيو تہ ”منهنجا ڀاءُ
پهتو منهنجي من ۾ تنهنجي پَنَ پَنَ جو پڙلاءُ“.
- اياز (ڪلهي پاتم ڪينرو)